

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Philology

FOLIA PHILOLOGICA

Випуск 4

Issue 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Корольов Ігор Русланович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри полоністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Заступник головного редактора:

Гриценко Світлана Павлівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Члени редакційної колегії:

Бальсис Рімантас (Balsys Rimantas), доктор гуманітарних наук, професор, декан факультету соціальних і гуманітарних наук, професор кафедри філології, Клайпедський університет (м. Клайпеда, Литовська Республіка);

Васько Роман Володимирович, доктор філологічних наук, професор, ректор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г. Г. Почепцова, Київський національний лінгвістичний університет;

Домилівська Людмила Валеріївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки, ННЦ «Інститут біології та медицини», Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Даргінавічненс Ірена (Darginavičienė Irena), доктор гуманітарних наук, професор, професор відділення іноземних мов, Вільнюський технічний університет Гедимінаса (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Калнача Андра (Kalnača Andra), доктор філологічних наук, професор, професор кафедри латиської мови та загального мовознавства, Відділення латвістики і балтистики, Латвійський університет (м. Рига, Латвійська Республіка);

Капранов Ян Васильович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови, Київський національний лінгвістичний університет;

Корольова Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Кошій Оксана Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Маріна Олена Сергіївна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології і філософії мови, Київський національний лінгвістичний університет;

Морозова Надежда, доктор гуманітарних наук, провідний науковий співробітник, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Насенко Галина Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Ніка Оксана Іванівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Радишевський Ростислав Петрович, академік НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Станченс Даля Марія (Stančienė Dalia Marija), доктор наук габілітований, професор, провідний науковий співробітник, Клайпедський університет (м. Клайпеда, Литовська Республіка);

Стрейт Ленс, доктор філософії, професор, Фордгемський університет (м. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки);

Некрашевич-Коротка Жанна Вацлавівна, доктор філологічних наук, професор, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (м. Познань, Республіка Польща);

Темчин Сергій (Temčinas Sergejus / Temchin Sergey), доктор наук габілітований, професор, провідний науковий співробітник, Інститут литовської літератури і фольклору (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Циліорик Тетяна В'ячеславівна, доктор філософії, асистент кафедри англістики, Університет Париж III – Нова Сорбонна (м. Париж, Франція)

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 25 листопада 2022 року)

Науковий журнал "Folia Philologica" зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24645-14585P від 16.12.2020 р.)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (категорія Б) зі спеціальності 035 Філологія
(наказ МОН України №530 від 06.06.2022 р.).

Офіційний сайт видання: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-5908 (Print)

ISSN 2786-5916 (Online)

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-Chief:

Igor Korolyov, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief:

Svitlana Grytsenko, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board:

Rimantas Balsys, Doctor of Humanities (Ethnology), Professor, Klaipeda University, Lithuania;

Roman Vasko, Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University, Ukraine;

Liudmyla Domylivska, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Irena Darginavičienė, Doctor of Humanities (Philology), Professor, Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania;

Andra Kalnača, Doctor of Humanities (Philology), Professor, University of Latvia, Latvia;

Yan Kapranov, Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University, Ukraine;

Nataliia Korolova, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Oksana Koshchii, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Olena Marina, Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University, Ukraine;

Nadiežda Morozova, Doctor of Humanities (Philology), Chief Researcher, The Institute of the Lithuanian Language, Lithuania;

Halyna Naienko, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Oksana Nika, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Rostyslav Radyshevsky, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Dalia Marija Stančienė, Dr. habil. (Philosophy), Professor, Klaipeda University, Lithuania;

Lance Strate, PhD in Philology, Professor, Fordham University, USA;

Sergejus Temčinas, Dr. habil. (Philology), Professor, The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuania;

Zhanna Nekrashevich-Karotkaja, Dr. habil. (Philology), Professor, Adam Mickiewicz University Poznan, Poland;

Tetiana Tsyliuryk, PhD in Philology, Assistant Professor, Sorbonne Nouvelle University – Paris 3, France

Journal “Folia Philologica” is recommended for printing by Academic Council
of the Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Minutes No. 4 dated of 15.11.2022)

Journal “Folia Philologica” is registered by Ministry of Justice of Ukraine
(Certificate of state registration of the print media
Series KB No. 24645-14585P dated of 16.12.2020)

The Journal is included in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category B) in Philology Decree
of the Ministry of Education and Science of Ukraine, No530, June 6, 2022
Official web-site: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua>

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com
developed by the Polish company Plagiat.pl.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/1>

Олена АРДЕЛЯН

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, Україна, 25006

ORCID: 0000-0002-7166-0095

evardelyan@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Арделян, О. (2022). Вторинні фразеотворчі процеси в англійській мові. *Folia Philologica*, 4, 4–10, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/1>

ВТОРИННІ ФРАЗЕОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті на матеріалі англійської мови здійснений опис вторинних фразеотворчих процесів, унаслідок яких виникають узусальні похідні фразеологічні одиниці. Розглянуто типологію цих процесів за структурними та семантичними критеріями. За структурними критеріями вторинні фразеотворчі процеси поділяються на внутрішньоструктурні (твірні та похідні одиниці мають однакову структуру) та міжструктурні (різні структури цих одиниць). Актуальність дослідження визначалася як активним вторинним фразеотворенням в англійській мові та інтересом до похідних фразеологічних одиниць, так і необхідністю дати узагальнення та пояснення щодо процесу утворення нової фраземи на основі наявної. Метою роботи є дослідження вторинного фразеотворення як одного з механізмів мови для опису фразеологічної системи в її динамічному стані та розвитку. У результаті дослідження було узагальнено всі можливі зміни плану вираження твірної фразеологічної одиниці, що відбуваються у процесі творення нової фразеологічної одиниці, та співвіднесено їх зі змінами плану змісту. Встановлено, що формування нової фразеологічної одиниці можливе, якщо значення похідної одиниці відрізняється від значення твірної. Значення похідного фразеологізму створюється на основі наявного знака мови, тому обов'язково певним чином інкорпорує значення чи певні семи значення твірної одиниці. Спільні елементи структури твірної та похідної фразеологічної одиниці створюють матеріальну базу для семантичної кореляції між одиницями. Процес вторинного фразеотворення зумовлює появу фразеологічних одиниць з новими структурно-семантичними показниками, тобто він одночасно є пов'язаним зі змінами як форми, так і змісту. Проаналізований мовний матеріал показав, що на основі тієї самої події або сюжету можуть виникати різні фразеологічні номінації, в тому числі нові значення вже наявних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, вторинне фразеотворення, фразеотворчі процеси, структурні та семантичні критерії, значення похідного фразеологізму.

Olena ARDELIAN

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and their Teaching Methodologies, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Shevchenko Str. 1, Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

ORCID: 0000-0002-7166-0095

evardelyan@gmail.com

To cite this article: Ardelian, O. (2022). Vtorynni frazeotvorchi protsesy v anhliiskii movi [Secondary Phrase-Formation Processes in the English Language]. *Folia Philologica*, 4, 4–10, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/1>

SECONDARY PHRASE-FORMATION PROCESSES IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article provides a description of secondary phrase-forming processes in the English language, which result in the emergence of usual derived phraseological units. The typology of these processes has been examined according to structural and semantic criteria. According to structural criteria, secondary phrase-forming processes can be classified into intrastructural (where the derivative and creative unit have the same structure) and interstructural (involving units with different structures). The relevance of the study is determined by both active secondary phraseology in the English language and interest in derived phraseological units, as well as the need to provide generalization and explanation regarding the process of formation of a new phrase based on an existing one. The aim of the work is the study of secondary

phrase formation as one of the language mechanisms for describing the phraseological system in its dynamic state and development. In the course of the study, all possible changes in the expression plan of the creative phraseological unit that occur in the process of creating a new phraseological unit have been summarized and correlated with changes in the content plan. It has been established that the formation of a new phraseological unit is possible if the meaning of the derived unit differs from the value of the original unit. The meaning of a derived phraseological expression is created based on an existing linguistic sign, therefore it necessarily incorporates in a certain way the meaning of the creative unit. The common elements of the structure of the creative and derived phraseological units create a material basis for the semantic correlation between the units. The process of secondary phrase formation leads to the emergence of phraseological units with new structural and semantic indicators. It is simultaneously associated with changes in both form and content. The analyzed linguistic material has demonstrated that based on the same event or plot, different phraseological nominations can arise, including new meanings of already existing units.

Key words: *phraseological unit, secondary phraseological unit formation, typology of secondary phrase-formation processes, structural and semantic criteria, meaning of derived phraseologism.*

Фразеологічний рівень мови становить цілісну семантико-структурну систему, одиниці якої об'єднані за певними типологічними ознаками: семантична цілісність, відтворюваність у комунікативних процесах (усному і писемному мовленні) та розчленована (надслівна) будова (Алефіренко, 2000: 26). Фразеологічні одиниці (далі – ФО) є стійкими, відтворюваними цілісними сполученнями слів чи речень із повністю чи частково переосмисленим значенням, яке не виводиться зі значень їхніх складників. Щодо семантики фразеологічним одиницям властиве цілісне глобальне значення, а от щодо форми граматичної структури ФО виявляють чітке розмежування (Авербух, Карпова, 2009: 56).

Незважаючи на численні теоретичні дослідження закордонних та вітчизняних фахівців, залишається нерозв'язаною низка проблем, серед яких виокремлюється питання вторинних фразеотворчих процесів. Фразеологія, будучи особливою підсистемою мови, володіє значним креативним потенціалом. В ході свого дослідження І.В. Зикова ввела поняття «фразеологічна креативність» (або «фразеокреативність») і висловила думку, що «вивчення феномена фразеологічної креативності як, відповідно, невід'ємної частини лінгвокреативності вимагало звернення до проблеми формування фразеологічного значення – особливого індивідуально-колективного творчого акту» (Зикова, 2016: 140–141). Нині не викликає заперечень точка зору, що фразеологія є системою, яка моделюється. За цим підходом багато фразеотворчих процесів є не поодинокими, а виявляють зв'язок з іншими ФО, про що свідчить видима подібність їх зовнішньої структури і смислового наповнення (Рахматуллаєва, 2014: 190). Ці модифікації ФО мають системний характер.

Отже, актуальність дослідження визначається як активним вторинним фразеотворенням в англійській мові та інтересом до похідних ФО, так і необхідністю дати узагальнення і пояснення щодо процесу утворення нової ФО на базі наявної.

Проведені протягом останніх десятиліть дослідження в галузі фразеології (Джаграєва, 2005; Денисенко, 1988; Дьячкова, 2017; Єфімова, 2005; Єрмакова, 2008; Лисенко, 2000; Набережнєва, 2009; Половова, 2005; Третьякова, 2011; Anderson, 2007; Pierini, 2008) свідчать, що фразеологічні одиниці мови існують у постійному русі, який спричинює зміни. Зміни, що спостерігаються у фразеологічній системі, різняться за своїми якісними характеристиками. Вони можуть як трансформувати якісні ознаки тієї чи іншої ФО, детермінуючи виникнення нового утворення, нової ФО, так і не порушувати якісної своєрідності ФО, лише частково видозмінюючи семантику звороту (Алефіренко, 2009: 122). Зміни першого типу однозначно розглядають як процес формування похідних ФО на основі наявних ФО.

Метою роботи є дослідження вторинного фразеотворення як одного з механізмів мови для опису фразеологічної системи в її динамічному стані та розвитку.

Розглянемо процеси виникнення похідних ФО. Більшість фразеологів, серед них М.Ф. Алефіренко, дотримується погляду на вторинне фразеотворення як на результат перетворень ФО. Якщо погодитися з цією думкою і проаналізувати механізм формування похідної ФО, то виявимо, що він є аналогічним механізму утворення нової ФО від наявної: 1) нова ФО, утворена на основі наявної фразеологізації, пов'язана дериваційними відношеннями з одиницями фразеологічного фонду мови;

2) твірною базою виступають мовні одиниці; 3) відбуваються певні перетворення твірної бази з подальшою узуалізацією, у процесі творення нової ФО обов'язковими є як структурні зміни, так і семантичні.

Найповніший перелік способів вторинного фразеотворення представив О.В. Кунін. Він виділяє такі способи: відособлення похідної ФО зі складу твірної; утворення нової ФО шляхом розгортання твірної ФО; утворення ФО унаслідок переважної сполучуваності; утворення дієслівної ФО від прислів'я, що вживається в наказовому способі; перерозклад, тобто відособлення компонентів твірної ФО, що супроводжується структурно-семантичними змінами; утворення шляхом конверсії; утворення за аналогією; утворення за контрастом; утворення ФО на основі розвитку образу твірної одиниці; утворення ФО в результаті контамінації; виникнення ФО в результаті еліпсису (Кунін, 2005: 156–161).

Т.Є. Набережнева узагальнила всі можливі зміни плану вираження твірної ФО, що мають місце у процесі творення нової фразеологічної одиниці, та співвіднесла їх зі змінами плану змісту. У структурно-семантичні перетворення твірної одиниці у процесі вторинного фразеотворення було включено: відособлення компонентів твірної одиниці (зменшення кількості компонентів); відособлення компонентів твірної одиниці + структурні зміни; поширення компонентного складу; лексична субституція компонентів: на основі а) аналогії; б) на основі контрасту; в) на основі розвитку образу твірної одиниці; словотвірну субституцію стрижневого компонента (Набережнева, 2009).

У своєму дослідженні І.Є. Трет'якова розглянула найбільш частотні прийоми оказіонального перетворення ФО, описала механізми цих прийомів, комунікативну спрямованість, стилістичний ефект трансформацій. Для аналізу перетворень мовних фразеологічних одиниць було використано традиційну типологію прийомів оказіонального перетворення ФО, зокрема прийоми структурно-семантичного типу – розширення компонентного складу, заміну компонентів, творення ОФ за моделлю, фразеологічний еліпсис, контамінацію, модифікацію синтаксичної моделі, сегментацію ФО, рольову інверсію та прийоми семантичного

типу – подвійну актуалізацію, буквалізацію, переосмислення ФО (Трет'якова, 2011).

На мовному рівні утворення похідного фразеологізму – це результат змін плану вираження і плану змісту твірної одиниці. Розглянемо, які саме зміни відбуваються у разі вторинного фразеотворення, якими шляхами формується нова фразеологічна одиниця на основі наявної. Значення похідних одиниць можуть відрізнятися від значення твірних, можуть бути подібними, бути ширшими або вужчими, ніж значення твірних, і можуть бути тотожними.

Одним із принципів поділу вторинних фразеотворчих процесів на типи може бути структурний – співвідношення структури твірної та похідної ФО. І твірні, і похідні ФО належать до одного з двох структурних типів: ФО зі структурою словосполучення (непредикативна одиниця) і ФО зі структурою речення (предикативна одиниця). Оскільки з твірної одиниці одного типу може утворитися похідна, що належить або до того ж типу або до іншого, то процеси вторинного фразеотворення можна поділити на внутрішньоструктурні та міжструктурні.

Якщо твірна і похідна одиниці належать до одного структурного типу, то процес вторинної фразеологізації можна назвати внутрішньоструктурним: усі зміни відбуваються у межах предикативної або непредикативної структури. Для поділу ФО за типами – зі структурою словосполучення чи зі структурою речення – ця відмінність не є визначальною.

До фразеологічного складу англійської мови входять одиниці, утворені шляхом поєднання повнозначних слів на основі сурядного зв'язку, наприклад, двовершинні ФО з компонентами-антропонімами: *Damon and Pythias* 'щирі, нерозлучні друзі'; *Jack and Gill/Jill* 'хлопець і дівчина, закохана парочка'; *John o'Nokes and John o'Styles* 'пересічні, звичайні, прості люди'; *Darby and Joan* імена літнього закоханого подружжя; *Jekyll and Hyde*; *David and Goliath* (BNC).

У процесі внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення граматичне значення одиниць (предикативна – непредикативна) залишається незмінним. Внутрішньоструктурне вторинне фразеотворення поділяємо на два підтипи: а) утворення одиниці зі структурою словосполучення на базі одиниці зі структурою словосполучення; б) утворення одиниці зі

структурою речення на базі одиниці зі структурою речення.

Якщо твірна і похідна одиниці належать до різних структурних типів, то процес вторинного фразеотворення можна назвати міжструктурним. У такому процесі відбувається зміна граматичного значення одиниць. Словосполучення, яке називають «будівельним матеріалом» речення, може увійти до складу речення чи відособитись від нього. Міжструктурне вторинне фразеотворення також поділяємо на два підтипи: а) утворення ФО зі структурою словосполучення на базі ФО зі структурою речення (предикативна одиниця → непередикативна одиниця); б) утворення ФО зі структурою речення на базі ФО зі структурою словосполучення. В одному фразеотворчому гнізді можуть бути представлені різні типи вторинного фразеотворення за співвідношенням структури твірної та похідної одиниць. Нова ФО, пов'язана відношенням структурно-семантичної похідності з наявною у мові ФО, коли змінюється внутрішня форма похідної ФО, втрачає свій етимологічний і семантичний зв'язок з ФО-твірною основою та отримує статус самостійної одиниці системи мови.

Розглянемо способи творення ФО на основі наявної ФО, характерні для внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення. ФО зі структурою словосполучення формуються на базі ФО з тією ж структурою шляхом словотвірної субституції стрижневого компонента, відособлення компонентів, поширення компонентного складу, заміни компонентів.

Похідні субстантивні ФО, які є назвами дії або результату дії, утворюються на базі дієслівних у разі словотвірної субституції стрижневого компонента, що відбувається шляхом його афіксації, у тому числі нульової суфіксації, та конверсії. В аналітичних мовах – конверсія: *to fall from grace – a fall from grace; to play with fire – a play with fire*. Конверсію доцільно розглядати тільки як омонімічну конверсію.

Явища словотвірного характеру є досить поширеними у вторинному фразеотворенні. Вони полягають у заміні лексеми, що виступає стрижневим компонентом твірної ФО, на лексему з відмінним граматичним значенням, але зазвичай зі збереженням індивідуальної семантики твірної одиниці. Власне, збереження індивідуальної семантики дає підстави твердити, що утворення типу *to go to Abraham's bosom* –

to go to the bosom of Abraham 'померти, віддати душу Богові' відносяться до синтаксичних варіацій, і фактично тут реалізується граматична парадигма фразеологічної одиниці. Такі одиниці не є варіантами, а співвідносяться як твірна і похідна одиниці.

Ще одним способом, характерним для внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення, є відособлення компонентів зі складу твірної одиниці, чи, як цей спосіб називають інші дослідники, еліпсис (Кунин, 2005). В результаті відособлення виникає нова одиниця, яка має граматичні властивості та функціональні характеристики, відмінні від твірної ФО: *to slip one's neck out of the collar – to slip the collar*. При цьому може зазнавати змін й індивідуальна семантика твірної ФО: *to talk nineteen to the dozen* 'говорити не замовкаючи, без перестанку, торохтіти' – *nineteen to the dozen* 'не замовкаючи, увесь час, безперервно'. Якщо від дієслівної ФО (процесуальне значення) відособлюється ФО з якісно-обставинним або атрибутивним значенням, то у процесі структурного перетворення скорочується дієслівний компонент твірної одиниці, інші компоненти залишаються без структурних змін.

Від дієслівних ФО часто відособлюються субстантивні одиниці, при цьому іменник та узгоджене означення (за наявності) змінюють відмінок на називний: *to let the cat out of the bag – the cat is out of the bag; to go to rack and ruin – rack and ruin*. О.В. Кунін розглядає фразеотворення шляхом відособлення компонентів як процес розпаду одиничної або переважної сполучуваності твірної ФО. Навпаки, у разі поширення компонентного складу ФО твірна ФО набуває одиничної або переважної сполучуваності (Кунин, 2005: 157–159).

Утворення ФО внаслідок набуття одиничної або переважної сполучуваності пов'язане із процесом семантичної індивідуалізації оточення, яке зливається зі структурою твірної одиниці та стабілізується. Таким чином, на базі субстантивних та адвербіальних ФО виникають дієслівні фразеологічні одиниці: *like a house on fire – to get on like a house on fire; a helping hand – to lend sb a helping hand; to Jim Crow* 'пригнічувати, піддавати расовій дискримінації', *jump Jim Crow* '1) виконувати негритянський танок; 2) змінювати свої політичні погляди, виходити з партії'; *to Uncle-Tom* 'зраджувати'.

Серед способів внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення назвемо також утворення ФО шляхом лексичної субституції компонента чи компонентів на основі аналогії: *care killed a cat – curiosity killed a cat*, перерозкладу, тобто відособлення компонентів твірної ФО, що супроводжується структурно-семантичними змінами (*to let the cat out of the bag – the cat is out of the bag*); контрасту чи розвитку образу: твірна і похідна одиниці мають антонімічні значення: *in the long run – in the short run*; *heaven/paradise on earth – hell on earth*; *wet behind the ears* 'незрілий, наївний' – *dry back of behind the ears* 'дорослий, досвідчений, зрілий'. За аналогією часто утворюються одиниці, що стосуються осіб протилежної статі. Належність до чоловічої/жіночої статі є єдиною ознакою, що диференціює значення твірної та похідної одиниць, наприклад: *Jim Crow – Jane Crow*, *Uncle Tom – Aunt Tomasina*. Так, від *man Friday*, імені, яким Робінзон Крузо назвав свого слугу і яке фразеологізувалося зі значенням 'вірний, надійний слуга чи помічник', за аналогією утворилася похідна ФО *girl Friday* 1) 'кмітлива молода жінка-помічниця (особливо для чоловіка)'; 2) 'дівчина чи жінка, яка виконує кілька різних видів роботи в офісі'. Вірогідно, у зв'язку з вищезгаданою тенденцією компонент *girl* замінили на *person* зі значенням 'людина, яка виконує багато різних видів роботи, зазвичай нецікавої, в офісі'. За кількісними даними (British National Corpus), похідна ФО *girl Friday* має більшу частотність вживання, ніж *man Friday*: 10 та 7 випадків вживання відповідно. Якщо в контекстуальному вживанні семантика твірної *man Friday* практично не відхиляється від словникової дефініції – 'вірний слуга', то похідна *girl Friday* може позначати як працівника офісу, так і 'помічницю', чиї головні якості – привабливість, бажання насолоджуватись життям.

Образність – характеристика значної частини фразеологічних одиниць як зі структурою словосполучення, так і зі структурою речення. Однак вторинне фразеотворення в результаті розвитку образу відбувається переважно серед одиниць зі структурою словосполучення: *to sit on the fence* 'не визначитись у своїх поглядах, займати нейтральну позицію' – *to descend on the right side of the fence* 'пристати до переможця'; *Tom and Jerry* 'міцний пунш' – *Tom-and-*

Jerry shop 'низькопробний трактир, шинок'; *clean hands – one's hands are clean*.

Другий підтип внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення (формування ФО зі структурою речення на базі ФО зі структурою речення) менш поширений. Для другого підтипу внутрішньоструктурного вторинного фразеотворення найбільш характерними способами творення похідних ФО є творення за контрастом, за аналогією, шляхом відособлення компонентів і поширення компонентного складу.

Важливим етапом у розвитку теорії фразеотворення стала ідея, що «згущення прислів'їв дає нам окремі вислови» (Потебня, 1989: 97). Ця ідея визначає один із напрямів вторинного фразеотворення – формування ФО зі структурою словосполучення на базі ФО зі структурою речення.

Основними способами цього напряму фразеотворення є відособлення компонентів зі складу твірної одиниці та перерозклад. Відособлення компонентів першої частини твірної ФО традиційно вважають найбільш поширеним. Це пояснює причину збереження у похідній одиниці початкових, а не кінцевих компонентів більшою експресивністю та образністю першої частини. Друга частина експліцитної одиниці є ніби поясненням образу першої, яке з часом стає надлишковим, наприклад: *A burnt child dreads the fire – a burnt child*. *A stitch in time saves nine – a stitch in time*; *Lion's skin is never cheap – lion's skin*. Відособлюватись можуть також кінцеві компоненти: *Every cloud has a silver lining – a silver lining*; *An ass in a lion's skin – lion's skin*; *Not to have got a Chinaman's chance – a Chinaman's chance*; *Fight like Kilkenney cats – Kilkenney cats*; *Grin like a Cheshire cat – a Cheshire cat*. Від однієї ФО зі структурою речення шляхом відособлення компонентів може утворитися дві похідних ФО зі структурою словосполучення, наприклад: *He who pays the piper calls the tune – to pay the piper* та *to call the tune*.

Відособлення одиниці поняттєвої номінації зі складу одиниці пропозитивної номінації може супроводжуватися структурно-семантичними змінами. Такий спосіб вторинного фразеотворення отримав назву перерозклад, відособлення компонентів ФО, що супроводжується значно складнішими структурно-семантичними змінами, як-от: зміна активного стану

дієслова на пасивний і відповідні зміни об'єкта дії тощо. Фактично нову ФО можна було б назвати «відлунням» твірної: *First catch your hare then cook it – To cook your hare before it is caught. The early bird catches a worm. – The early worm gets caught by the bird.*

Відношення протиставлення пов'язують твірну і похідну ФО *The devil is not so black as he is painted* та *To paint the devil blacker than he is*. У процесі утворення похідної ФО відбувається перерозклад ФО зі структурою речення, що супроводжується контрастним розвитком образу.

Іншим способом формування одиниці поняттєвої номінації на базі одиниці пропозитивної номінації є утворення дієслівної ФО від ФО зі структурою речення з присудком у наказовому способі: *Strike while the iron is hot – to strike while the iron is hot; Make hay while the sun shines – to make hay while the sun shines*. Специфіка цього способу в тому, що твірна і похідна одиниці повністю збігаються у своєму наборі індивідуальних сем; відмінність одиниць – у їхній функціональній орієнтованості. Твірній одиниці не властива сполучуваність: вона співвідноситься з тією чи іншою ситуацією. Сполучуваність похідної дієслівної одиниці зумовлюється її граматичними і семантичними особливостями. Похідним дієслівним одиницям, утвореним цим способом, властивий синтагматичний зв'язок із частинами мови, що можуть виконувати функцію підмета, а також з іншими дієсловами, разом з якими ФО буде виконувати функцію складеного дієслівного присудка.

Твірна одиниця часто є заперечним спонукальним реченням, тоді як похідна одиниця не завжди містить заперечення (саме без заперечення похідні ФО здебільшого зафіксовані в лексикографічних джерелах). Наприклад: *Don't count your chickens before they are hatched – (not) to count one's chickens before they are hatched; Don't have got a Chinaman's chance – (not) to have got a Chinaman's chance.*

Другим напрямом міжструктурного вторинного фразеотворення є формування ФО зі структурою речення від ФО зі структурою словосполучення. Порівнюючи прислів'я і фразему з однаковими компонентами, прислів'я вважають твірною, а фразему – похідною одиницями. Чим частіше вживають фразеологічну

одиницю (зі структурою словосполучення), тим ширшими стають її синтаксичні зв'язки, що виявляється у формуванні на її основі речення повчального характеру, яке з часом перетворюється на прислів'я. При цьому ФО у складі прислів'я є ніби стійким структурним і семантичним стрижнем, навколо якого формується змінний контекст. Такий стрижень прислів'я зазвичай залишається незмінним, тоді як нефразеологічні компоненти є варіативними. Активна варіантність нефразеологічної частини є аргументом на користь вторинності прислів'я, наприклад, ФО зі структурою словосполучення *at/on/to the Greek calends/kalends*, з якої шляхом збільшення компонентного складу розвинулось прислів'я *To put off to the Greek calends* 'відкласти на невизначений час', чи *castles in Spain/in the air – To build castles in Spain/in the air* 'будувати повітряні замки'.

Отже, для обох типів вторинних фразеотворчих процесів – внутрішньоструктурного і міжструктурного – характерні такі способи формування ФО на основі наявної ФО, як відособлення компонентів, поширення компонентного складу, заміна компонента. Це свідчить про спільну природу фразеологічних одиниць як зі структурою словосполучення, так і зі структурою речення і доводить, що обидва типи характеризують зміни фразеологічного складу мови.

Якщо значення похідної одиниці відрізняється від значення твірної, це свідчить про формування нової фразеологічної одиниці. Важливо те, що значення похідного фразеологізму створюється на основі наявного знака мови, тому обов'язково певним чином інкорпорує значення чи певні семи значення твірної одиниці. Семантичний зв'язок підсилюється наявністю у структурі похідного фразеологізму знака чи знаків, що входять до тієї одиниці, на основі якої виникає похідна. Спільні елементи структури твірної та похідної ФО створюють матеріальну базу для семантичної кореляції між одиницями.

Для похідних одиниць як незмінну можна розглядати внутрішню форму, яка на поверхневому рівні може реалізовуватися у низці подібних образів. Зміна внутрішньої форми затверджується узусом. Можуть відбуватися зміни як у плані вираження, так і у плані змісту. Отже, процес вторинного фразеотворення зумовлює появу ФО з новими структурно-семантичними

показниками, тобто він одночасно є пов'язаним зі змінами як форми, так і змісту.

Проаналізований мовний матеріал показав, що на основі того самого сюжету або події можуть виникати різні фразеологічні номінації,

в тому числі нові значення вже наявних одиниць. Різновиди структурної та семантичної модифікації ФО в умовах вторинних фразеотворчих процесів потребують більш докладного вивчення в наступних наукових студіях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авербух К.Я., Карпова О.М. Лексические и фразеологические аспекты перевода. Москва : Изд. центр «Академия», 2009. 176 с.
2. Алефиренко М.Ф., Семененко Н.Н. Фразеология и паремиялогия. Москва : Флинта; Наука, 2009. 344 с.
3. Зыкова И.В. Лингвокреативность с позиции лингвокультурологии: теория, метод, анализ. *Язык, сознание, коммуникация*. Москва, 2016. Вып. 53. С. 136–151.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Дубна : «Феникс+», 2005. 488 с.
5. Набережная Т.Е. Онтология вторичного фразеотворения в ризноструктурных мовах : дис. ... кан. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2009. 218 с.
6. Потебня А.А. Слово и миф. Москва : Изд-во «Правда», 1989. 624 с.
7. Рахматуллаева Н.Г. Номинативный потенциал структурно-семантической аналогии в английской фразеологии. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Языкознание*. 2014. Вып. 20 (706). С. 187–197.
8. Третьякова И.Ю. Окказиональная фразеология (структурно-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Ярославль, 2011. 367 с.
9. The British National Corpus. URL: <http://corpus.byu.edu/BNC> (дата звернення: 07.09.2022).

REFERENCES:

1. Averbukh, K.Ya., Karpova, O.M. (2009). *Leksicheskiye y frazeologicheskiye aspekty perevoda [Lexical and phraseological aspects of translation]*. Moscow: Izd. tsentr "Akademiya", 176 p. [in Russian].
2. Alefirenko, M.F., Semenenko N.N. (2009). *Frazeologiya y paremiologiya [Phraseology and paremiology]*. Moscow: Flinta; Nauka, 344 p. [in Russian].
3. Zyкова, I.V. (2016). *Lynhvokreatyvnost s pozytsyy lynhvokulturolohyy: teoriia, metod, analiz [Linguistic creativity from the standpoint of linguistic culture: theory, method, analysis]*. *Yazyk, soznanye, kommunykatsiya – Language, cognition, communication*. Moscow, Vol. 53, pp. 136–151 [in Russian].
4. Kunin, A.V. (2005). *Kurs frazeologiyi sovremennoho anhlyiskoho yazyka [Course of phraseology of the modern English language]*. Dubna: "Feniks+", 488 p. [in Russian].
5. Naberezhneva, T.E. (2009). *Ontologiya vtorynnoho frazeotvorennia v rizostrukturnykh movakh [Ontology of secondary phrase formation in multi-structural languages]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kan. filol. nauk: 10.02.15*. Kyiv, 218 p. [in Ukrainian].
6. Potebnia, A.A. (1989). *Slovo y myf [Word and myth]*. Moskva: Izd-vo "Pravda", 624 p. [in Russian].
7. Rakhmatullaeva, N.G. (2014). *Nomynatyvnyi potentsial strukturno-semanticheskoi analohy v anhlyiskoi frazeologiyi [Nominative potential of structural-semantic analogues in English phraseology]*. *Vestnyk Moskovskoho gosudarstvennoho lnhvystycheskoho unyversyteta. Yazykoznanye – Bulletin of the Moscow State Linguistic University. Linguistics*. Vyp. 20 (706), pp. 187–197 [in Russian].
8. Tretyakova, I.Yu. (2011). *Okkazyonalnaia frazeologiya (strukturno-semanticheskyy y kommunykativno-prahmaticheskyy aspekty) [Occasional phraseology (structural-semantic and communicative-pragmatic aspects)]*: dys. na soysk. uchen. stepeny dokt. fylol. nauk: 10.02.01. Yaroslavl, 367 p. [in Russian].
9. *The British National Corpus*. Retrieved from: <http://corpus.byu.edu/BNC>.

УДК 811.161.2'373.611

DOI <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/2>

Інна ДЕМЕШКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, вул. Шевченка, 1, м. Кropyвницький, Україна, 25006

ORCID: 0000-0002-2982-8675

demeshkoim@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Демешко, І. (2022). Словотвірний потенціал девербативів в євроінтеграційному дискурсі: морфологічний аспект. *Folia Philologica*, 4, 11–16, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/2>

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕВЕРБАТИВІВ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ: МОРФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню дериваційного потенціалу віддієслівних похідних у євроінтеграційному дискурсі. На основі аналізу експліцитної інформації девербативів у словотвірно-морфологічному аспекті визначено й охарактеризовано словотвірно-морфологічні особливості віддієслівних дериватів на експліцитному та імпліцитному рівнях в українських наукових і публіцистичних текстах, присвячених євроінтеграції України. Мета статті – проаналізувати морфологічно-формувальні словотвірні маркери віддієслівних похідних у текстах, присвячених євроінтеграції України. Актуальність теми зумовлена поглибленим і комплексним вивченням питань євроінтеграції України в текстах різного стилю на експліцитному та імпліцитному рівнях в українських наукових та публіцистичних текстах у словотвірно-морфологічному аспекті. У текстах, присвячених євроінтеграції України, представлено продуктивні типи девербативів субстантивного, вербативного та ад'єктивного блоків. Аналіз морфологічно-формувальних словотвірних маркерів віддієслівних дериватів забезпечує опис морфологічних фактів творення похідних за допомогою морфологічних правил. У текстах переважають дериваційно-стилістичні засоби, характерні для сучасної української мови. Словотворення девербативів у євроінтеграційних текстах відображають тенденції інтелектуалізації та демократизації як чинники розвитку мови. Функціонування й активне використання віддієслівних дериватів у євроінтеграційному дискурсі пояснюється врахуванням суспільних потреб у номінації процесів, предметних дій, явищ із прагматичним спрямуванням та використанням у науковому та публіцистичному стилях. Наративи лінгвістичних маркерів соціальних мереж щодо євроінтеграції України переважно збігаються з наративами українськомовних офіційних медіа.

Ключові слова: словотвірна морфологія, девербативи, морфологічно-формувальні маркери, євроінтеграційний дискурс, євроінтеграція України, експліцитна інформація, імпліцитна інформація.

Inna DEMESKO

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Shevchenko Str. 1, Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

ORCID: 0000-0002-2982-8675

demeshkoim@gmail.com

To cite this article: Demeshko, I. (2022). Slovtvirnyi potentsial deverbatyviv v yevrointehratsiinomu dyskursi: morfonolohichniy aspekt [Word-forming potential of deverbatives in the European integration discourse: morphonological aspect]. *Folia Philologica*, 4, 11–16, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/2>

WORD-FORMING POTENTIAL OF DEVERBATIVES IN THE EUROPEAN INTEGRATION DISCOURSE: MORPHONOLOGICAL ASPECT

The article is devoted to the study of the derivational potential of verb derivatives in the European integration discourse. This study identifies and characterizes the word-forming and morphonological features of verb derivatives at the explicit and implicit levels in Ukrainian scientific and journalistic texts related to the European integration of Ukraine. The purpose of the article is to analyze the morphonological-formative word-forming markers of verb derivatives in texts related to the European integration of Ukraine. The relevance of the topic is determined by the in-depth and comprehensive study

of the European integration issues in Ukraine within texts of various styles, both explicitly and implicitly, in Ukrainian scientific and journalistic texts, focusing on the word-forming and morphophonological aspect. The texts dedicated to the European integration of Ukraine present productive types of deverbatives of substantive, verbative and adjectival blocks. The analysis of morphonological-formative word-forming markers of verb derivatives provides a description of the morphonological facts of deriving words using morphonological rules. The texts predominantly feature derivational and stylistic means characteristic of the modern Ukrainian language. Word formation of deverbatives in the European integration texts reflects the tendencies of intellectualization and democratization as factors of language development. The functioning and active usage of verb derivatives in the European integration discourse is explained by taking into account the societal needs for nominating processes, objectified actions, and phenomena with pragmatic orientation, as well as their utilization in scientific and journalistic styles. The narratives of the linguistic markers on social networks regarding the European integration of Ukraine mostly coincide with the narratives of the Ukrainian official media.

Key words: word-forming morphonology, deverbatives, morphonological-forming markers, European integration discourse, European integration of Ukraine, explicit information, implicit information.

Актуальність проблеми. Процеси стрімкої інформатизації суспільства в лінгвістиці визначають нові наукові тенденції, зокрема у словотворі. У сучасному мовознавстві помітне домінування антропоцентричної наукової парадигми, а це сприяє розвитку таких неонапрямів, як етнолінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, нейролінгвістика, медіалінгвістика, корпусна, структурна лінгвістика. Актуальність теми зумовлена поглибленням та комплексним вивченням питань євроінтеграції України в текстах різного стилю на експліцитному та імпліцитному рівнях в українських наукових та публіцистичних текстах у словотвірному-морфологічному аспекті. Розв'язання багатьох питань, пов'язаних з успішною комунікацією, мовознавці знаходять у дослідженні мовних засобів у різних дискурсах, намагаючись установити зв'язок мови з різними галузями людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз євроінтеграційних дискурсивних контекстів українськомовних видань та релевантних публіцистичних онлайн-ресурсів дає всі підстави стверджувати про позитивні експліцитні (використання мовних виразів із прямою конотацією) та імпліцитні (характеристика понять із відповідними смисловими навантаженнями) інтенції євроінтеграційних явищ України. Мовознавці наголошують, що наприкінці ХХ ст. медіалінгвістика почала виокремлюватися у самостійну галузь знань, яка включала не тільки аналіз мовних явищ у ЗМІ, а й особливості творення, уживання, вплив на свідомість реципієнтів (Шевченко, Сизонов, 2021: 28).

Комплексні словотвірні одиниці (словотвірний тип, словотвірна категорія, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо) – ментально-мовні

категорії, що унаочнюють системність мови, сприяють вербалізації і концептуальному моделюванню мовної картини світу. О.А. Олексенко пропонує здійснювати аналіз відсубстантивних похідних з оперттям на аналогію, пропозицію, фрейми як систему формантів когнітивного підходу (Олексенко, 2016). І.А. Живіцька зазначає, що «мовна картина світу відображає у вербальних формах дійсність, яка сприймається свідомістю» (Живіцька, 2010: 21). О.Д. Огуй наголошує, що мовна картина світу антропоцентрична, оскільки людина «створює мовні засоби фіксації та передачі знань», динамічна, соціальна, етнонаціональна, голістично-модулярна система (Огуй, 2013: 17). Мовознавці, розглядаючи динамічні процеси у сучасному українському лексиконі, нові концептуальні поля в лексиці, явища конкурування варіантних номінацій, зазначають, що активне використання слів з абстрактним значенням, поповнення словникового складу мови інтернаціоналізмами, запозиченими словами, зростання питомої ваги композитів виступають показником інтелектуалізації мови (Клименко та ін., 2008). Комунікативна зумовленість вибору стилістично нейтральних чи стилістично маркованих дериваційних засобів залежить від завдань публікації. У текстах, присвячених євроінтеграції України, активно використовуються девербативи на позначення опрідметнених дій, станів, процесів, ознак, що також відображають процеси інтелектуалізації мови.

Мета статті – проаналізувати морфологічно-формульовані словотвірні маркери віддієслівних похідних у текстах, присвячених євроінтеграції України.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити дериваційно-морфологічні особливості девербативів на основі українськомовних текстів,

присвячених євроінтеграційним процесам; 2) проаналізувати морфонологічно-формувальні словотворчі маркери віддієслівних дериватів; 3) визначити дериваційні засоби вираження віддієслівних дериватів на експліцитному та імпліцитному рівнях в українських наукових та публіцистичних текстах; 4) описати морфонологічні трансформації девербативів субстантивного та ад'єктивного блоків.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У дослідженні словотвірних процесів більшої ваги набуває метод позиційно-фреймового моделювання під час вивчення способів деривації, словотвірних типів, словотвірних гнізд, типів номінації. Переосмислення актуальних проблем словотвору, зокрема питань морфонологічного моделювання девербативів в ономазіологічному аспекті, стратифікації морфонологічних трансформацій віддієслівних дериватів, питання реконструкції словотвірного акту сприяє комплексному аналізу похідного і як особливої когнітивно-дискурсивної структури. І.О. Голубовська та Д.Д. Харитонova, вивчаючи гіперконцепт «європейськість» у дзеркалі фреймового аналізу, зазначають, що «політичні тексти засвідчили розгортання двох груп цінностей демократичних (права і свободи), що закріплені у стандартах, і власне цінності стандартів (безпека, добробут, справедливість, рівність, гідність)» (Голубовська, Харитонova, 2019: 89).

Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк розглянули поповнення та оновлення словникового складу української мови, зростання кількості абстрактних іменників, складних слів, процеси інтелектуалізації мови, формування нових словотвірних гнізд, збільшення фонду словотворчих засобів мови (Клименко та ін., 2008). Дериватологи переважно використовують лексико-семантичний, структурно-словотвірний, функційно-категорійний підходи або їхнє поєднання, що має високу наукову цінність. Підтримуємо думку О.А. Олексенко, що досить перспективним є вивчення когнітивного моделювання словотвірного гнізда, «що віддзеркалює закони категоризації світу» (Олексенко, 2015: 97).

Морфонологічно-формувальні словотворчі маркери у віддієслівних похідних субстантивного блоку – це питомі суфікси *-н'н'-*, *-ен'н'-*, *-т'т'-*, *-ник*, *-ик*, *-Ø*, *-Ø (а)*, *-ик*, *-ок*, *ість*, *-ств-* (*-цтв-*),

-к- та іншомовного походження, такі як *-аци/ї/-*: *проведення спільної та узгодженої політики, створення нових робочих місць, мова міжнаціонального спілкування, набуття, «виживання», прихильники поширення впливу англійської мови, вступ до європейської інтеграції; євроінтеграція несе великий вплив на ситуацію, що склалася; рух – це життя; перевага, допомога, заробітна плата, втрати підприємствами робочої сили, мати змогу набувати досвід, виробник, працівники (талановиті, розумні); безмежна кількість шляхів розвитку, прибуток можна буде вкласти в розвиток власної діяльності, інноваційний та економічний розвиток; конкурентоспроможність і інвестиційна привабливість, дасть змогу модернізувати виробництво; фінансова підтримка; трудова міграція, реалізація проголошених реформ у різних галузях; лінгвістична уніфікація, самоідентифікація, адаптація національного законодавства до європейських норм, забезпечення їх практичної імплементації, переорієнтація сировинної економіки, самоідентифікація (людини), ад'єктивного блоку – *-н-*, *-ен-*: *домінуючий, узгоджена уніфікація параметрів, досвід більш розвинених підприємств, витримана зовнішньополітична лінія, перехідні стадії*. Ад'єктивний блок віддієслівних дериватів також представлений композитними утвореннями: *високорозвинені країни, ключовий компонент новоствореної архітектури європейської безпеки*.*

Девербативи в євроінтеграційних текстах представлено субстантивним, ад'єктивним, вербативним блоками: Політичні *переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки*. [...] розглядаються політичні *переваги інтеграції України до ЄС, механізм формування та реалізації державної політики України у сфері європейської інтеграції*. Сьогодні в рамках реформи *держуправління* в низці міністерств створено генеральні директориати, які відповідають у тому числі й за реалізацію євроінтеграційних політик та *виконання Угоди; саміт ЄС підтримав євроінтеграцію України*. Категорія опрідметненої ознаки виражена в похідних із суфіксом *-ість*. Віддієслівні похідні субстантивного блоку *конкурентоспроможність і привабливість*, низька купівельна спроможність, утворені транспозицією. Похідні із

загальним словотвірним значенням «опредметнена абстрагована ознака» утворені від прикметників унаслідок синтаксичного словотвору зі збереженням семантики ад'єктива. В.П. Олексенко зауважує, що цей формант «формує ядро словотвірної категорії опредметненого якісного стану (Олексенко, 2005). Словотвірні категорії реалізуються у словотвірних та морфологічних моделях. Так, категорія особи в євроінтеграційному дискурсі представлена девербативами із суфіксами **-ик** (*прихильник*), **-ник** (*працівник*).

Кількісно найпродуктивніший словотвірний тип віддієслівних похідних субстантивної зони на **-н'н'**, **-ін'н'** із СЗ «опредметнена дія»: *дотримання прав людини, зростання, проживання, здійснення підприємницької діяльності, повне реконструювання як технічне оснащення, ефективні методи управління; сприяння, зберігання й зміцнення миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах*. В офіційних медіаресурсах використовуються девербативи, які мають прозору словотвірну структуру.

Поєднання дієслівного мотиватора з формантом **-н'н'** залежить від характеру дієслівної основи. Якщо в контактній зоні після усичення дієслівної фіналі ініціаль форманта породжує фонемосполучку, що не суперечить комбінації фонем і морфологічним правилам сучасної української мови, то на морфемному шві відбувається тільки усичення інфінітивного суфікса **-ти**: *пересування, реконструювання, функціонування, завдання, тяжіння*. Цей формант поєднується з питомими та іншомовними твірними дієслівними основами. У разі творення девербативів на **-ен'н'** відбувається усичення дієслівної фіналі (тематичного голосного та інфінітивного суфікса **-ти**): *пересування, проведення, підписання, створення, зовнішні запозичення; створення простору без внутрішніх кордонів, укріплення економічної та соціальної інтеграції й утворення економічного і валютного союзу. «Активізація євроінтеграційних процесів означає також більш інтенсивне включення України в міжнародну співпрацю щодо врегулювання конфліктів і протидії новітнім загрозам міжнародній безпеці. <...> у Законі України про «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. (із змінами, внесеними Законом України «Про засади*

внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р.) йшлося про «набуття членства у Європейському Союзі при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією». Мовознавці-практики пропонують зменшувати вживання віддієслівних термінів на **-н'н'** у наукових текстах, оскільки їх надмірне вживання суперечить вимогам наукового стилю (Ярема, 2002: 8).

У творенні девербативів субстантивного блоку на **-ен'н'** та ад'єктивного на **-ен-** можливі консонантні альтернативи *г – ж, д – дж, б – бл, п – пл, с – д*: *збереження, запровадження, упроваджено принципи діяльності установ, укріплення, розроблено нормативну базу; проведення узгодженої політики*.

Вивчення особливостей морфологічної адаптації віддієслівних іменників на **-ння**, зокрема **-ення** у сучасній українській мові, дає змогу простежити механізм модифікації основи (альтернативи), зокрема кінцевого приголосного, і вплив на цю модифікацію форманта (Демешко, 2006: 34).

І.М. Довгун зауважує, що морфологічні чергування становлять парадигматичні відношення між фонемами, що заміщуються в морфах морфеми (Довгун, 2011: 6). Морфологічні альтернативи мають спільну морфологічну позицію і виконують формотворчу і словотворчу функції. Описують морфологічні факти за допомогою морфологічних правил, які сприяють типології вершинних дієслів у словотвірному гнізді (неподільні, подільні, питомі, запозичені), групуванню морфологічно зумовлених чергувань та інших морфологічних трансформацій, визначенню характеру морфологічних позицій на морфемному шві у разі поєднання з формантом.

Словотвірний тип девербативів, утворених способом нульової суфіксації з транспозитивним словотвірним значенням «місце дії», «результат дії», залишається досить продуктивним у текстах про євроінтеграцію: *вільний доступ, захист, попит; збільшення впливу транснаціональних компаній на економіку нашої країни; прихід іноземних інвесторів; євроінтеграція дає великий поштовх для вітчизняних виробників; конкурентні переваги національного продукту; у подальшому сума переплати за кредит становить 1/3 всієї суми, затрати у вигляді воєнного збору, розбудова*.

У проаналізованих текстах помітна позитивна інтенція Євросоюзу до України. Саме контекст сприяє виведенню імпліцитного змісту: *Майже 83% українців позитивно ставляться до євроінтеграції України, свідчать дані дослідження Київського міжнародного інституту соціології, представлені на круглому столі «Невідкладні завдання комунікації європейської інтеграції в Україні».* Експерт відзначила, що захід та центр країни демонструють більш позитивне та усвідомлене ставлення до євроінтеграції, південь та схід – менше. Від 3% до 6% пов'язують з тими наративами, що ми бачимо з російської сторони, – дешева робоча сила, наступ на традиційні цінності. Девербативи субстантивного й ад'єктивного блоків у текстах євроінтеграційного спрямування становлять значний лексичний масив, своєрідність якого полягає в поєднанні елементів дієслівної семантики з категорійними значеннями іменника і прикметника, що становлять відкриту мікросистему взаємозалежних елементів.

З'ясовуючи словотвірні особливості віддієслівних дериватів, можна зробити висновок, що в текстах, присвячених євроінтеграції України, високої продуктивності набуває словотвірна модель Vb + **-н'н'-, -ен'н'-**: *опитування, функціонування мови (мов) міжнаціонального спілкування в межах об'єднаної Європи, центр тяжіння, запровадження мови міждержавного спілкування, здійснення мовної політики, визначення етнічної самоідентифікації людини, досягнення взаєморозуміння, запровадження мови (мов) міжнаціонального спілкування.* Це переважно девербативи з транспозиційним значенням «опредметнена дія». Девербативи на **-ість** утворюють похідні з абстрактним значенням: *привабливість, спроможність, конкурентоспроможність.*

Меншої продуктивності набувають деривати із питомими суфіксами **-ик, -ник, -ок, -к-** та іншомовного походження **-аці/ї/-**: *прихильники поширення впливу англійської мови, працівники (талановиті, розумні), безмежна кількість шляхів розвитку, прибуток можна буде вкласти в розвиток власної діяльності, фінансова підтримка; трудова міграція, реалізація проголошених реформ у різних галузях, самоідентифікація, уніфікація параметрів, адаптація національного законодавства до європейських норм, забезпечення їх практич-*

ної імплементації, переорієнтація сировинної економіки, самоідентифікація, ад'єктивного блоку – -н-, -ен-: домінувальний, узгоджена уніфікація параметрів, досвід більш розвинених підприємств, перехідні стадії. Для девербативів субстантивного блоку характерні такі морфонологічні явища, як усічення дієслівної фіналі, консонантні чергування, зміна позиції наголосу. Ад'єктивний блок (Vb + **-ен-**) також представлений композитними утвореннями: *високорозвинені країни, ключовий компонент новоствореної архітектури європейської безпеки, витримана зовнішньополітична лінія.* Для дериватів ад'єктивного блоку на **-ен-** характерні такі морфонологічні явища, як усічення дієслівної фіналі, модифікація наголосу.

Отже, девербативи субстантивного блоку з абстрактним значенням, що виражають опредметнені дії, стани, процеси, становлять специфічну ономазіологічну категорію, що не входить у предметну сферу вершинного іменника у словотвірному гнізді. Саме ці віддієслівні деривати сприяють інтелектуалізації та одемократизації мови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У текстах, присвячених євроінтеграції України, представлено продуктивні типи девербативів субстантивного, вербативного та ад'єктивного блоків. Суфікси виконують функцію словотвірного категоризатора. Аналіз морфонологічно-формульних словотворчих маркерів віддієслівних дериватів забезпечує опис морфонологічних фактів творення похідних за допомогою морфонологічних правил, допомагає визначити типи морфонологічно зумовлених чергувань та інші морфонологічні трансформації, визначити характер морфонологічних позицій на морфемному шві, установити морфонологічні моделі. У текстах переважають дериваційно-стилістичні засоби, характерні для сучасної української мови. Словотворення девербативів у євроінтеграційних текстах відображають тенденції інтелектуалізації та демократизації як чинники розвитку мови. Функціонування й активне використання девербативів у євроінтеграційному дискурсі пояснюється врахуванням суспільних потреб у номінації процесів, опредметнених дій, явищ із прагматичним спрямуванням та використанням у науковому та публіцистичному мистецтві. У дискурсах

медіаресурсів простежується сформована позитивна позиція громадськості. Наративи лінгвістичних маркерів соціальних мереж щодо євроінтеграції України збігаються з наративами українськомовних офіційних медіа.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні лексико-словотвірних інновацій української мови новітнього періоду, дібраних із різних комунікативних каналів у словотвірно-морфологічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубовська І., Харитонova Д. Гіперконцепт «європейськість» у дзеркалі фреймового аналізу (на матеріалі промов українських політичних діячів). *Odessa Linguistic Journal*. 2019. Issue 13. С. 77–93.
2. Демешко І.М. Морфологічна адаптація віддіслівних іменників на **-н'н'-**, **-ен'н'-** у сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Вип. III. 2006. С. 29–34.
3. Довгун І.М. Поняття морфологічного правила у сучасній англійській мові. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2011. Т. 14. № 2. С. 72–77.
4. Живіцька І.А. Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 4. С. 20–25.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ : Вид. дім Бураго. 2008. 434 с.
6. Огуй О.Д. Мовна картина світу: проблема організації складників. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 15–26.
7. Олексенко В.П. Словотвірні категорії іменника. Херсон : Айлант, 2005. 335 с.
8. Олексенко О.А. Інноваційні субстантиви з абстрактним значенням як вияв інтелектуалізації та демократизації мови. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2015. Вип. 42. С. 65–71.
9. Олексенко О. Пропозиційний аналіз як метод моделювання словотвірного гнізда. *Граматичні студії : збірник наукових праць*. 2016. Вип. 2. С. 96–100.
10. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики : підручник / за ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2021. 214 с.
11. Ярема С. На теми української наукової мови. Львів : Українське товариство з механіки руйнування матеріалів. Львівське товариство «Рідна школа», Наукове товариство ім. Т. Шевченка. 2002. 44 с.

REFERENCES:

1. Holubovska, I., Kharytonova, D. (2019). Hyperkontsept “yevropeiskist” u dzerkali freimovoho analizu (na materialii promov ukrainskykh politychnykh diiachiv) [The hyperconcept Europeaness in the mirror of frame analysis (based on the speeches of Ukrainian political figures)]. *Odessa Linguistic Journal*. Issue 13. 77–93 [in Ukrainian].
2. Demeshko, I.M. (2006). Morfonolohichna adaptatsiia viddiislivnykh imennykiv na **-nn-**, **-enn-** u suchasni ukrainskii literaturnii movi [Morphonological adaptation of deverbal nouns with **-n'n'-**, **-en'n'-** in modern Ukrainian literary language]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Linhvistyka*. Vyp. III. 2006. 29–34 [in Ukrainian].
3. Dovhun, I.M. (2011). Poniattia morfonolohichnoho pravyla u suchasni anhliiskii movi [The concept of a morphonological rule in modern English]. *Bulletin of the Kyiv National Linguistic University*. 2011. Vol. 14. № 2. P. 72–77 [in Ukrainian].
4. Zhyvitska, I.A. (2010). Movna kartyna svitu yak vidobrazhennia realnosti [Language image of the world as a reflection of reality]. *Filolohichni studii*. Vyp. 4. 20–25 [in Ukrainian].
5. Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonі* [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]. Kyiv: Vydavnychi dim Buraho [in Ukrainian].
6. Ohui, O.D. (2013). Movna kartyna svitu: problema orhanizatsii skladnykiv [Language picture of the world: the issue of the organization of components]. *Movoznavstvo*. № 4. S. 15–26 [in Ukrainian].
7. Oleksenko, V. P. (2005). *Slovotvirni katehorii imennyka* [Word-forming categories of the noun]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
8. Oleksenko, O.A. (2015). Innovatsiini substantyvy z abstraktnym znachenniam yak vyjav intelektualizatsii ta demokratyzatsii movy [Innovative substantives with an abstract meaning as a manifestation of language intellectualization and democratization]. *Linhvistychni doslidzhennia*. Vyp. 42. 65–71 [in Ukrainian].
9. Oleksenko, O. (2016). Propozytsiinyi analiz yak metod modeliuvannia slovotvirnoho hnizda [Propositional analysis as a method of modeling a word-forming nest]. *Hramatychni studii : zb. nauk. prats*. Vyp. 2. 96–100 [in Ukrainian].
10. Shevchenko, L., Syzonov, D. (2021). *Teoriia medialinhvistyky* [Theory of media linguistics] / za red. L.I. Shevchenko. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
11. Iarema, S. (2002). *Na temy ukrainskoi naukovoї movy* [On the topics of Ukrainian scientific language]. Lviv: Ukrainske tovarystvo z mekhaniky ruinuvannia materialiv. Lvivske tovarystvo “Ridna shkola”, Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka [in Ukrainian].

УДК 821.16.09'06-005.216 (Мак'юен)

DOI <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/3>

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур, Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка, Національна академія наук України, вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001

ORCID: 0000-0002-2838-6086

Бібліографічний опис статті: Дроздовський, Д. (2022). Проблемно-тематичні комплекси в романі «Уроки» (2022) І. Мак'юена: топика «шляху героя». *Folia Philologica*, 4, 17–24, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/3>

**ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ
В РОМАНІ «УРОКИ» (2022) І. МАК'ЮЕНА: ТОПІКА «ШЛЯХУ ГЕРОЯ»**

У статті розглядається проблемно-тематичний ландшафт, експлікований у постпостмодерністському романі «Уроки» (2022) Ієна Мак'юена. Досліджено філософські аспекти твору британського письменника, зокрема репрезентацію екологічних проблем, що визначають формування світогляду протагоніста (Роланда). З'ясовано жанрову специфікацію твору та окреслено перелік жанрових форм, експлікованих у романі «Уроки». Наголошено на реактуалізації топіки романтичного дискурсу (увага до метафізичного/трансцендентального, представленого за допомогою музики, особливого світогляду), що загалом притаманне британському постпостмодерністському роману. Визначено спектр проблемно-тематичних комплексів, що визначають екзистенційний та епістемологічний ландшафт роману: взаємодія еротичних і танатологічних аспектів у житті протагоніста, проблеми тілесності, мотив дорослішання, усвідомлення планетарної загрози для людства, крихкість людського життя в другій половині – наприкінці ХХ ст. Проаналізовано, у який спосіб у романі конкретні події в житті Роланда зіставлено з історичними суспільно-політичними подіями, як конкретно й загальне взаємодіє в художньому просторі роману. Наголошено на формах експлікації мотиву дороги в «Уроках» І. Мак'юена, визначено субмотив самопізнання, переосмислення помилок і самовдосконалення тощо. У такий спосіб окремі змістові блоки роману актуалізують метажанровий патерн містерії, який протистойть карнавалізації дійсності в постмодерністських романах. Протагоніст розуміє кризу політичних інститутів та небезпеку ідеології, що прагне будь-що підкорити індивіда. Політика СРСР в опосередкований спосіб впливає на формування світогляду британського юнака Роланда, даючи можливість йому вперше усвідомити власну конечність через осмислення гіпотетично можливого ядерного вибуху. Друга глобальна проблема, представлена в романі як наслідок радянської ідеології, – Чорнобильська катастрофа. У творі розкрито етапи формування екзистенційно значущих категорій і цінностей у житті протагоніста: детективний сюжет, якому підпорядкована ключова інтрига в романі, накладається на соціальну критику влади, політичного дискурсу загалом, питань екологічної політики тощо, поєднуючи скепсис, іронію із намаганням Роланда з'ясувати буття людини й людства як тілесного, так і ідеалістично-метафізичного.

Ключові слова: постпостмодернізм, сучасний британський роман, Ієн Мак'юен, екологічна свідомість, глобальні катастрофи, тілесність.

Dmytro DROZDOVSKYI

PhD in Philology, Academic Fellow at the Department of Foreign and Slavic Literatures, Taras Shevchenko Institute of Literature, The National Academy of Sciences of Ukraine, M. Hrushevskiy Str. 4, Kyiv, Ukraine, 01001

ORCID: 0000-0002-2838-6086

To cite this article: Drozdovskyi, D. (2022). Problemno-tematychni kompleksi u romani “Uroky” (2022) I. McEwana: topica “shlyahu geroua”. [The score of problem-thematic complexes in I. McEwan’s novel “Lessons” (2022): the topic of “the way of the hero”]. *Folia Philologica*, 4, 17–24, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/3>

**THE SCORE OF PROBLEM-THEMATIC COMPLEXES IN I. MCEWAN’S
NOVEL “LESSONS” (2022): THE TOPIC OF “THE WAY OF THE HERO”**

In the paper, the author explores the problem-thematic landscape explicated in Ian McEwan’s post-postmodern novel “Lessons” (2022). Philosophical aspects of the literary work by the British writer have been studied, in particular,

the representation of environmental issues that shape the worldview of the protagonist (Roland). The genre specification of the novel has been clarified, and the genre forms exploited in the novel *Lessons* have been outlined. Emphasis is placed on the reinforcement of the topics of romantic discourse (with a focus on the metaphysical/transcendental phenomenon represented through music), which is a general typological feature of the British post-postmodern novel. The scope of problem-thematic complexes that define the existential and epistemological landscape of the novel has been determined: the interaction of erotic and thanatological aspects in the life of the protagonist, problems of sexuality, the motif of Roland's coming of age, awareness of the planetary threat to humanity, the fragility of human life in the second half – end of the 20th century. The specific events in Roland's life are compared with historical, social and political events, particularly in terms of how the specific and general interact in the space of the novel. Emphasis is placed on the forms of explication of the road motif in McEwan's *Lessons*, which involves the sub-motif of self-discovery, rethinking mistakes and self-improvement, etc. In this way, the thematic aspects of the novel reveal the meta-genre pattern of mystery, which opposes the carnivalization of reality in postmodern novels. The protagonist understands the crisis of political institutions and the danger of an ideology that seeks to conquer the individual at all costs. The policy of the USSR indirectly affects the formation of the worldview of the young British man, Roland, giving him the opportunity to accept for the first time his own finitude through the understanding of a hypothetically possible nuclear explosion. The second global problem discussed in the novel as a consequence of the Soviet ideology, is the Chernobyl disaster. The novel reveals the stages of formation of existentially significant categories and values in the life of the protagonist.

The detective plot, which revolves around the key intrigue in the novel, intersects with social criticism of power, political discourse in general, environmental policy, etc., combining skepticism and irony with Roland's attempt to find out the essence of human beings: both physical and metaphysical.

Key words: post-postmodernism, contemporary British novel, Ian McEwan, ecological consciousness, global catastrophes, corporeality.

Актуальність проблеми. 27 травня 2022 р. Іен Мак'юен (Ian McEwan) узяв участь у літературному заході "Voices of Ukraine: authors read from the literature of Ukraine", що відбувся на підтримку України. Захід було анонсовано у соцмережах на початку весни 2022 р. І. Мак'юен висловлює підтримку Україні, взявши участь у літературних читаннях разом із прозаїком Карлом Ов Кнауґаард (Karl Ove Knausgaard), поеткою Еліс Освалд (Alice Oswald) та нейрохірургом Генрі Маршем (Henry Marsh), чия праця була перекладена українською мовою та видана в Україні. У заході також узяв участь письменник Каліб Азумаг Нелсон (Caleb Azumah Nelson) (докладніше про подію за участю І. Мак'юена: https://membership.theguardian.com/event/voices-of-ukraine-authors-read-from-the-literature-of-ukraine-301329794527?fbclid=IwAR0mE-7iFOGG_SViO4S7tbICiNcuk_Ylegf3KgNpdQR2SHRu8SqNCLWyrM).

За кілька місяців після анонсованого заходу опубліковано роман «Уроки» Ієна Мак'юєна ("Lessons", 2022; автор щиро вдячний британському письменникові, агентові автора Кристіану Льюїсу (Christian Lewis) й видавництву (зокрема, й "ANA Baltic Ltd" і Kristine Shatrovska) за можливість працювати з рукописом роману, який цитовано у статті за електронною версією видання. У романі письменник значною мірою загострює питання на мілітаристському дискурсі, зокрема, аналізуючи

вплив глобальної ядерної загрози на свідомість протагоніста, його почуття й життєсвіт загалом. У творі йдеться про те, що, наприклад, "Alissa's departure had weakened him and the catastrophe of Chernobyl had made him fearful" (McEwan, 2022: 111). Можливість ядерного протистояння між СРСР та США в період «Карибської кризи» є важливим чинником тематологічного ландшафту роману, топіка якого зумовлена осмисленням формування Роланда під впливом зовнішніх суспільно-політичних факторів (тема війни, ядерної загрози тощо). Повідомлення про війну, які потрапляють у середовище британського коледжу, формують у протагоніста новий досвід в аспекті осмислення власного ставлення до смерті (як своєї, так і більшості людей на планеті внаслідок можливого ядерного вибуху).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття є першою у вітчизняному і загалом європейському літературознавстві спробою наукового аналізу проблемно-тематичного ландшафту, опублікованого у вересні 2022 року роману «Уроки» британського письменника І. Мак'юєна. Зазначена особливість детермінує невивченість об'єкта дослідження в науці.

Джеймс Ейчисон (James Acheson), аналізуючи прозу І. Мак'юєна, звертає увагу на наявність у ній «усезнаючого наратора», який є «аналогом Бога, який знає про нібито «реальних» людей, які є персонажами роману» ("an analogue of God who knows about

ostensibly 'real' people who serve as the novel's characters") (The contemporary British novel since 2000, 2017: 2). У романі «Уроки» ця специфіка відображається в аспекті особливостей оповіді: наратор знає про все, що відбулося в житті протагоніста, знає, зокрема, у який спосіб минулі події вплинули на його теперішній світогляд і сформували відповідний життєсвіт. Аналізуючи роман «Сонячна» ("Solar") І. Мак'юена, Девід Пантер (David Punter) звертає увагу на таку характеристику протагоніста твору: «Але, мабуть, що є ще цікавішим і що справді засмучує тут, так це «порожнеча»; натомість попередні герої Мак'юена були, принаймні в певному сенсі, надто «наповненими» – сповненими амбіцій, сповненими заможного життя <...> – Бієрд рефлекторно відчуває у собі порожнечу» ("But perhaps what is more interesting, and indeed distressing, here is the 'emptiness'; where McEwan's previous protagonists have been, at least in certain senses, all too 'full' – full of ambition, full of the rich life <...> – Beard reflexively senses in himself a void") (The contemporary British novel since 2000, 2017: 22). Роланд в «Уроках» також постає перед читачами в аспекті становлення; ми спостерігаємо, як формується життєва позиція персонажа, який досвід він здобуває. Персонаж із *tabula rasa* перетворюється на виразника страхів, комплексів, травм, соціальних міфів та ідеологем людини кінця ХХ ст.

Метою статті є окреслення проблемно-тематичного ландшафту роману «Уроки» І. Мак'юена (2022) в аспекті виявлення в ньому постпостмодерністської топіки (увага до соціально-політичних, екологічних та ін. глобальних проблем, які формують потребу протагоніста визначити власну екзистенцію в ціннісних, зокрема аксіологічних, гносеологічних категоріях).

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотив *вразливості* людини постає одним із центральних у романі. Письменник показує, у який спосіб людина наприкінці ХХ ст. опинилася у ситуації глобальної небезпеки. Одна з причин полягає в нечесності політиків, які обманюють суспільство, не даючи можливості дізнатися про справжній стан речей на атомній електростанції та можливі політичні загрози. Вибух на чорнобильському реакторі в романі стає темою медіаобговорень: заголовки газет у Великій Британії таврують «політику брехні» Радян-

ського Союзу, який у гонитві за технологічними результатами не зміг належним чином гарантувати безпеку в роботі атомної електростанції. Зокрема, в романі зазначено, що "*Roland stowed the flowers in a bag that hung from the pushchair handle and unfolded the paper to read the headline again. It was of the deadpan science-fiction kind, bland and apocalyptic. Of course. The cloud always knew where it was heading. To get here from Soviet Ukraine it would have crossed other countries that mattered less. This was a local affair. It appalled him, how much of the story he already knew. A nuclear power station meltdown, explosion and fire in a faraway place called Chernobyl*" (McEwan, 2022: 35–36).

Оповідач показує, у річчії яких соціальних міфів розгортається життя людини кінця ХХ ст. Попри відкритість світу, в геополітичному вимірі залишаються «білі плями», про які люди нічого не знають (наприклад, ситуація в Лівії; зрештою робота Чорнобиля показала, наскільки значущим був розрив між політичною риторикою та справжнім станом речей у технологічному аспекті у СРСР). З огляду на це політика, як вважає протагоніст, має бути змінена після Чорнобильської катастрофи: "*Roland elaborated his theory that the Chernobyl disaster would mark the beginning of the end for nuclear weapons. Suppose NATO had launched a tactical device at Ukraine to halt a Russian tank advance – see how we all suffered, poisoned from Dublin to the Urals, from Finland to Lombardy*" (McEwan, 2022: 73).

Оповідач вдається до виразальних засобів, які сприяють візуалізації художньої реальності, хоча роману й не властиве вживання дієслів переважно в теперішньому часі, що зближувало б твір із кіносценарієм. Більшість описів у творі в минулому часі, наприклад: "*Her displeasure came as a quick exhalation through her nostrils, a reverse sniff he had heard before. Her fingers found his inside leg, just at the hem of his grey shorts, and pinched him hard*" (9) або ж: "*Her sternness wiped away what had just happened. It was gone and he already doubted his memory of it. He hesitated before yet another of those blinding encounters with the ways of adults. They never told you what they knew. They concealed from you the boundaries of your ignorance. What happened, whatever it was, must be his fault, and disobedience was against his nature*" (McEwan, 2022: 9).

У романі розповідається про життя Роланда, історію його становлення, приїзд батьків до Великої Британії з північної Африки, перший сексуальний досвід, формування світогляду тощо. Наратор подеколи послуговується синестезійними метафорами, складними синтаксичними конструкціями, у яких наявні лексеми, що позначають колір, рух (динаміку), смак або звучання. Усе це сприяє ретардації оповіді, її повільному сприйняттю реципієнтами, які візуалізують художню дійсність у всій повноті кольорів, звуків, смаків. Автор вдається до розлогіх описів, які уповільнюють читацький темп. Письменник деталізує наратив, прагнучи, щоб читачі повірили оповідачеві й занурилися в текст так, аби мати можливість прожити життя Роланда, реконструюючи в уяві зокрема й на основі власного досвіду конкретні події з минулого. Письменник конструє художній простір у парадигмі «великого наративу»: мотив любові, вірності, переживання через зникнення людини визначають топіку роману. Роман інкорпорує кілька жанрових різновидів (історичний роман, детективний роман, роман-виховання, соціально-психологічний роман тощо). Виразною є критика політичних інститутів, відповідальних за формування соціальних міфів, які мають негативний вплив на розвиток людства.

У контексті війни в Україні 2022 року, що стала однією з найважливіших подій, обговорюваних у світових медіа, опис можливої війни СРСР та США в романі «Уроки» видається значущим і є своєрідною пересторогою щодо нинішніх воєнних подій. Війна в Україні зачепила й питання ядерної безпеки, оскільки окупанти спершу захопили Чорнобильську АЕС (мотив чорнобильської загрози також експлікований у романі), а згодом вдалися до захоплення Запорізької АЕС, що в західній рецепції сприймається як чинник ядерного шантажу в умовах війни, який може призвести до глобальних катастрофічних наслідків. Роман «Уроки» в парадигмі медіаповідомлень про війну в Україні сприймається як роман-попередження, роман-пересторога. Мотиви ядерної загрози, які експліковані у творі на тлі мотиву дорослішання головного героя, здобувають особливої соціально-політичної значущості. Роман у такому разі має значний політичний ангажемент, зумовлений нинішнім історичним

моментом – війною в Україні. Водночас письменник вдається до психологізації зазначеного аспекту, акцентуючи на внутрішніх рефлексіях персонажа, його світоглядних юнацьких змінах, зумовлених повідомленнями про можливість ядерної війни.

В «Уроках» І. Мак'юен конструє художній світ, у якому шлях героя проєктується на низку планетарних катастроф, що, відповідно, впливають на формування світогляду протагоніста, на його дорослішання і сприйняття таких явищ, як смерть. Карибська криза й протистояння між СРСР та США в 1962 році є першим планетарним явищем, яке може призвести до «випарування» людини: *"In an all-out nuclear war, he said, one of the important targets in England would be the Lakenheath airbase, less than fifty miles away. That meant that the school would be instantly obliterated, Suffolk would become a desert, and all the people in it would be – and this was the word he used – vaporized. Vaporized. Several boys echoed the word from their beds". "They were scathing, merciless with one another, too, even as they were loyal. All of this, all of them, soon to be vaporized (нідкреслення наше). He did not see how the Russians could afford to back down when the whole world was watching"* (McEwan, 2022: 128). К.-Г. Юнг зауважував, що життя героя (особистості) «аналогічним чином регулюється <...> як члена і частинки спільноти, іменованого державою, але життя націй – це потужний, стрімкий потік, що не піддається контролю окремої людини. Над цим потоком панує Той, Хто завжди був сильнішим за людей» (Юнг, 2004: 372). К.-Г. Юнг писав, що в житті «Потік політичних подій рухається, натикаючись то на один глухий кут, то на інший, як річка, стрімкій течії якої заважають яри, пагорби і болота» (Юнг, 2004, р. 372). Зазначені політичні «брили» та «перешкоди» в романі показані як чинник формування особистості персонажа, котрий розуміє, що світ не є досконалим і в ньому весь час доводиться протистояти обставинам, щоб рухатися вперед.

Доцільно визнати, що в романі «Уроки» І. Мак'юена розвинуто традиції соціально-психологічного й екологічного роману-перестороги. У творі репрезентовано історію становлення юнака, світогляд якого формується на тлі приватних і планетарних подій, які в художньому наративі міцно поєднані

(історія сексуального становлення і здобуття першого сексуального досвіду пов'язана з першим усвідомленням власної фізичної конечності внаслідок можливої ядерної війни). Тема смерті не без іронічного модусу вплетена в танатологічні мотиви: юнаки вночі жартують про смерть, про Бога, але водночас усвідомлення можливості померти, «випаруватися» стає важливим чинником світоглядних трансформацій. Раніше вони не замислювалися над тим: простір невеличкого і спокійного британського локусу, віддаленого від епіцентру світових протистоянь між СРСР і США, ніби забезпечує персонажів від усвідомлення трагічності життя й усіх катастрофічних подій, що можуть мати глобальний вияв.

Загалом роману притаманний спектр мотивів, які оприявнюють постпостмодерний дискурс: передусім ідеться про реактуалізацію тем і мотивів, пов'язаних із «великим наративом» (grand narrative). Еротичні й танатологічні мотиви, топика тілесності, справжність переживань, пошук самості, власного єства, формування етичних принципів і життєсвіту – перелік компонентів, які визначають ландшафт аналізованого роману І. Мак'юена. Тематичний аспект твору найперше підштовхує до інтерпретаційних шукань саме в площині філософії, зокрема етики, моралі. Письменник зупиняється на описі сексуального збудження, яке переживає протагоніст Роланд Бейнс (Roland Baines), щоб передати читачам ті глибинні порухи, які персонаж, ще до кінця не усвідомлюючи їх, прагне сприйняти. Саме з таких рефлексій формується світогляд персонажа і його життєсвіт.

У романі «Уроки» (“Lessons”) Мак'юена експліковано мотив дороги як наскрізний архетипний образ, що визначає романний ландшафт. Топика твору детермінована репрезентацією життєвого шляху протагоніста, який на своєму шляху розповідає про різні життєві випробування й, зрештою, перетворюється з хлопчика на чоловіка. В такому разі доцільно стверджувати експлікацію моделі героя (відповідно до концепції Дж. Кемпбелла) як виразний чинник роману. Шлях героя передбачає проходження низки ініціацій, які реалізують субмотив переродження персонажа, його змужніння й перетворення на «героя» в кемпбеллівському розумінні.

Переживання через можливість початку війни накладається в юнацькій уяві хлопців на

страх через те, що вони не встигнуть пізнати сексуального досвіду, а отже, і стати повноцінними «героями» в кемпбеллівській парадигмі. Автор навмисне ущільнює лінію зіткнення *Еросу* й *Танатосу*, які в романі експліковані в одному проблемно-змістовому ансамблі: “*Schoolboys knew that this was how the First World War had begun. They had written essays on the subject. Each country had said it didn't want war, and then each had joined in with a ferocity the world was still trying to understand. This time there would be no one left to try. Then what of that first sexual encounter, that beautiful dangerous mountain range? Blown away with the rest. As Roland lay waiting for sleep, he remembered his friend's question: What if you died before you had it?*» (McEwan, 2022: 128).

У романі маленький британський світ, репрезентований коледжем або ж військовими базами, протистоїть планетарному світу, який унаслідок ядерної загрози й медіаповідомленням у сприйнятті персонажів постає так само малим і екзистенційно конечним: ядерний конфлікт призведе до планетарних і цивілізаційних змін. Розуміння конечності людського життя для Роланда вперше відбувається саме в контексті обговорюваних у коледжі новин, зумовлених можливою ядерною атакою СРСР: “*He had never contemplated his own death. He was certain that the usual associations – dark, cold, silent, decay – were irrelevant. These were all things that could be felt and understood. Death lay on the far side of darkness, beyond even nothing. He was dismissive of the afterlife, like all of his friends. They sat through the compulsory Sunday-evening service in contempt of the earnest visiting vicars and their wheedling and beseeching of a nonexistent God*” (McEwan, 2022: 127).

У романі наявні виразні маркери філософії постпостмодерністського світовідчуття, які вже були досліджені раніше (Дроздовський, 2019). Так, важливим чинником постпостмодерністського наративу є наявність *трансцендентального* (в кантіанському розумінні). Таким чинником трансцендентального в романі І. Мак'юена є музика, яка відіграє в долі юнака особливу роль, передусім в аспекті розуміння його життя як «шляху героя». Викладачка музики стає тією, хто перетворює хлопчика на чоловіка, даючи йому можливість пізнати перший сексуальний досвід. “*The piano teacher, who no longer taught*

him, who had kissed him full on the lips when he was eleven, pinched his thigh once, unbuttoned his shorts to tidy his rumpled shirt, did not know she led a double life. There was the woman, the real one, Miss Miriam Cornell, the one who had invited him to lunch in her cottage when he was twelve” (McEwan, 2022: 118). Ось як письменник описує сцену перед першим сексуальним досвідом протагоніста (дозволимо доволі розлогу цитату, яка описує одну з ключових сцен у творі, закарбовану в пам’яті Роланда):

“But she said sharply, “All of it.”

So he pulled down his underpants and stepped out of them.

“That’s better. Lovely, Roland. And look at you.”

She was right. He had never known such anticipation. Even as she frightened him, he trusted her and was ready to do whatever she asked. All the time he had spent with her in his thoughts and, before that, all the intimidating lessons at the piano had been a rehearsal for what was about to happen. It was all one lesson. She would make him ready to face death, happy to be vaporized. He looked at her expectantly. What did he see?

The memory would never leave him (підкреслення наше). <...>. *While he was undressing, she had taken off her cardigan and jeans. Her knickers, like her T-shirt, were green. Cotton, not silk. The T-shirt was a large man’s size, and perhaps he should have worried about a rival. The folds of the material, brushed cotton, seemed to him voluptuous in his heightened state. Her eyes were also green. He had once thought there was something cruel about them. Now their color suggested daring. She could do anything she wanted”* (McEwan, 2022:137).

Відчуття, яке переживає юнак, тільки посилює ключову дихотомію, репрезентовану в романі: ієрархічний/упорядкований простір і світ емоцій, тілесності, що не піддається впорядкуванню. *“Berners, like most schools, was held together by a hierarchy of privileges, infinitesimally graded and slowly bestowed over the years. It made the older boys conservative guardians of the existing order, jealous of the rights they had earned with such patience”* (McEwan, 2022: 122). Герой переживає «життя тіла», яке постає опозицією до ієрархії відносин у коледжі, де все підпорядковано здобутому досвіду: чим більше років ти дотримувався порядку, тим більшою є можливість від нього відійти

на старших курсах: *“Lights-out time advanced by fifteen minutes each year. To start, there was the dormitory shared by thirty boys. Five years later, that was down to six. The sixth form could wear sports jackets and overcoats of their own choice, though nothing colorful was tolerated. They also had a weekly allowance of a four-pound block of Cheddar cheese to be divided among a dozen boys, and several loaves, a toaster, and instant coffee, so they could entertain themselves between meals. They went to bed when they pleased. At the apex of the hierarchy* (підкреслення наше – Д.Д.) *were the prefects”* (McEwan, 2022: 123). Водночас життя юнаків у коледжі в романі показано як своєрідний образ «паноптикуму», де кожний має дотримуватися суворих норм від режиму засинання до візерунку на краватці.

Ключовий для Роланда момент статевого дорослішання відбувається в будинку старшої від юнака викладачки музики. Музика – символічна репрезентація «буття почуттів»: під час гри хлопець відчуває певний дискомфорт сексуального характеру й не може дочекатися, коли гра завершиться: *“He relaxed a little when she almost fumbled a run of notes, a private game of mischievous Mozart. But the movement seemed to last hours, and at the end the black dots that signalled a repeat were a punishment, a renewed jail sentence. The weight on his attention was becoming unbearable. His eyes were smarting. Finally, the movement sank away into its final chord, which he held for a crotchet too long.*

Immediately, she stood. He felt close to tears with relief that they were not going to play the allegro molto” (McEwan, 2022: 134–135).

Музика – маркер трансцендентального, який пов’язує роман, написаний у постпостмодерністський період, із романтичним дискурсом. Крім того, роман типологічно пов’язаний із твором Е.-Е. Шмітта «Мадам Пілінська і таємниця Шопена» (Шмітт, 2019), у якому експліковано мотив становлення юнака як професійного піаніста й чоловіка. Мотив сексуального дорослішання у творі Шмітта напряму корелює з можливістю розвинути у собі музичне чуття; сексуальні «вправи» допомагають, на думку старшої викладачки – пані Пілінської, розпружити м’язи, щоб краще впоратися з грою на фортепіано.

Музика в романі «Уроки» корелює з мотивом «буття почуттів», що значною мірою реактуалізує романтичну топіку. Проте роман містить

у своєму ландшафті низку питань соціального характеру, що стосуються топіки війни та воєнних конфліктів: *“President Kennedy had announced a “quarantine” around Cuba; Russian vessels, with a cargo of nuclear warheads, were heading toward a flotilla of American warships. If Khrushchev did not order his ships back they would be sunk, and the Third World War could begin”* (McEwan, 2022: 126). Публікація у вересні 2022 р. роману, у якому значущим є дискурс планетарних катастроф, дає підстави зарахувати цей твір до жанрового різновиду роману-попередження, у якому актуалізовано також екологічний вектор (топіка Чорнобиля та ядерної катастрофи). *“What might the Russians do? Even as the boys of the fourth-form common room affected genuine grown-up concern at this new state of things, the words “thermonuclear warhead” conjured for them, like towering thunderclouds at sunset, a thrilling reckless disruption, a promise of ultimate liberty by which school, routines, regulations, even parents – everything – was to be blown away, a world wiped clean”* (McEwan, 2022: 125). Зазначений аспект засвідчує, що британський постпостмодерністський роман не пориває з традиціями англійського інтелектуального роману ХХ ст., а увага до соціальних проблем є чинником літературної топіки британського постпостмодерністського роману, зокрема в романістиці І. Мак'юена, що вже було досліджено раніше (Дроздовський, 2019).

Твір спонукає читачів до критичного ставлення до навколишньої дійсності, зокрема, він демонструє внутрішні підводні течії соціальних ієрархій. Навіть навчання в коледжі в романі показано як навчання, у якому домінують заборони й табу, які, проте, навіть у цьому замкненому просторі коледжу не дають можливості побудувати ідеального суспільства (вияви дідівщини та ін.). Юнаки ж усе одно живуть «тілом»: *“As for sexual longing, that was submerged in boasts and taunts and extremely funny or completely obscure jokes. Whichever, it was obligatory to laugh. Behind this nervous sociability was the boys' awareness of a grand new terrain spread out before them. Prior to puberty, its existence had been hidden and had never troubled them. Now the idea of a sexual encounter rose on the horizon like*

a mountain range, beautiful, dangerous, irresistible” (McEwan, 2022: 116).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Метажанровий патерн містерії генетично пов'язаний із вибраною письменником темою в романі «Уроки»: розкрити становлення особистості, показати етап дорослішання британського чоловіка на тлі планетарних політичних, соціальних та екологічних змін. З огляду на це дорога в романі експлікована на рівні архетипного образу в юнгіанському й кемпбеллівському розумінні. Метажанровий патерн містерії розкриває спектр життєвих колізій, які приводять персонажа до розуміння онтології життя, тобто глибинних законів, які, на перший погляд, протистоять здоровому глузду: дорослі марять дитячими «войнушками» і грою в «хлопчачі забави», щоправда, в планетарному вимірі це призводить до катастрофічних наслідків.

Важливо зазначити, що письменники-романтики також сприймали світ як цілісність, як поєднання реального (фізичного) та трансцендентального (метафізичного) вимірів реальності. Зазначена тенденція притаманна романові «Уроки» й реалізована у світогляді як оповідача, так і протагоніста Роланда, який не вірить у потойбічне життя. Водночас згадки про потойбічне життя, що викликає іронію в юнаків, постають одним із чинників моральної поведінки персонажів у фізичному «зримому» житті.

Роман «Уроки» пропонує властивий роману-виховання мотив зіткнення уяви, почуттів, фантазій із життєвою дійсністю, яка часто постає чинником знищення наївних дитячих мрій. Ключовий для твору мотив дорослішання водночас передбачає посилення *раціо* в житті персонажів, проте побудувати дорослий світ на раціональних засадах, щоб створити комфортне життя у суспільстві у світовому вимірі, все одно не вдається, і Карибська криза, загострене протистояння між СРСР і США – яскраве свідчення планетарного «дорослого» та «раціонального» життя, у якому переважають, як каже викладачка музики, «хлопчачі ігри». Зрештою, детективна сюжетна лінія також вносить до твору мотив «кризи раціональності». Зазначений аспект потребує подальшого вивчення і становить перспективу дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дроздовський Д. Карнавал і містерія як метажанрові чинники змін літературно-історичних періодів. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019, № 79. С. 34–38. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2019-79-6> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Дроздовський Д. Містерія й карнавал як метаформи постпостмодерністського британського роману. *Філологічний дискурс*. 2019. № 9. С. 47–64. URL: <https://doi.org/10.31475/fil.dys.2019.09.05> (дата звернення: 09.09.2022).
3. Кемпбелл Дж. Герой із тисячею облич. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 392 с.
4. Шмітт Е.-Е. Мадам Пилінська і таємниця Шопена / з фр. пер. І. Рябчій. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, 2019. 96 с.
5. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов / пер. А.А. Спектор. Минск : Харвест, 2004. 372 с.
6. McEwan I. *Lessons*. London : Knopf, 2022. 448 p.
7. *The contemporary British novel since 2000* / edited by James Acheson. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
8. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction* / edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London–New York : Routledge, 2018. 474 p.

REFERENCES:

1. Drozdovskyi, D. (2019). Karnaval i misteriiia yak metazhanrovi chynnyky zmin literaturno-istorychnykh periodiv [Carnival and mystery as meta-genre factors of changes in literary and historical periods]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*. Pp. 34–38. Retrieved from: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2019-79-6> [in Ukrainian].
2. Drozdovskyi, D. (2019). Misteriia y karnaval yak metaformy postpostmodernistskoho brytanskoho romanu [Mystery and carnival as metaforms of the post-postmodern British novel]. *Filolohichni dyskurs [Philological Discourse]*. 2019. Vyp. 9. Pp. 47–64. Retrieved from: <https://doi.org/10.31475/fil.dys.2019.09.05> [in Ukrainian].
3. Kempbell, Dzh. (1999). *Heroi iz tysyacheiu oblych [A hero with a thousand faces]*. Kyiv: Vydavnychiy dim “Alternatyvy”. 392 s. [in Ukrainian].
4. McEwan, I. (2022). *Lessons*. London: Knopf. 448 p.
5. Shmitt, E.-E. (2019). *Madam Pylinska i taiemnytsia Shopena [Madame Pylinska and Chopin’s secret]* / z fr. I. Riabchii. Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko. 96 s. [in Ukrainian].
6. *The contemporary British novel since 2000* / edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
7. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction* / edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London–New York: Routledge, 2018. 474 p.
8. Yung, K.H. (2004). *Dusha y myf. Shest arkhetyrov [Soul and myth. Six archetypes]* / per. A.A. Spektor. Minsk: Kharvest. 372 s. [in Russian].

УДК 81'33:004.43

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/4>

Ірина ІВАНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж, вул. В'ячеслава Чорновола, 243, м. Черкаси, Україна, 18028

ORCID: 0000-0002-4769-3620

irivik@gmail.com

Людмила ПОТАПЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент, викладач циклової комісії іноземних мов, Черкаський державний бізнес-коледж, вул. В'ячеслава Чорновола, 243, м. Черкаси, Україна, 18028

ORCID: 0000-0003-3076-5154

Scopus Author ID: 57203148175

milavit7@ukr.net

Світлана УСТИЧЕНКО

викладач циклової комісії іноземних мов, директорка мовного центру *LinguaHub*, Черкаський державний бізнес-коледж, вул. В'ячеслава Чорновола, 243, м. Черкаси, Україна, 18028

ORCID: 0000-0002-3597-8530

swetlana.ust@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Іванова, І., Потапенко, Л., Устиченко, С. (2022). Абревіатура як компонент глобальної професійної терміносистеми сфери розробки ІТ-продукту. *Folia Philologica*, 4, 25–33, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/4>

АБРЕВІАТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ СФЕРИ РОЗРОБКИ ІТ-ПРОДУКТУ

Незважаючи на той факт, що практика скорочення слів має давнє коріння, сучасне високотехнологічне суспільство характеризується появою нових тенденцій у формуванні абревіатур. Із поглибленням процесів євроінтеграції, міграції робочої сили, а також розширенням можливостей віддаленої роботи фахівців різних галузей у міжнародних компаніях виникає необхідність дослідження функціонування абревіюваних мовних одиниць у професійних терміносистемах. Вищезазначені чинники засвідчують актуальність проблематики статті. Мета дослідження полягає у визначенні та характеристиці сучасних тенденцій формування та функціонування абревіатур у професійній терміносистемі сфери розробки ІТ-продукту. У процесі дослідження автори використовували загальнонаукові методи емпіричного дослідження та теоретичного пізнання. Контент-аналіз і синтез досліджуваного явища уможливили виокремлення функцій, які абревіатури виконують у професійному спілкуванні. Системний підхід слугував підґрунтям для вивчення абревіатур як складника терміносистеми. Метод порівняння дав змогу визначити відносну частоту використання різних типів абревіатур, а також класифікувати їх за певними ознаками. За індуктивним методом було визначено найскладнішу омонімічну абревіатуру. За допомогою міждисциплінарного методу опитування в ході безпосереднього спілкування було отримано інформацію про прикладні аспекти функціонування абревіатур у сфері розробки ІТ-продукту. Автори дослідили та обґрунтували належність абревіатур до професійної терміносистеми. Визначено та охарактеризовано сучасні тенденції формування та функціонування абревіатур у професійній терміносистемі сфери розробки ІТ-продукту. Вперше зроблена спроба класифікації нумеронімів як однієї з найсучасніших тенденцій формування абревіатур у ІТ-індустрії. Автори доходять висновку, що у процесі розробки ІТ-продуктів використовують різні види абревіатур (за типами формування), що і слугують лінгвістичним способом мовного впливу, вибір та використання якого спрямований на досягнення певної комунікаційної мети. З'ясовано, що у професійному середовищі найчастіше трапляються акроніми, ініціалізми, контракції та контамінанти.

Ключові слова: абревіатура, абревіювана мовна одиниця, професійна терміносистема, розробка ІТ-продукту.

Iryna IVANOVA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College, 243, Viacheslav Chronovil Str., Cherkasy, Ukraine, 18028
ORCID: 0000-0002-4769-3620
irivik@gmail.com

Liudmyla POTAPENKO

PhD in Philology, Associate Professor, Lecturer of Foreign Languages Cycle Commission, Cherkasy State Business College, 243, Viacheslav Chronovil Str., Cherkasy, Ukraine, 18028
ORCID: 0000-0003-3076-5154
Scopus Author ID: 57203148175
milavit7@ukr.net

Svitlana USTYCHENKO

Lecturer of Foreign Languages Cycle Commission, Director of LinguaHub Lingual Center, Cherkasy State Business College, 243, Viacheslav Chronovil Str., Cherkasy, Ukraine, 18028
ORCID: 0000-0002-3597-8530
swetlana.ust@gmail.com

To cite this article: Ivanova, I., Potapenko, L., Ustychenko, S. (2022). Abreviatura yak komponent hlobalnoi profesiinoi terminosystemy sfery rozrobky IT-produktu [Abbreviation as a component of global professional terminology system of IT-product development sphere]. *Folia Philologica*, 4, 25–33, doi: <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2022/4/4>

ABBREVIATION AS A COMPONENT OF GLOBAL PROFESSIONAL TERMINOLOGY SYSTEM OF IT-PRODUCT DEVELOPMENT SPHERE

Despite the fact that the practice of shortening words has ancient roots, modern high-tech society is characterized by the emergence of new trends in the formation of abbreviations. Processes of European integration, labour migration, as well as the expansion of opportunities for remote work of specialists in various fields in international companies, have led to the need to study the functioning of abbreviated lingual units in professional terminology systems. The above-mentioned factors testify to the relevance of the issues addressed in the article. The purpose of the research is to determine and characterize modern trends in the formation and functioning of abbreviations in the professional terminology of the field of IT product development. In the process of research, the authors have used general scientific methods of empirical research and theoretical knowledge. Content analysis and synthesis of the investigated phenomenon have made it possible to distinguish the functions that abbreviations perform in professional communication. The systematic approach has served as the basis for the study of abbreviations as a component of the terminology system. The comparative method has enabled determining the relative frequency of use of different types of abbreviations, as well as to classify them according to certain characteristics. The most complex homonymic abbreviation has been identified by the inductive method. With the help of an interdisciplinary survey method, namely direct communication, information about the applied aspects of the functioning of abbreviations in the field of IT product development has been obtained. The authors have investigated and justified the affiliation of abbreviations to the professional terminology system. The modern trends in the formation and functioning of abbreviations in the professional terminology of the field of IT product development have been considered and characterized. For the first time, an attempt to classify numeronyms, as one of the most modern trends in the formation of abbreviations in the IT industry has been made. The authors come to the conclusion that in the process of developing IT products, different types of abbreviations are used (by types of formation), which serve as a linguistic method of lingual influence, the choice and use of which is aimed at achieving a certain communication goal. It is found out that acronyms, initialisms, contractions and contaminants are the most common types in the professional environment.

Key words: abbreviation, abbreviated lingual unit, professional terminology system, IT product development.

Актуальність проблеми. Початок ХХІ століття характеризується бурхливим розвитком усіх галузей діяльності суспільства, однак серед них варто особливо відзначити сферу сучасної інформаційної техніки і технологій. Стрімкий

прогрес інформаційних технологій спричинив вибух появи неологізмів, які з'явилися для позначення нової інформаційної техніки, нових засобів обробки та передачі інформації (Зацний, 2001: 174). Мова інформаційних технологій

належить до інтернаціональної лексики, широке розповсюдження якої зумовлене її універсальністю та важливою роллю в успішній та ефективній реалізації професійної комунікації.

Одна з актуальних проблем сучасної прикладної лінгвістики полягає у необхідності вивчення та систематизації основних способів творення та перекладу англомовної комп'ютерної термінології задля ефективної професійної комунікації та інтеграції у європейський простір в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Важливим напрямом забезпечення ефективного діалогу фахівців ІТ-сфери на європейському ринку праці є створення цілісної інформаційно-комп'ютерної терміносистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню вищезазначеної проблеми присвячені наукові доробки М. Богачик (Богачик, 2015), Л. Бондарчук (Бондарчук, 2007), Е. Балюти (Балюта, 2001), А. Стадній, О. Мартинова (Стадній, Мартинова, 2020), О. Зубрової (Зуброва, 2009), Н. Монарчик (Монарчик, 2005), Б. Шуневич (Шуневич, 1991), О. Філь (Філь, 2014). Аналіз наукової літератури засвідчує, що формування інформаційно-комп'ютерної терміносистеми відбувається у трьох площинах – українськомовній, іншомовній і компаративній. Так, Л. Бондарчук аналізує систему розвитку сучасної української комп'ютерної субмови (Бондарчук, 2007). А. Стадній, О. Мартинова зосереджують увагу на причинах виникнення комп'ютерної термінології та сленгу і їх функціонування у сучасній українській мові (Стадній, Мартинова, 2020). О. Зуброва класифікує способи утворення нових одиниць сучасної англійської комп'ютерної лексики (Зуброва, 2009). Водночас О. Філь досліджує джерела і способи формування терміносистем комп'ютерної сфери в англійській, польській та українській мовах (Філь, 2014). Н. Монарчик висвітлює специфіку перекладу англомовних термінів галузі комп'ютерних наук (Монарчик, 2005).

Вітчизняні і зарубіжні вчені здійснюють наукові розвідки абревійованих мовних одиниць як складників терміносистеми, досліджуючи як загальні, так і окремі питання використання, утворення та тлумачення абревіатур. Однак абревіації у сфері розробки ІТ-продуктів ще не були об'єктом окремого дослідження у прикладній і функціональній лінгвістиці, що свідчить про актуальність зазначеної проблематики.

Мета дослідження полягає у визначенні та характеристиці сучасних тенденцій формування та функціонування абревіатур у професійній терміносистемі сфери розробки ІТ-продукту.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-комп'ютерна терміносистема має значні відмінності від терміносистем інших професійних галузей. Під терміносистемою ми розуміємо впорядковану сукупність термінів, що набуває ознак системності в результаті поступового розвитку певної науки чи галузі знання та завдяки цілеспрямованій кодифікаційній, нормативній лінгвістичній обробці відповідної термінології, щоб найчіткіше відображати її поняттєвий континуум та відповідати мовним закономірностям і системі (Медведь, 2008: 48). Основним чинником наявності таких відмінностей слугує акселерація, що характеризує розвиток інформаційно-комп'ютерної сфери і не може не позначатись на мовних одиницях.

У площині предмета нашого дослідження йдеться про використання абревіатур, яке також обґрунтовується прискоренням і виконує конкретну функцію легкого та швидкого комунікаційного обігу складної термінології. Елементарний експеримент порівняння швидкості вимови словосполучення «інформаційні технології» (2 секунди) і абревіатури «ІТ» (0,7 секунди) слугує красномовним доказом вищезазначеного. Викликом для фахівців-початківців цієї професійної сфери є знання абревіатури, коректне їх тлумачення і вимова як англійською, так і рідною мовами. Абревійовані мовні одиниці – це не лише швидкість, ефективність й інформативна зручність, а й ознака належності до конкретної професійної групи, у нашому випадку – команди розробників ІТ-продукту. Абревіатури можуть перешкоджати стороннім людям зрозуміти комунікацію групи, однак, безперечно, створюють відчуття згуртованості для членів внутрішньої групи. Скорочення можна використовувати як код, щоб приховати зміст повідомлення або створити враження, що воно особливо складне чи вражаюче (Hales, Williams, Rector, 2017).

Загальновідомо, що під абревіатурою розуміють форму слова або фрази, що була скорочена за допомогою групи літер або слів від повної версії. Етимологія слова *абревіатура* (від латинського *brevis* – короткий) слугує

підтвердженням вищезазначеного. Відповідність аббревіатур системним параметрам, а саме простоті, надійності, гомогенності, різноманітності, ідентифікаційності, ізольованості, стійкості тощо створюють підґрунтя для того, щоб досліджувати аббревіатури як компонент терміносистеми (Дудник, 2010: 34). Поділяємо думку С. Дорошенка, що мова – це система систем, і кожен елемент будь-якої системи перебуває у складних взаємозв'язках у межах того цілого, яким є мова, а сутність кожного елемента в усій повноті розкрито саме у системі й у взаємодії систем (Дорошенко, 2016: 56). Під компонентом ми розуміємо окремий елемент системи, що має характерні якісні особливості та специфічне призначення.

Контент-аналіз досліджуваного явища дозволив окреслити функції, які аббревіатури виконують у професійному спілкуванні:

- комунікативну – пришвидшують спілкування, є ознакою професіоналізму та фахового мовлення;
- номінативну – називають нові поняття та явища;
- референтну – позначають наявний предмет, дію, якість чи відношення;
- компресійну – допомагають уникнути довгих слів і фраз, економлячи мовні зусилля і зберігаючи інформативну насиченість;
- когнітивну – сприяють отриманню знання і формуванню навички та усвідомленню поставлених професійних завдань;
- експресивну – свідомо чи підсвідомо виражають професійну самоідентифікацію.

Знання аббревіатур має велике значення для будь-якої сфери людської життєдіяльності, тому що нові поняття з'являються ледь не щодня. Для досягнення кар'єрного успіху розробники повинні насамперед знати основні аббревіатури саме зі своєї галузі. Висококваліфіковані фахівці володіють більшим обсягом інформації, а отже, і аббревіатур. Зазначений тип спрощення мовлення користується надзвичайною популярністю серед ІТ-фахівців. Вони виокремлюють 48 одиниць найпоширеніших загальноновживаних термінів у вигляді ІТ-акронімів і аббревіатур, що стосуються ІТ-індустрії загалом, але різні напрями ІТ характеризуються значно більшою кількістю аббревіованих мовних одиниць.

За сферою використання поділяємо аббревіатури терміносистеми ІТ на:

1. Такі, що вийшли за межі згаданої індустрії і стали загальноновживаними, наприклад: *app* (*application*), *USB* (*Universal Serial Bus*), *VR* (*virtual reality*), *www* (*World Wide Web*).

2. Такі, що вийшли за межі зазначеної терміносистеми і функціонують у інших професійних терміносистемах, наприклад: *IoT* (*Internet of Things*) використовують у будь-якій галузі, яку можна автоматизувати, а саме у логістиці, аграрному секторі, транспортній інфраструктурі, *Smart City*; *AI* (*Artificial Intelligence*). Вони швидко розвиваються майже у всіх галузях, особливо у дослідженнях ринку, банкінгу, службах підтримки клієнтів, онлайн-торгівлі.

3. Вузькопрофільні, які характерні лише для галузі ІТ-індустрії, наприклад: *SERM* (*Search Engine Reputation Management*) для блогерів та оптимізації сайтів; *LSTM* (*Long Short-term Memory*) для штучного інтелекту; *DMS* (*Database Migration Service*) для баз даних; *CVSS* (*Common Vulnerability Scoring System*) для ІТ-безпеки; *WLAN* (*Wireless Local Area Network*) для інтернет-провайдерів.

Саме аббревіатури, що мають вузькопрофільний характер функціонування у сфері розробки ІТ-продуктів, були у центрі нашої уваги.

У процесі дослідження було розглянуто Інтернет-сайти із різною тематикою статей, присвячених розробці ІТ-продукту. Для отримання більш репрезентативних результатів було вибрано сайти п'яти різних потужних ІТ-компаній (Microsoft, Hackernoon, IBM, Accenture, Bezkoder).

Основне завдання аналізу полягало у визначенні відносної частоти використання різних видів аббревіатур. Результати подані на рисунку 1.

Аналіз показує, що деякі автори використовують як повний опис понять, так і їхні скорочення в одній статті, тоді як інші тексти не записують значення скорочень. Кількість скорочень залежить від типу та теми статті. Акроніми та контракції найбільш популярні серед ІТ-фахівців (див. рис. 1). Однак у всіх розглянутих статтях є багато загальноновживаних аббревіатур.

Проаналізувавши статті, можна виділити найпопулярніші аббревіатури, які часто використовуються у розробці ІТ-продуктів і у спілкуванні серед ІТ-фахівців. Це *ARIA* (*Accessible Rich Internet Applications*), *API* (*Application Programming Interface*), *CDN* (*Content Delivery*

Network), DOM (Document Object Model), IDE (Integrated Development Environment), REGEX (Regular Expression), JSON (JavaScript Object Notation).

Здійснений нами аналіз сайтів розробників ІТ-продуктів дає підстави погодитись із висновками О. Філь, що найхарактернішим способом утворення термінології сфери розробки ІТ-продукту в англійській мові є морфологічна аббревіація (Філь, 2014: 92–97). За типами формування аббревіатур ми розрізняємо:

- акроніми та ініціалізи, які складаються з початкових літер слів твірного словосполучення, але відрізняються за вимовою. Ця група є найпоширенішою і становить близько 95% від загальної кількості аббревіатур. Наприклад, *HTML* (*Hypertext Markup Language* – мова розмітки гіпертексту), *CSS* (*Cascading Style Sheets* – каскадні таблиці стилів), *SDK* (*software development kit* – комплект для розробки програмного забезпечення); *VCS* (*Version Control System* – система керування версіями); *XML* (*Extensible Markup Language* – розширювана мова розмітки тощо). Як бачимо з останнього прикладу, для формування акронімів й ініціалізмів можуть бути використані не лише літери, а й звуки;

- контракції (усічені слова), наприклад, *app* (*application* – додаток). Ця група є найменш чисельною;

- контамінанти або слова портмоне, які утворилися у результаті злиття структурних елементів двох мовних одиниць. Наприклад, *DevOps* (*Development* + *Operations* – низка практик, призначених для поєднання взаємодії розробників із фахівцями інформаційно-технологічного обслуговування та зближення їхніх робочих процесів одне з одним); *bit* (*binary* + *digit* – мінімальна одиниця кількості інформації); *imagineer* (*imagine* + *engineer* – інженер, який працює над креативними проєктами); *malware* (*malicious* + *software* – шкідливий програмний засіб); *metaverse* (*meta* + *universe* – мережа віртуальних світів, зосереджена на соціальній взаємодії; віртуальний простір, в якому люди, їх аватари можуть взаємодіяти між собою та іншими цифровими об'єктами за

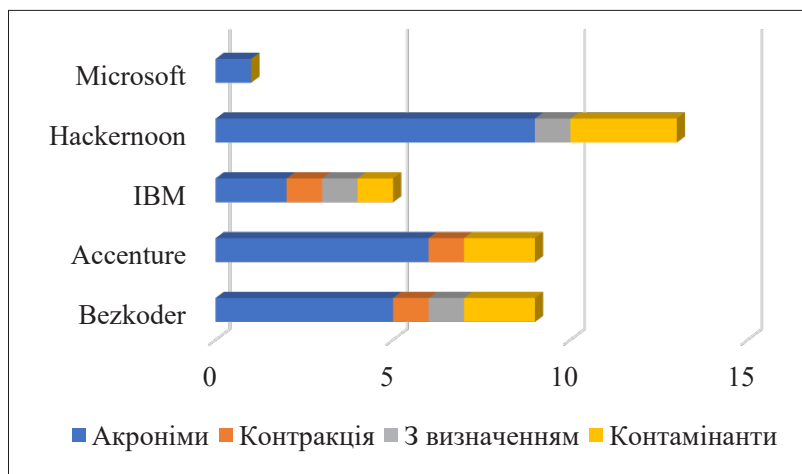

Рис. 1. Частотність використання видів аббревіатур за даними сайтів ІТ-компаній

допомогою технологій віртуальної, доповненої або змішаної реальності).

Водночас Б. Шуневич диференціює аббревіатури на нетрадиційні (нестандартні), фразові та комбіновані (Шуневич, 1991). Нетрадиційними або нестандартними він називає такі, у яких замість перших букв слів, від яких вони утворені, використовуються цифри або букви, вимова яких збігається в англійській мові з вимовою певних слів у словосполученні, наприклад, *f2f* від англійських слів *face-to-face* – індивідуальний, або традиційний; індивідуальне навчання, традиційне навчання – *face-to-face learning* (Шуневич, 1991).

Ще одним видом аббревіатур, на думку Б. Шуневича, є фразові та комбіновані, що утворились із фраз або навіть речень у стверджувальній, заперечній чи питальній формах, частин складносурядних або складнопідрядних речень, скорочених варіантів розповідного або питального речення тощо. Наприклад, *YIU* (*Yes, I understand*) – Так, я зрозумів; *AYT* (*Are you there?*) – Ви тут (на місці)?; *BYKT* (*But you know that ...*) – Але ви знаєте, що ...; *IIRC* (*If I remember correctly ...*) – Якщо я точно пам'ятаю ... , якщо мені не зраджує пам'ять ... ; *BBL* (*Be back later*) – Повернуся пізніше, ще повернуся; *GTSY* (*Glad to see you*) – Радий вас бачити; *WB* (*Welcome back*) – Ласкаво просимо, приєднуйтеся; *TYVM* (*Thank you very much*) – Дуже дякую (Шуневич, 1991, с. 69). Характерними для терміносистеми у сфері розробки ІТ-продукту у цій групі є аббревіатури *WYSIWYG* (*What You See Is What You Get* –

система, в якій програмне забезпечення для редагування дозволяє редагувати вміст у формі, яка нагадує його зовнішній вигляд під час друку або відображення як готового продукту), *FOMO* (*Fear of Missing Out* – синдром втрачених можливостей), *ZMOT* (*Zero Moment of Truth* – термін, запроваджений Google, що означає момент прийняття онлайн-рішення).

Дослідник пропонує термін «комбіновані аббревіатури», позначаючи ним поєднання фразових і нетрадиційних аббревіатур. У фразових аббревіатурах замість перших літер деяких або всіх слів використовуються цифри і/або букви. Вимова таких аббревіатур в англійській мові збігається з вимовою певних слів. Наприклад, *U* замість *you*, *4* (*four*) замість *for*, як у реченні *W84M* (*Wait for me*) – Почекай мене (Шуневич, 1991, с. 68).

На особливу увагу заслуговують нумероніми, аббревіатури з використанням цифрових позначень, наприклад, як навіть у назві головної міжнародної організації, що розробляє й впроваджує технологічні стандарти для Всесвітнього павутиння – *W3C* (*The World Wide Web Consortium*). Аналіз інтернет-ресурсів та опитування фахівців дозволили виокремити найпоширеніші серед нумеронімів, а також зробити спробу їх класифікації. Ми розділили їх на три групи за способом творення та пропонуємо такі терміни: акустичний, фонематичний та конотативний. Акустичний нумеронім отримав свою назву через збіг звучання слова і цифри, наприклад: *B2B* (*business-to-business*), *B2C* (*business-to-customer*).

Друга група була названа фонематичною через нестандартний спосіб утворення. Для їх побудови зазвичай беруть першу і останню літери та підраховують кількість символів між ними. Останнім часом спостерігається тенденція їх розширеного використання, особливо серед веб-розробників для скорочення довгих слів, які є занадто громіздкими для постійного набору. Характерними рисами такого виду аббревіатур є те, що вони використовуються лише в писемній комунікації. Наведемо приклади найчастотніших серед них:

AIYY (*web accessibility*) – забезпечення можливості користування сайтами якомога більшою кількістю людей, включаючи тих, чий можливості певним чином обмежені;

P13n (*Personalization*) – пристосування ІТ-продукту до потреб різних споживачів;

i14y (*Interoperability*) – сумісність компонентів системи або продукту;

l10n (*Localization*) – пристосування додатка чи програмного забезпечення до певної мови і культури;

m17n (*Multilingualization*) – пристосування додатка чи програмного забезпечення до кількох мов і культур;

i18n (*Internationalization*) – розробка додатка чи програмного забезпечення з можливістю подальшої локалізації для різних цільових аудиторій по всьому світі.

Третя група, найменш чисельна, але, на нашу думку, не менш перспективна у майбутньому зростанні – конотативна. Поряд із описовим значенням терміна присутнє певне емоційне забарвлення, у наших прикладах – негативне.

C10k problem (*10 thousand clients problem*) – потенційна проблема, коли вебсервер одночасно обслуговує 10 000 клієнтів;

Y2K38 problem (*the Year 2038 problem*) – проблема збереження даних, яка виникне у 2038 році, у основі якої є помилка 32-розрядного процесора.

Одночасно із позитивним впливом функціонування аббревіатур у професійній терміносистемі не можна не згадати про труднощі існування термінологічних аббревіатур, які полягають здебільшого у появі омонімічних аббревіатур. Це явище трапляється досить рідко у сфері розробки ІТ-продукту, на відміну від інших професійних терміносистем. Однак, використовуючи індуктивний метод, можемо зробити ймовірний висновок, що найскладнішою омонімічною аббревіатурою є *DB*, яка має близько 20 тлумачень у сфері ІТ. До прикладу: *Database*, *Debug*, *Data Buffer*, *Data Bit*, *Decoder Buffer*, *Data Burst* тощо.

Ступінь асиміляції аббревіатур у рідній мові – це ще один виклик їх коректного функціонування. Окремі з них мають однакове звучання з оригіналом, інші ж вимовляються перекручено через сильну інтерференцію рідної мови. Саме тому між англомовними розробниками і українськими програмістами інколи виникають непорозуміння через звичку вимовляти аббревіатури по-особливому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз продемонстрував, що мова сфери інформаційних технологій

постійно перебуває у русі, збагачуючи та урізноманітнюючи не лише лексику професійного спілкування фахівців галузі ІТ, а і суспільства взагалі.

Найактивнішим способом продукування нових слів, які можна охарактеризувати як терміни, так і професійний сленг сфери ІТ, вважаємо аббревіатури. Аббревіатура є природним явищем у розвитку будь-якої мови, обґрунтованим змінами у суспільстві та трансформаціями всередині мовної системи. Вони допомагають зробити процес професійного спілкування ефективнішим. Вважається, що їх існування свідчить про актуальність понять, які вони представляють.

У дискурсі мови інформаційних технологій аббревіатура виконує комунікативну, номінативну, референтну, компресійну, когнітивну та експресивну функції, таким чином набуваючи системних параметрів компонента професійної терміносистеми.

У процесі розробки ІТ-продуктів використовуються різні види аббревіатур (за типами формування), які слугують лінгвістичним засобом мовного впливу, вибір та використання якого спрямований на досягнення певної комунікаційної мети. На професійних сайтах найчастіше трапляються акроніми, ініціалізми, контракції та контамінанти.

Особливе місце серед аббревіатур-неологізмів терміносистеми інформаційних технологій посідають нумероніми, поява яких зумовлена збільшенням кількості багатокomпонентних термінологічних словосполучень, а використання викликає ускладнення у процесі професійного спілкування.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні нумеронімів, а саме проблем класифікації, основних типів, механізмів їх утворення та способів перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. 385 с.
2. Богачик М.С. Особливості словотворення англійської комп'ютерної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. №. 52. С. 42–44.
3. Бондарчук Л. Лексична модель «стандарт–субстандарт–нонстандарт» у системі сучасної комп'ютерної субмови. *Лексикографічний бюлетень. Комп'ютерна лінгвістика*. 2007. С. 146–151. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/72994/16-Bondarchuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.08.2022).
4. Балюта Е.Г., Єнікєєва С.М. Лінгвістична характеристика комп'ютерної терміносистеми. *Вісник Запорізького державного університету. Серія «Філологія»*. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. № 3. С. 15–17.
5. Стадний А.С., Мартинова О.В. Комп'ютерна лексика в сучасній українській літературній мові. *Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 27–28 квітня 2020 р.* URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9742> (дата звернення: 22.08.2022).
6. Зуброва О. Способи утворення нових одиниць сучасної англійської комп'ютерної лексики. *Південний архів. Серія «Філологічні науки»*, 2009, № 45, с. 169–173.
7. Монарчик Н. Специфіка перекладу англійських термінів галузі комп'ютерних наук. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 10. С. 25–32.
8. Шуневич Б.І. Структурні та функціональні особливості англійської термінології з робототехніки : дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1991. 215 с.
9. Філь О. Джерела і способи формування терміносистем комп'ютерної сфери в англійській, польській та українській мовах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 92–97.
10. Медведь О.В. До уточнення характеру та рівневої типології термінологічної системності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 45–48.
11. Andrew H. Hales, Kipling D. Williams, Joel Rector. *Alienating the Audience: How Abbreviations Hamper Scientific Communication*. 2017. URL: <https://www.psychologicalscience.org/observer/alienating-the-audience-how-abbreviations-hamper-scientific-communication> (дата звернення: 24.08.2022).
12. Дорошенко С. Специфіка структури галузевих терміносистем (на прикладі української термінології нафтогазової промисловості). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 55–58.
13. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем : посібник. Полтава, 2010. 129 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_1142_42884991.pdf (дата звернення: 14.08.2022).
14. Abbreviations – IT Terms. URL: https://www.tutorialspoint.com/abbreviations/abbreviations_it.htm (дата звернення: 10.08.2022).

15. Node.js + MongoDB: User Authentication & Authorization with JWT. URL: <https://bezkode.com/node-js-mongodb-auth-jwt/> (дата звернення: 10.08.2022).
16. IBM. URL: <https://www.ibm.com/ua-en> (дата звернення: 10.08.2022).
17. Accenture. URL: <https://www.accenture.com/us-en> (дата звернення: 10.08.2022).
18. Why You Should be Developing on the Command-Line. URL: <https://hackernoon.com/why-you-should-be-developing-on-the-command-line-e3353bbdaf51> (дата звернення: 10.08.2022).
19. What are solutions and projects in Visual Studio? URL: <https://docs.microsoft.com/en-us/visualstudio/ide/solutions-and-projects-in-visual-studio?view=vs-2019> (дата звернення: 16.08.2022).

REFERENCES:

1. Zatsnyi, Yu.A., & Pakhomova, T.O. (2001). *Mova i suspilstvo: zbahachennia slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy* [Language and society: enrichment of the vocabulary of modern English]. Zaporizhzhia: ZDU, 385 p. [in Ukrainian].
2. Bohachyk, M. (2015). Osoblyvosti slovotvorennia anhliiskoi kompyuternoї terminolohii [Peculiarities of English computer terminology word-building]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka academia". Seriya: Filolohichna*, (52), pp. 42–44 [in Ukrainian].
3. Bondarchuk, L. (2007). Leksychna model "standart–substandart–nonstandart" u systemi suchasnoi kompyuternoї submovy [Lexical model standard–substandard–non-standard in the system of modern computer sublanguage]. *Lexykohrafichnyi biuleten. Kompyuterna linhvistyka*, pp. 146–151. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/72994/16-Bondarchuk.pdf?sequence=1> (Last accessed: 24 August 2022) [in Ukrainian].
4. Baliuta, E., Yenykeyeva, S. (2001). Linhvistychna kharakterystyka kompyuternoї terminosystemy [Linguistic characteristic of computer terminology system]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universitetu. Seriya: filolohiya*. Zaporizhzhia: ZDU, № 3, pp. 15–17 [in Ukrainian].
5. Stadniy, A., Martynova, O. (2020). *Kompyuterna leksyka v suchasniy ukrainskiy literaturniy movi* [Computer lexis in the modern Ukrainian literary language]. *Matreialy XLIX naukovo-tekhnichnoi kinferentsii pidrozdiliv VNTU*. Retrieved from: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9742> (Last accessed: 22 August 2022) [in Ukrainian].
6. Zubrova, O. (2009). Sposoby utvorennia novykh odynts suchasnoi anhliiskoi kompyuternoї leksyky [Ways of forming new units in modern English computer lexis]. *Pivdennyi arkhiv. Seriya Filolohichni nauky*, 45, pp. 169–173 [in Ukrainian].
7. Monartsyk, N. (2005). Spetsyfika perekladu anhlo-movnykh terminiv haluzi kompyuternykh nauk [Peculiarities of translating English terms of the field of computer sciences]. *Visnyk Luhansk nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka*, № 10, pp. 25–32 [in Ukrainian].
8. Shunevych, B. I. (1991). *Strukturni ta funktsionalni osoblyvosti anhliiskoi terminolohii z robototekhniki* [Structural and functional features of English robotics terminology]. Candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
9. Fil, O. (2014). Dzherela i sposoby formuvannia terminosystem kompiuternoї sfery v anhliiskii, polskii ta ukrainskii movakh [Sources and methods of formation of computer systems terminology systems in English, Polish and Ukrainian languages]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". Seriya "Problemy ukrainskoi terminolohii" – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian terminology"*, 791, pp. 92–97 [in Ukrainian].
10. Medved, O.V. (2008). Do utochennia kharakteru ta rivnevoi typolohii terminolohichnoi systemnosti [To clarify the nature and level typology of terminological systematics]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". Seriya "Problemy ukrainskoi terminolohii" – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, 620, pp. 45–48 [in Ukrainian].
11. Andrew, H. Hales, Kipling, D. Williams, Joel, Rector. (2017). *Alienating the Audience: How Abbreviations Hamper Scientific Communication*. Retrieved from: <https://www.psychologicalscience.org/observer/alienating-the-audience-how%20abbreviations-hamper-scientific-communication> [in English].
12. Doroshenko, S. (2016). Spetsyfika struktury haluzevykh terminosystem (na prykladi ukrainskoi terminolohii naftohazovoi promyslovosti) [Specifics of the structure of branch terminology systems (on the example of Ukrainian terminology of oil and gas industry)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya Problemy ukrainskoi terminolohii – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, 842, pp. 55–58 [in Ukrainian].
13. Dudnyk, I.M. (2010). *Vstup do zahalnoi teorii system: posibnyk* [Introduction to general systems theory: a guide]. Poltava. Retrieved from: https://dut.edu.ua/uploads/l_1142_42884991.pdf [in Ukrainian].
14. *Abbreviations – IT Terms*. Retrieved from: https://www.tutorialspoint.com/abbreviations/abbreviations_it.htm [in English].

15. *Node.js + MongoDB: User Authentication & Authorization with JWT*. Retrieved from: <https://bezkode.com/node-js-mongodb-auth-jwt/> [in English].
16. *IBM*. Retrieved from: <https://www.ibm.com/ua-en> [in English].
17. *Accenture*. Retrieved from: <https://www.accenture.com/us-en> [in English].
18. *Why You Should be Developing on the Command-Line*. Retrieved from: <https://hackernoon.com/why-you-should-be-developing-on-the-command-line-e3353bbdaf51> [in English].
19. *What are solutions and projects in Visual Studio?* Retrieved from: <https://docs.microsoft.com/en-us/visualstudio/ide/solutions-and-projects-in-visual-studio?view=vs-2019> [in English].

УДК 811.161.2:81'42

DOI <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/5>

Ольга КОСОВИЧ

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46001, Україна

ORCID: 0000-0002-1651-9769

kosovych.olga@tnpu.edu.ua

Райса ЧОРНИЙ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46001, Україна

ORCID: 0000-0002-0491-1122

rchorniy@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Косович, О., Чорній, Р. (2022). «Мовна» євроінтеграція, глобалізація і проблема ідентичності. *Folia Philologica*, 4, 34–42, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/5>

«МОВНА» ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються фактори мовної інтеграції, прагнення національних мов зберегти свою ідентичність, роль Європейського Союзу в цих процесах. Увага приділяється таким активним факторам інтеграції, як англо-американські запозичення та Інтернет. Розглядається дискусійне питання щодо впливу запозичень на мовну картину світу. Як протидія фактору інтеграції виступає мовна політика, спрямована на збереження ідентичності. Автори розглядають дві протилежні позиції щодо питання регіональної інтеграції у світовому геополітичному, економічному, військовому, культурному і лінгвістичному просторі: регіоналізацію як складову частину глобалізації; регіоналізацію як альтернативу глобалізації. Автори наголошують на тому, що в епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка і культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичуються як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції). Підсумовано, що нині глобалізація є одним із головних факторів і рушійних сил розвитку світової спільноти. Проблеми глобалізації, у тому числі і мовної, належать до злободенних і гострих у сучасному світі, оскільки мають загальнолюдський характер і планетарні масштаби прояву.

Ключові слова: мовна інтеграція, глобалізація, ідентичність, інтернаціоналізація, англо-американські запозичення, англізація, мовна політика.

Olga KOSOVYCH

Doctor of Science (Philology), Professor, Head of the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Maksym Kryvonos str., 2, Ternopil, Ukraine, 46020

ORCID: 0000-0002-1651-9769

kosovych.olga@tnpu.edu.ua

Raiisa CHORNIY

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Maksym Kryvonos str., 2, Ternopil, Ukraine, 46020

ORCID: 0000-0002-0491-1122

rchorniy@ukr.net

To cite this article: Kosovych, O., Chorniy, R. (2023). “Movna” yevrointehratsiia, hlobalizatsiia i problema identychnosti [“Linguistic” European integration, globalization, and the problem of identity], *Folia Philologica*, 4, 34–42, doi: <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2022/4/5>

“LINGUISTIC” EUROPEAN INTEGRATION, GLOBALIZATION, AND THE PROBLEM OF IDENTITY

The article examines the factors of linguistic integration, the desire of national languages to preserve their identity, the role of the European Union in these processes. Attention is paid to such active factors of integration as Anglo-American borrowings and the Internet. The controversial issue of the influence of borrowings on the linguistic picture of the world is considered. As a counteraction to the factor of integration is the language policy aimed at preserving identity. The authors consider two points of view, two opposing opinions on the issue of regional integration in the world geopolitical, economic, military, cultural and linguistic space: regionalization as an integral part of globalization; regionalization as an alternative to globalization. The authors emphasize that in the era of world globalization, integration processes take place not only in the economy and culture, but also in the language. Moreover, economy and culture are primary in relation to language. Language integration is understood in a broad and narrow sense. In a broad sense – as a process of standardization, unification of language tools in the areas of language use related to the socio-political, economic, cultural life of modern society. In a narrow sense, it is associated with issues of borrowing, primarily from English, and both neutral and expressive means are borrowed. The media and the global information network Internet are the most sensitive to the integration processes. The highest degree of language integration is internationalization, which is manifested mainly in scientific, scientific-technical, political, international legal, pedagogical terminology (as a result of the Bologna Convention). It is summarized that today globalization is one of the main factors and driving forces of the development of the world community. The problems of globalization, including linguistic, are among the most pressing and acute in the modern world, as they are of a universal nature and have a planetary scale of manifestation.

Key words: language integration, globalization, identity, internationalization, Anglo-American borrowings, Anglicization, language policy.

Актуальність проблеми. Чинники мовної інтеграції та прагнення національних мов зберегти свою ідентичність є взаємопов’язаними поняттями в контексті інтеграційних процесів загалом. Тому важливою виступає роль Європейського Союзу в цих процесах. У цьому контексті уваги вимагає з’ясування впливу таких активних факторів інтеграції, як англо-американські запозичення та Інтернет, розгляд дискусійного питання щодо впливу цих запозичень на мовну картину світу, а як протидія фактору інтеграції виступає мовна політика, що спрямована на збереження ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки проблематики вивчення впливу на мови інтеграційних суспільних процесів містяться в роботах лінгвіста французької соціологічної школи А. Мейє та представника Женевської школи Ш. Баллі. Про прискорення процесів мовних змін в епохи економічних і соціальних трансформацій писали й інші видатні українські та закордонні представники соціологічного спрямування в лінгвістиці (Р. Шор, А. Селіщев, Л. Щерба, В. Жирмунський, Р. Будагов, С. Карцевський, Дж. Р. Ферс). Уперше думка про вплив матеріальної та духовної спільності

народів на інтеграційні процеси в мовах була висловлена 100 років тому А. Мейє в «Мови в новій Європі» (Meillet, 2010). Він висунув припущення, яке реалізувалося в утворенні єдиної Європи: «У майбутньому вільні нації об'єднуються у співтовариство. А воно не зможе обійтися без засобу спілкування. Спільнота націй користуватиметься основними сучасними мовами і, безперечно, допоміжною міжнародною мовою, що відповідає спільним потребам» (Meillet, 2010: 333). У пізнішій праці дедалі більші подібності між європейськими мовами незалежно від своїх історичних зв'язків А. Мейє пояснював «почуттям єдності цивілізації» (Meillet, 2010: 156). Під «цивілізацією» він розумів рівень соціального розвитку, матеріальної та духовної культури.

На думку видатного лінгвіста Женевської школи Ш. Баллі, спільність у галузі матеріальної та духовної культури, що складається в Європі («європейський психічний склад»), проявляється у мові своєрідною європейською стилістикою. Услід А. Мейє наявність спільних стилістичних рис в європейських мовах Ш. Баллі пояснював щоразу більшим зближенням мов європейського континенту через численні та різноманітні зв'язки між народами, що його населяють, у галузі матеріальної та духовної культури. «Подібні речі не можуть бути виражені дуже різними способами; духовна спільність відображається у мові та у відношеннях між мовою та мисленням» (Баллі, 2018: 41).

Визначення мети дослідження. З-поміж завдань статті – виокремлення й аналіз факторів мовної інтеграції та прагнення національних мов зберегти свою ідентичність; розгляд ролі Європейського Союзу в цих процесах; акцентування на активних чинниках інтеграції, як англо-американських запозичень і ролі Інтернету в цих процесах; розгляд дискусійного питання щодо впливу запозичень на мовну картину світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На межі третього тисячоліття в усьому світі склалася стала тенденція до глобалізації та інтеграції в усіх сферах суспільного життя: в економіці, політиці, науці, культурі та освіті. Прикладом глобалізації в галузі освіти може бути Болонська конвенція, підписана Україною у 2005 р., мета якої – створення єдиного освіт-

нього простору вищої освіти в Європі. Відповідно до цієї угоди було запроваджено уніфіковану триступеневу систему вищої освіти: бакалаврат – магістратура – аспірантура. В українських закладах вищої освіти для здійснення мобільності студентів і визнання дипломів запроваджується європейська система трансферу оцінок – European Credit Transfer System (ECTS).

В епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка та культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичуються як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції).

Глобалізація, що динамічно відбувається, супроводжується активними словотворчими процесами для позначення нових явищ і понять цього загального явища. Оскільки глобалізація торкається багатьох сторін життя сучасного суспільства, у різних мовах спостерігається виникнення численних словосполучень із ключовим словом «глобалізація»: *глобальні явища, процеси, фактори, зміни, тенденції, технології; глобальна політика, культура, глобальне суспільство, глобальний менеджмент* та ін. Поглиблення глобалізації супроводжується у мовному плані розширенням сполучуваності ключових слів і появою нових слів та словосполучень.

Іншим ключовим словом, яке стосується протидії глобалізації культури і, як буде показано нижче, мови, є «ідентичність»: *культурна, мовна, етнічна, національна, громадянська ідентичність*. В українській та інших мовах зросла продуктивність міжнародних префіксів: *мульти-* «мультимедіа, мультикультурні

спільноти», *полі-* «полілінгвізм, полікультурна модель», *транс-* «трансатлантична культура», *анти-* «антиглобалісти». Трапляються випадки калькування американізмів-оказіоналізмів зі значенням поширення у світовому масштабі: *macdonaldization* – макдональдизація «повсюдне поширення підприємств швидкого харчування на основі американської технології». Варто звернути увагу на те, що останніми роками відбулося зрушення етикету у бік європейського. Ми стали більше схожі на європейців та американців. Новий етикет привітань уже склався в корпоративній культурі і поступово складається у побутовій.

Розширення процесів глобалізації в різних сферах людської діяльності сприяє появі нових словосполучень. Завдяки загальнолюдському характеру процесів глобалізації ці словосполучення різними мовами відрізняються однотипністю. Наприклад, *глобалізація економіки, культури, насильства, тероризму* – фр. *mondialisation de l'économie, de la culture, de la violence, du terrorisme*. З тієї причини однотипністю характеризуються і метафоричні словосполучення: англ. *wave of global mergers and acquisitions* – *хвиля глобальних злиттів і поглинань*. Виникають словосполучення, що вербалізують різні сторони процесів глобалізації, наприклад, їх імперативний характер, що не залежить від волі людей: *The imperative of globalization*.

У плані синтагматики і парадигматики лексеми, що вербалізують концепт «глобалізація», характеризуються нарощуванням синтаксичного потенціалу, варіативності та комбінаторики, активним вживанням як опорних слів словосполучень, тенденцією до утворення стійких словосполучень і нерідко до термінологізації у спеціальних сферах використання мови, передовсім в економіці та інформатиці.

У плані парадигматики утворюються асоціативні зв'язки, лексеми вступають у синонімічні (*globalization* – *internationalization*, *глобалізація* – *інтернаціоналізація*) та антонімічні відношення (*antiglobalism*, *antiglobalization*, *antiglobalist*, *antiglobalizator*). Спостерігається розширення дериваційних можливостей: *глобалізоване суспільство*; *Globalism* «доктрина, мета якої – об'єднати всі країни в одне світове співтовариство», *globalist* – «прихильник цієї доктрини». Увійшло у вживання дієслово *to*

globalize. Наприклад: *“September 11 convinced the UK that the defense of aviation against terrorism must be globalized as never before”*. В українській мові почало вживатися дієслово з тією самою основою, але з українським суфіксом (оказіоналізм): *глобазувати*. Наприклад: *«Ототожнювати і глобазувати не потрібно»*. Трапляється вживання цього дієслова і зі зворотним значенням: *глобалізуватись*: *«Екологічні проблеми глобалізуються»*.

Англізація та Інтернет – рушійні фактори мовної інтеграції. Термін «англізація» – асиміляція англійської мови і культури – почав вживатися в ширшому значенні – як рушійний чинник мовної глобалізації. Деякі автори (А.В. Кириліна) обмежуються тільки цим фактором, але, очевидно, слід також враховувати вплив інтеграційних процесів в економіці та культурі. Англізація здійснюється шляхом поширення, а іноді й насадження англо-американської культури і способу життя, використання англійської мови як міжнародного засобу комунікації насамперед в Інтернеті. У першому випадку можна говорити про культурно-мовну англізацію, у другому – про інформаційну. Вплив англійської мови як фактора лінгвістичної глобалізації настільки значний, що навіть з'явилося протиставлення: англійська – неанглійські мови. «Мовний імперіалізм», за словами Філліпсона, здійснюється шляхом активного входження англізмів в інші мови (Phillipson, 2004).

Є значна кількість літератури про англійськомовні запозичення у європейських мовах. Зазначимо таке цікаве явище, як утворення в українській мові, яка є флективною, слів відповідно до дериваційних моделей аналітичної англійської мови: топ-менеджер, топ-модель, хіт-парад, ток-шоу та ін.

У Євросоюзі англійська мова є насамперед засобом ділового, міжнаціонального і стандартизованого спілкування. Незважаючи на те, що Євросоюз стимулює розвиток культурної та мовної різноманітності та рівноправності, за даними статистичної служби Європейської комісії (Євростат), англійська мова є найпопулярнішою. Йдеться про англійську мову як іноземну. За даними Євростату, половина жителів ЄС стверджують, що володіють англійською мовою на рівні, достатньому для комунікації. Позиція англійської мови як сучасної *lingua franca* дедалі більше посилюється.

Становлення всесвітнього інформаційного простору спричинило появу нового соціолекту користувачів інформаційних мереж. Характерними рисами цього соціолекту є редукування висловлювань, використання скорочень, еліпсисів, розмовної і навіть вульгарної лексики, англізмів, поява емотиконів (поєднання пунктуаційних знаків позначення емоцій). Наявний перехід засобів мовної компресії з Інтернету в тексти ЗМІ.

Ідентичність. У лінгвістичній літературі використовуються різні позначення протиставлення мовної глобалізації та ідентичності: глобалізація vs етнізація, взаєморозуміння vs ідентичність, монологізм vs мультілінгвізм, мультілінгвізм vs плюралінгвізм (використання декількох мов однією особою), англійська мова vs неанглійські мови.

Глобалізація – суперечливий процес, в якому діють відцентрові та відцентрові сили. Щодо культури і мови, оскільки вони тісно між собою пов'язані, це, з одного боку, процеси інтеграції, а з іншого – прагнення до ідентичності, збереження своєї самобутності. Як фактори, що протистоять мовній інтеграції на основі англійської мови, виступають регіоналізація та мовна політика.

Нині процеси регіоналізації набувають особливої актуальності як важливої не тільки економічної, а й культурної та мовної складової частини європейської інтеграції. Під регіоналізацією розуміють різноманітні об'єднання держав, що ґрунтуються на економічних, геополітичних, культурних інтересах. Як приклад можна навести Європейський Союз, НАТО, Велику сімку, Велику двадцятку. Інтеграція може бути мовною. Прикладом є франкофонія – об'єднання франкомовних країн. Ця організація виникла на просторі колишньої колоніальної імперії Франції. Стрижнем регіональної інтеграції виступає, як правило, держава – лідер у відповідній галузі. У разі франкофонії такою країною є Франція. Мета франкофонії – поширення французької мови з метою посилення економічного і культурного впливу Франції.

З питання регіональної інтеграції у світовому геополітичному, економічному, військовому, культурному і лінгвістичному просторі існують дві протилежні думки: регіоналізація – складник глобалізації; регіоналізація – альтер-

натива глобалізації. Ми схилиємось на користь другого погляду.

Проблема мовної ідентичності в рамках Європейського Союзу. Єдина Європа об'єднує нині 28 держав, які говорять мовами тих самих і різних мовних груп та навіть сімей (фіно-угорська). Мовна політика ЄС ґрунтується на лозунгу: «Єдність у різноманітті». Цю політику можна сформулювати в такий спосіб: рідна мова і дві іноземні інших членів цієї організації. У доповіді Європейської комісії – органу виконавчої влади ЄС – вказується, що мови посідають центральне місце в європейському проєкті, вони відображають різні культури і водночас є ключем до розуміння цих культур. ЄС надає великого значення вивченню іноземних мов як рушійної сили інтеграційних процесів на європейському культурному просторі. Прийнято Європейську хартію плюралізму, в якій зазначено, що плюралізм протиставляється глобалізації, оскільки вона спирається на монологізм (мається на увазі панування однієї мови). Отже, плюралізм має зберегти мовну ідентичність країн-членів ЄС. Декларується, що мета мовної політики ЄС – збереження мовної різноманітності та сприяння оволодінню громадянами ЄС іноземними мовами. На зустрічах найвищого рівня, у тому числі на сесіях Ради ЄС та Європейського парламенту, здійснюється синхронний переклад на всі офіційні мови. Усі рішення, прийняті органами ЄС, перекладаються на всі офіційні мови цієї організації, і громадяни ЄС мають право звертатися до її органів та отримувати відповіді своєю рідною мовою.

Водночас мультілінгвізм Європейського Союзу породжує в практичному плані низку лінгво-юридичних проблем, пов'язаних із диференціацією статусу мов її членів: офіційна мова ЄС, робоча мова ЄС, державна мова, регіональні мови і мови національних меншин. Відомо, що Франція прагнула запровадити французьку мову як єдину робочу мову ЄС. На початку 1970-х років вона двічі накладала вето на вступ Великобританії до ЄС, керуючись передбачливо не лише економічними, а й мовними міркуваннями. Можна припустити, що питома вага англійської як основної мови комунікації у структурах ЄС зменшиться в результаті виходу Великобританії з цієї організації.

Головне питання мовної ситуації в єдиній Європі полягає в такому: чи збережеться багатомовність (поліфонія), чи виникатимуть регіональні мови, чи складеться англійська двомовність. Німецький лінгвіст У. Аммон розробив статусну ієрархію європейських мов, представлену трьома позиціями: 1) англійська мова, 2) французька та 3) італійська та іспанська (Ammon, 2006). «Тримовність» створює певну напруженість у мовному плані між невеликими країнами – членами ЄС та її провідними представниками. Ця напруженість зумовлена тривогою за свою мову і культуру.

Спостерігаються інтеграційні процеси у межах робочих мов Європейського Союзу. Сказане можна проілюструвати на прикладі економічного операційного концепту «регулювання». Поява поняття «якісне управління європейських інститутів вищого рівня» зумовила розширення характеристик управління і, як наслідок, появу нового засобу вербалізації цього поняття – *governance*. У «Білій книзі якісного європейського управління» Європейської комісії дається таке визначення цього поняття: «правила, процеси і дії виконання влади на загальноєвропейському рівні, що ґрунтуються на засадах відкритості, спільної участі, відповідальності, ефективності та когерентності». Ці принципи отримали назву *good governance*. Отже, ми є свідками утворення складного поняття, що характеризує управління. Полівалентне значення терміна *governance* витіснило його одновалентний синонім *government*. Між ними утворилися відношення гіперогіпонімічного типу. Розширюється синтагматика *governance* – з'явилися словосполучення: *European governance*, *world governance*.

Термін *governance* набув розширення і почав використовуватися щодо інших об'єктів регулювання: фірм, компаній, банків, підприємств та ін. За визначенням політолога Родеріка Родеса, поняття *governance* використовується принаймні в шести різних значеннях: управління на державному рівні, підприємством, державне управління нового типу, якісне управління, управління соціокібернетичними системами і мережами, що самоналаштовуються (Rhodes, 1996: 652).

Під соціокібернетичними системами мають на увазі *IT governance*. Це термінологічне поняття означає структуру відношень і проце-

сів, що є частиною процесу управління підприємством за допомогою інформаційних технологій. Мовна інтеграція на європейському рівні зумовлює швидке запозичення як англійського неологізму, так і його значень. За моделлю англ. *governance* з'явився французький еквівалент *gouvernance*, що вживається в тих самих значеннях, а також кальковані словосполучення *gouvernance européenne*, *gouvernance mondiale*. Поняття *governance* набуло розширювального значення і використовується не тільки в економіці, а й у соціально-політичних науках. Міжнародна асоціація політичних наук видає спеціальний журнал "*Governance*".

Мовний антиглобалізм. Основним засобом мовного антиглобалізму є мовна політика, що проводиться з різним успіхом. Основна мета мовної політики в умовах глобалізації – збереження мовної ідентичності, фактично захист від надмірного проникнення англійських запозичень.

Найбільш послідовно та ефективно мовна політика проводиться у Франції. Вона реалізується офіційно на урядовому рівні та має на меті франсизацію – заміну англійських запозичень, у тому числі термінологічних, їх французькими еквівалентами. Перші спроби в цьому напрямі було здійснено ще у 1960-ті роки. До обов'язків філій американських фірм входили переклад англо-американської термінології французькою мовою та використання французьких еквівалентів як пріоритетних. На початку 1970-х років було утворено 15 міністерських термінологічних комісій, які розробляли офіційні рекомендації щодо заміни англійських термінів різних наук. Генеральна делегація з питань французької мови і мов Франції (Délégation générale à la langue française et aux langues de France – DGLFLF) спільно з Генеральною комісією з термінології та неології (Commission générale de terminologie et de néologie) рекомендує франкомовні еквіваленти.

Ці рекомендації публікуються в офіційному бюлетені законодавства Франції *Journal officiel de la République française*.

Зокрема, для позначення всесвітньої комп'ютерної мережі можна використовувати низку лексем, серед яких франкомовна *Toile* та англійська *Internet*. Оскільки обидві лексеми співіснують і вживаються французькою, англійзм перестав бути необхідним, його

використання зумовлено значним поширенням. Термін «глобалізація» став міжнародним. Тим часом французька мова воліє вживати споконвічно французький термін *mondialisation* та його похідні.

На національному рівні проводиться мовна політика Італії. У країні існує асоціація вдосконалення мови держструктур (*Rete per l'eccellenza dell'italiano istituzionale*), метою діяльності якої є забезпечення якісної комунікації національною мовою, пропаганда мовної культури.

Мовна політика Франції могла б бути зразком для України у зв'язку з масовим проникненням англійців до багатьох комунікативних сфер.

Мовна політика пов'язана також з поняттям полілінгвізму, визначає статус мов національних меншин, які мешкають у певній країні. Реалізація мовної політики потребує виваженості та гнучкості, оскільки вона зачіпає почуття самосвідомості цілих мовних колективів.

Мовні запозичення в аспекті мовної картини світу. Англійські запозичення-неологізми привертають увагу сучасних дослідників у зв'язку з тим, що в них відображається багато процесів глобалізації, соціального розвитку і науково-технічного прогресу суспільства. У лінгвістичній літературі появу неологізмів іноді пов'язують із потребою у позначенні нових понять. Проте неологізм не вербалізує поняття. Поняття – це насамперед феномен психології та логіки. До того ж природа понять, що відображають суттєві, загальні властивості, зв'язки та відношення предметів та явищ, суперечить конкретизованим властивостям неологізмів. Неологізм вербалізує не поняття, а денотат чи його ознаку.

Під денотатом розуміється предмет (у широкому значенні), що йменується мовною одиницею відповідно до її значення. Найчастіше когнітивною основою утворення запозичення-неологізму є номінація ознак денотата, ще невербалізованих мовою, яка запозичує. Наприклад, денотат *travail* «робота» має такі ознаки: легка / важка, приємна / неприємна, постійна / тимчасова та ін. Перші дві ознаки вербалізуються словами *corvée*, *labeur*, *peine*. У французькій мові не було спеціального слова, яке б вербалізувало ознаку «постійна / тимчасова робота», що і стало когнітивною підставою запозичення англ. *job* у значенні «тимчасова

робота, підробіток». У франкомовній Канаді у цьому значенні вживається *jobine*. Причиною запозичення може бути мовна економія: *loukoster* (англ. *low-cost carrier*), український еквівалент – фраза: компанія, що пропонує дешеві авіаперельоти без надання традиційного сервісу.

З погляду когнітивної лінгвістики мовна картина світу є національно зумовленою і безпосередньо відображає особливості лексико-семантичної та граматичної систем конкретної мови.

Думка про можливість запозичення концепту, що трапляється в лінгвістичній літературі, є дискусійною. Концепт як одиниця високого ступеня абстракції характеризується національно-культурною специфікою і має асоціативні зв'язки, що належать сфері вербалізації концепту. Слова відображають ознаки концепту в мовній формі та дозволяють описати його зміст.

Отже, унаслідок того, що слово і концепт є одиницями з різних галузей (пов'язаними асоціативними зв'язками), запозичення лексичної одиниці, тобто створення неологізму на іншомовній основі у мові, яка запозичує, не слід ототожнювати із запозиченням концепту чужої культури.

Концепт неспроможний запозичуватися через те, що він є внутрішньо впорядкованою, багатоплановою структурою, одним зі складників якого є етнокультурний компонент і пов'язані з ним асоціації, реалізовані як лексичними, так і фразеологічними одиницями. Це можна підтвердити й тим, що значення багатьох запозичених слів більшою чи меншою мірою відрізняється від значення їх іншомовних прототипів.

Найчастіше запозичення є засобом заповнення концептуальних лакун. Проте, як слушно зазначав В. Виноградов, це твердження є сумнівним. Здається перебільшенням розгляд будь-якого лексичного запозичення як вторгнення у мовну картину світу мови-реципієнта, що змінює світобачення її носіїв. Ще більш дискусійним видається те положення, що в процесі запозичення здійснюється заповнення концептуальних лакун у мові-реципієнті і що змістом цього процесу є запозичення іншомовних (та інокультурних) концептів. Проте з попереднім твердженням можна погодитись за умови, якщо під лакуною розуміти не концепт, а відсутність позначення ознаки будь-яких характеристик денотата. Наприклад, до появи

запозичення *baby-clash* у французькій мові не було спеціальної лексичної одиниці для позначення *розпаду шлюбного союзу внаслідок народження дитини*, тобто виникнення англізму спричинило розширення семантичного простору носіїв французької мови.

Семантичний простір носіїв мови у разі запозичення нерідко розширюється, особливо коли запозичене слово поповнює його новим денотатом або найчастіше будь-якою характерною ознакою, але не слід зводити воедино концепт і поняття. Під семантичним простором ми розуміємо сукупність значень, що передаються лексичними знаками цієї мови. Семантичний простір є не номенклатурою значень, а їх складною системою, пов'язаною парадигматичними різномірними відношеннями, враховуючи центральні та периферійні. Семантичний простір характеризується етносемантичною специфікою і щодо цього зближується з поняттям внутрішньої форми мови В. фон Гумбольдта.

Поняття – це сукупність пізнаних суттєвих ознак об'єкта. Концепт – це ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є вся сукупність знань про цей об'єкт. Порівняно зі структурою концепту структура поняття є простішою через відсутність окремих компонентів. Таким чином, під час перекладу лексичної одиниці можна знайти в різних мовах схожі поняття для передачі того чи іншого предмета або явища дійсності. Але це не означає, що концепти двох різних мов (і культур) при цьому збігатимуться, оскільки концепт – це одиниця ментального рівня. Те саме відбувається і у разі запозичень.

Отже, результатом запозичення багатьох денотатів і його ознак є розширення, збагачення концептуальної картини світу. З когнітивного погляду процес запозичення можна розглядати як потребу заповнення гіпонімічних лакун. Неологічна номінація має завдяки своїй природі гіпонімічну спрямованість, що свідчить про відкритість, незамкненість лексико-семан-

тичної системи мови. Щодо мовної картини світу доцільно говорити про її диференціацію. Таким чином, твердження, що трапляються в лінгвістичній літературі, про зміну мовної картини світу під впливом запозичень можна пояснити ще й тим, що їх автори не приділяють достатньої уваги відмінностям концептуальної та мовної картин світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка і культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичуються як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції). Нині глобалізація є одним із головних факторів і рушійних сил розвитку світової спільноти. Проблеми глобалізації, у тому числі і мовної, належать до злободенних і гострих у сучасному світі, оскільки мають загальнолюдський характер і планетарні масштаби прояву.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні багатомовності, з'ясування динаміки змін у підходах до оцінки цього феномена в науковому просторі та визначення провідних для мовної ситуації країн Європейської спільноти типів дво- та багатомовності з огляду на суспільно-політичний контекст і вплив на різні когнітивні процеси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ammon U. Language conflicts in the European Union: On finding a political and practicable solution for UE institutions that satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics*. 2006. Vol. 16. Iss. 3. P. 319–338.
2. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. Volume 02. London : Wentworth Press, 2018. 278 p.
3. Meillet A. *Les langues dans l'Europe nouvelle*. Nabu Press, 2010. 348 p.
4. Phillipson R. *Linguistic imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 367 p.
5. Rodes R. The new governance: Governing without government. *Political Studies*. 1996. Vol. 44. Iss. 4. P. 652–667.

REFERENCES:

1. Ammon, U. (2006). Language conflicts in the European Union: On finding a political and practicable solution for UE institutions that satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics*, 16 (3), 319–338.
2. Bally, Ch. (2008). *Traité de stylistique française [Treatise on French stylistics]*. Volume 02. London: Wentworth Press [in French].
3. Meillet, A. (2010). *Les langues dans l'Europe nouvelle*. Nabu Press [in French].
4. Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
5. Rodes, R. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44 (4), 652–667.

Ольга КОСТРИБА

аспірантка кафедри української мови, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ORCID: 0000-0003-2551-5046

olha.husphit@pnu.edu.ua

Бібліографічний опис статті: Костриба, О. (2022). Когнітивний вимір словотвірної семантики у внутрішньочислівниковому словотворенні: подієвий зміст. *Folia Philologica*, 4, 43–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/6>

КОГНІТИВНИЙ ВИМІР СЛОВОТВІРНОЇ СЕМАНТИКИ У ВНУТРІШНЬОЧИСЛІВНИКОВОМУ СЛОВОТВОРЕННІ: ПОДІЄВИЙ ЗМІСТ

У статті пропонується розгляд когнітивного аспекту словотвірної семантики похідних із мутаційним типом деривації у внутрішньочислівниковому словотворенні. Аналіз реалізовано шляхом залучення фреймового пропозиційно-семантичного методу, що сприяє когнітивному моделюванню дериватів семи словотвірних значень із урахуванням ієрархічності фреймових структур (фрейм → субфрейм → слот → триелементна пропозиційна схема → трикомпонентна конкретна пропозиція). Обґрунтовано наявність значущої дії як одного з трьох конституентів глибинного рівня мови, його ядра. Центральний предикат властивий похідним із мутаційним типом деривації, які оперті на подієву пропозицію. Встановлено тематичне наповнення словотвірних значень когнітивного змісту, а також вербалізовані слоти, під якими розуміємо мотивувальні семи кожного лексико-семантичного варіанта непохідного вершинного нумератива. З'ясовано, що словотвірні значення можуть згруповуватися на базі ментальних слотів чи функціонувати з опертям на єдину тему, а також виявлено їх вербалізаційні прояви. Словотвірна семантика похідних із мутаційним типом деривації може характеризуватися семантичними припосередженнями, які встановлюються в межах кожного лексичного значення, а також припосередженнями на рівні пропозицій, а саме ліво- та правобічних актантів і предикатної частини. Уперше в україністиці зміщено акцент з опису фрейм-структур, представлених словотвірними гніздами, на словотвірне значення, яке встановлене за ономазіологічним принципом (із урахуванням відмежування функційно-семантичної категорії кількості від словотвірної семантики). Такий підхід сприятиме комплексному опису словотвірної семантики, доповнюючи здобутки основоцентричної та семантичної дериватології когнітивним виявом. У результаті роботи типологізовано актантні частини пропозицій, представлені кількісним змістом, що уможливило встановлення когнітивного аспекту словотвірної семантики дериватів, які виводяться від числівників. Перспективи роботи також передбачають комп'ютеризацію даних, що сприятимуть пошуку слів за такими запитами, як «фрейм», «когнітивний слот», «вербалізований слот», «пропозиційна схема», «пропозиція», «словотвірне значення».

Ключові слова: словотвірне значення, денумератив, словотвірне гніздо, фрейм, субфрейм, слот, пропозиційна структура, пропозиція.

Olha KOSTRYBA

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko street, building 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2551-5046>

olha.husphit@pnu.edu.ua

To cite this article: Kostryba, O. (2022). Kohnityvnyi vymir slovotvirnoi semantyky u vnutrishnochyslyvnykovomu slovotvorenni: podiievyi zmist [Cognitive Dimension of Word-Formation Semantics in Intranumeral Word Formation: Event-Based Content]. *Folia Philologica*, 4, 43–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/6>

COGNITIVE DIMENSION OF WORD-FORMATION SEMANTICS IN INTRANUMERAL WORD FORMATION: EVENT-BASED CONTENT

The article proposes to consider the cognitive aspect of the word semantics of derivatives with a mutational type of derivation in the intra-numerical word formation. The analysis is implemented by involving a propositional-semantic

frame method that promotes cognitive modeling of derivatives of seven word-forming meanings, taking into account the hierarchy of frame structures (frame → subframe → slot → three-element propositional scheme → three-component specific proposition). The presence of a significant action as one of the three constituents of the deep level of language, namely its core, is justified. The central predicate is inherent in derivatives with a mutational type of derivation, which are based on an event proposition. The thematic filling of word meanings of cognitive content is established, as well as verbalized slots, by which we understand the motivational seme of each lexical-semantic variant of the non-derived vertex numeral. It has been found that word meanings can be grouped based on mental slots or function based on a common theme. Additionally, their verbal manifestations have been identified. The word semantics of derivatives with a mutational type of derivation can be characterized by semantic increments, which are set within each lexical meaning, as well as increments at the level of propositions, namely left and right-sided actors and the predicate component. For the first time in Ukrainian studies, the emphasis has shifted from the description of frame structures represented by word nests to a word value that is established according to the onomasiological principle (taking into account the distinction of the functional-semantic category of quantity from the word semantics). This approach will facilitate a comprehensive description of word semantics, complementing the achievements of derivatology with cognitive discovery. As a result of this work, the actant components of propositions, represented by quantitative content, have been typologized. This enables the establishment of the cognitive aspect of word-formation semantics in derivatives derived from numerals. The prospects of this research also include data computerization, which will facilitate searching for words based on queries such as “frame”, “cognitive slot”, “verbalized slot”, “propositional scheme”, “proposition”, and “word-forming meaning”.

Key words: word-formation meaning, denumerative, word-formation nest, frame, subframe, slot, propositional structure, proposition.

Актуальність проблеми. Сучасні напрями українського мовознавства репрезентовані поліпарадигмальним виявом, представленим єдністю лінгвістичного, антропоцентричного та когнітивного аспектів, що зумовлено комп'ютеризацією фактично всіх сфер діяльності людини. Інтенсифікація життя людства призвела до того, що виникла необхідність актуалізувати процеси свідомості задля досягнення її прихованих змістів із метою практичного застосування.

Позасвідомо реальність оперта на людський досвід, який зберігається в мові та реалізується її засобами на всіх рівнях. Особливо вагомим та актуальним є когнітивне трактування словотвірного рівня мовної системи. Розгляд дериватологічних проблем крізь призму когнітології призводить до необхідності розв'язання нових завдань на кшталт дослідження на глибинному рівні мови квінтесенції осмислення людиною навколишньої дійсності, концептуалізації та підведення під певні рубрики досвіду уявлення людини про світ, що сприяє оновленому погляду на відомі факти мови (Борисенкова, 2009: 63).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові розвідки присвячені когнітивному моделюванню одиниць текстового рівня (Бодлырев, 2000; Полужин, 1999) та дериватів, що ізольовані від текстового дискурсу (Кочерга, 2012; Фаломкіна, 2012; Шишліна, 2011; Яценецкая, 2014), а також одиниць типологізації мовного матеріалу, зокрема словотвірному типу (Евсеева, 2011), словотвірній парадигмі (Грещук,

2012), щонайбільше – словотвірному гнізду (СГ) (Грещук, 2020; Евсеева, 2011; Осадчий, 2007; Павленко, 2015; Пономарева, 2017 та інші).

Лінгвокогнітологічна інтерпретація словотвірного гнізда (СГ) сягає традиційного розуміння дефініції «фрейм» як структури знань людської пам'яті, завдяки якій можна її зробити придатною для ситуації такого ж типу шляхом заміни певних деталей (Минский, 1979). Отже, словотвірне гніздо становить фрейм-структуру, що накопичує, категоризує, експлікує певне ментальне знання людини за допомогою засобів словотвірної системи мови (Пономарева, 2017) та може слугувати інструментарієм для структурування певного концепту (Антология концептов, 2005).

У нашому дослідженні вперше зміщено акцент з вивчення когнітивного моделювання фрейму на словотвірне значення (СЗ) з урахуванням фреймової організації словотвірних гнізд, адже ономазіологічні вияви словотвірних значень та ментальних рівнів мови тісно переплітаються. Оскільки когнітивний вимір словотвірної семантики у внутрішньочислівниковому словотворенні ще не був предметом наукової розвідки, то це становить **новизну** дослідження. Такий підхід доповнить здобутки семантичної, а також основоцентричної дериватології, яка базована на ономазіологічному принципі та представлена ґрунтовними напрацюваннями, що зорієнтовані на вивчення ядра твірної бази (Нариси з основоцентричної дериватології, 2007).

Отже, **мета** нашої роботи – проаналізувати когнітивну природу словотвірної семантики числівників як виразників певного фрейму. Реалізації поставленої мети передують *завдання*, які необхідно виконати: 1) встановити словотвірні значення денумеративних числівників; 2) обґрунтувати подієвість семантики похідних мутаційного типу деривації; 3) змоделювати когнітивні вияви СЗ у внутрішньочислівниковому словотворенні, що оперті на подієві пропозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивний аналіз внутрішньочислівникового словотворення реалізовано на ґрунті шістнадцяти словотвірних гнізд із вершинами-нумеративами, що еквівалентні тринадцяти фреймам, серед яких три фрейми є комплексними: фрейм *один* репрезентують СГ *один*, *перший* / *розм. первий*, фрейм *два* – СГ *два*, *другий*, фрейм *чотири* – СГ *чотири*, *сорок* (про комплексні фрейми див. (Осадчий, 2007: 15)); похідні числівники у СГ *перший* / *розм. первий* та *другий* не виявлені. Дериваційне наповнення фреймів становить 239 похідних: у фреймі *один* виявлено 9 од., у *два* – 17 од., у *три* – 24 од., у *чотири* – 11 од., у *п'ять* – 11 од., у *шість* – 10 од., у *сім* – 11 од., у *вісім* – 20 од., у *дев'ять* – 10 од., у *десять* – 63 од., у *сто* – 25 од., у *тисяча* – 19 од., у *мільйон* / *заст. міліон* – 9 од.

Аналізуючи словотвірну семантику денумеративів, встановлено, що інваріантне значення 8 похідних (*двойко́*, *дво́єчко*, *дві́йко*, *трі́йко*, *тройко́*, *четві́рко*, *п'яті́рко*, *се́мерко*) характеризується модифікаційним типом деривації, а 231 утворення ґрунтується на мутації твірної основи. Така типологія вагома для встановлення структур, на які оперті значення числівників, адже модифікатам притаманна двокомпонентна логічна структура (Л-пропозиції), де мовець оперує уже відомою йому інформацією, натомість похідним із мутаційним типом деривації властиві трикомпонентні схеми з ядерною значущою дією (П-пропозиції), відображаючи при цьому дійсність та вказуючи на дії, які відбуваються в цій дійсності з її ж діями (Шмелева, 1988: 12; Осадчий, 2007: 15–16). Наявність подієвої семантики у структурі похідних мутаційного типу, власне, пояснює той факт, що виявлення їхньої ономазіологічної ознаки не становить труднощів та має інший характер, ніж у модифікаційних утвореннях (Грещук, 1995: 38–39). Проаналізуємо зазначені вище

постулати: дериват *п'ятна́дцятєро* (СГ *п'ять*) є виразником СЗ «*недискретна кількість від дискретної*» із мутаційним типом деривації, де ономазіологічна база – це *дискретна кількість*, ономазіологічна ознака – *недискретна кількість*, які на ментальному рівні об'єднуються довкола центральної та водночас прихованої дії – *складається з / називає* – та становлять її пояснювані компоненти; натомість модифікаційний дериват *се́мерко* зі СЗ «*гіпокористична недискретна кількість*» виявляє інший, двокомпонентний тип відношень, що зумовлено взаємодією ономазіологічної ознаки та бази, які в обидвох випадках експлікуються *недискретним* змістом, тобто тут не відбувається якась дія, а тільки виявлена вказівка на її додатковий зміст – *гіпокористичність*.

Кількість встановлених для аналізу СЗ з мутаційною П-пропозиційною семантикою становить 7 позицій, а саме: «*порядкове відношення до дискретної кількості*» (64 од.: *шестисо́тий* (СГ *сто́*)), «*недискретна кількість від дискретної*» (29 од.: *п'я́теро*), «*порядкове відношення до дискретно-недискретної кількості*» (3 од.: *сто́на́дцятий* (СГ *де́сять*)), «*дискретна кількість від порядкової*» (1 од.: *півт্রে́тя*), «*розташований на невизначеній дискретній кількості*» (1 од.: *на́дцять*), *неускладнене синтагматичне СЗ* (64 од.: *де́в'ятдеся́т* (СГ *де́в'ять*)), *ускладнене синтагматичне СЗ* зі СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*» (69 од.: *чотирна́дцятий* (СГ *чоти́ри*)).

Формулювання ономазіологічних виявів – бази та ознаки, на які спираються СЗ та конкретні, найбільш ідеальні ментальні схеми, за якими встановлюється лексичне значення слова – пропозиції (див. нижче), передбачають відмежування функційно-семантичної категорії кількості від її онтологічного прояву. Природним виявом кількості є певна сутність, якій характерна дискретність, тобто вона має визначене місце у стосунку до інших сутностей, а усе інше – це кількості, яким не протистоїть нічого (Аристотель, 1939). Експлікується категорія кількості на різних мовних рівнях, однак лексичний знаходиться найближче до його буттєвої суті (Вакалюк, 2019: 24), тому найбільшою мірою вона проявляється в числівниковій системі мови. Категоріальний вияв кількості представимо опозиційною схемою «+ / – / +/-». Реальне значення кількості мають нумеративи

з дискретним змістом (+), репрезентовані кількісними числівниками в квантитативній функції, а нумеративна функція кількості становить логічний аспект математизованого мислення. Ірреальне значення кількості мають збірні числівники з недискретним змістом (–), де членування кількості характеризується тільки внутрішнім семантичним проявом, а також дискретно-недискретна група слів (+/–), де корелюють різнорівневі дискретні сутності, як наприклад, площина кількості та порядкове її членування (порядкові числівники), членована визначена кількість (дробові нумеративи) та членована невизначена кількість (неозначено-кількісні числівники). Така типологізація сприяє встановленню та формулюванню прихованих змістів кількісного значення.

Для з'ясування глибинних, когнітивно зорієнтованих рівнів словотвірної семантики числівників застосовуємо метод фреймового пропозиційно-семантичного моделювання, який передбачає дотримання ієрархічності фреймової структури та встановлення прихованих смислів (Евсеева, 2011). Підпорядкованість елементів зумовлена тим, що структуру будь-якого фрейму можна графічно зобразити як мережу, вузлові компоненти якої взаємодіють між собою (Минский, 1979). Ієрархічність фрейму представимо так: *фрейм* → *субфрейми* → *слоти* → *пропозиційні структури* → *пропозиції* (актантна та предикатна частина пропозиції (за наявністю)).

Інтерпретація теоретико-практичних дефініцій має такий вигляд: *фрейм* – словотвірне гніздо чи їх комплекс, *субфрейми* (мотивувальні лексико-семантичні варіанти), *слоти* (когнітивний слот як ментальна тема групи слів; вербалізований слот (ВС) як мотивувальна сема вершинного конституента гнізда, що об'єднує деривати на рівні правобічного поширювача, тобто ономасіологічної ознаки), *пропозиційні структури* (ПС як структурно-логічна схема репрезентації згорнутого судження – семантики деривата), *пропозиції* (П – конкретні реалізації ПС) → *актантна частина пропозиції* (актант 1 експлікує ономасіологічну базу та представлений дериватом; актант 2 виражає твірне слово та репрезентує ономасіологічну ознаку) та *предикатна частина пропозиції* (значуща дія, на яку оперте лексичне значення утворень мутаційного типу деривації як представників

П-пропозицій) (Евсеева, 2011; Пономарева, 2017; Осадчий, 2007).

Когнітивний аналіз словотвірної семантики може реалізуватися на різних ступенях узагальнення та з акцентом на будь-який зі складників фрейму. У роботі охарактеризовано два аспекти: 1) схематизацію ментального рівня словотвірної семантики у внутрішньочислівниковому словотворенні, 2) виявлення тематичних особливостей словотвірних значень.

1. Пропозиційно-семантичний аналіз словотвірних значень передбачає виявлення подієвого змісту семантики похідних нумеративів у межах кожного СЗ. Як зазначає І. Евсеева, похідним із мутаційним типом деривації властива неспівмірність семантики деривата єдності значень твірного слова та словотворчого засобу (Евсеева, 2011: 124). Значення структура похідних часто характеризується лексичними прирошеннями (Евсеева, 2011: 303–306), наприклад, *третій* (1. // [який надходить, настає за чимось другим // який перевищує два, наближається до (третьої) години] //); при цьому транспозиційне значення інваріантної семантики деривата *третій* (// у знач. ім. [той (та), що йде, займає місце після другого (другої)]) характеризується СЗ на кшталт «особа за...», тому вони не є предметом нашого дослідження. У денумеративному словотворенні виявлено також прирошення на рівні пропозиційної моделі, тому пропозиції, якщо предикатна частина упускається без втрати змісту в значеннєвій структурі похідного (Евсеева, 2011: 138), а також прирошуватися можуть актантні частини пропозицій, якщо кількість передбачає логічне найменування цифри та числа і навпаки, однак лексикографічно такі явища не зафіксовані. Прирошення будь-якого типу подаємо в квадратних дужках та маркуємо курсивом.

Моделюючи пропозиційні структури та пропозиції вагомо враховувати два аспекти: 1) безпосередню та опосередковану вивідність дериватів, тому індексом *n* маркуємо правобічний поширювач – непохідний нумератив, а індексом *v* – лівобічний поширювач – похідний числівник (Пономарева, 2017: 13); 2) конденсацію семантики, що оперта на синтагматику ономасіологічної ознаки (актанта 2), тому індекс *Num* позначає відсутність синтагматичного словотвірного значення, а *Num–Num* – його наявність. Наприклад:

– СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*»:

СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ один, чотири:

ВС «кількість» – СЛОТ «відношення»:

ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num)}»:

П «дискретно-недискретна кількість відноситься до дискретної кількості_п, що називає порядковість чисел першого десятка»: *четвёртий* та ін.;

ПС «кількість – предикат – кількість_{в (Num)}»:

П «дискретно-недискретна кількість відноситься до дискретної кількості_в, що називає порядковість другого десятка»: *одинадцятий* (СГ один) тощо.

– Ускладнене СЗ зі СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*»:

СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ один, вісім:

ВС «кількість» – СЛОТ «відношення»:

ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num-Num)}» (47 од.):

П «кількість дискретно-недискретна відноситься до дискретної кількості_п, схарактеризованої дискретною кількістю на позначення першого десятка»: *одномільярдний* (СГ один) та ін.

ПС «кількість – предикат – кількість_{в (Num-Num)}»:

П «кількість дискретно-недискретна відноситься до дискретної кількості_в, схарактеризованої дискретною кількістю на позначення першого десятка»: *вісімнадцятитисячний* (СГ вісім).

Отже, з урахуванням зазначених вище аспектів інтерпретуємо глибинний зміст внутрішньочислівникового словотворення (з метою лаконічності викладу матеріалу наведемо приклади за узагальненими схемами – пропозиційними структурами).

СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num)}», ПС «кількість – предикат – кількість_{в (Num)}»: актант – дискретно-недискретна кількість, предикат – відноситися, актант 2 – дискретна кількість_п, дискретна кількість_в. Наприклад: *тисячний, вісімнадцятий* (// [який має номер (вісімнадцять) згідно з певним розкладом]) та ін.

СЗ «*недискретна кількість від дискретної*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num)}», «кількість – предикат – кількість_{в (Num)}»: актант 1 – недискретна кількість, предикат – [складається з / називає], актант 2 – дискретна кількість_п, дискретна кількість_в. Наприклад: *дев'ятеро, дванадцятро* (СГ десять) тощо.

СЗ «*порядкове відношення до дискретно-недискретної кількості*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{в (Num)}»: актант 1 – дискретно-недискретна кількість, предикат – відноситися, актант 2 – недискретна кількість_в. Наприклад: *стонадцятий* (СГ сто) та інші.

СЗ «*дискретна кількість від порядкової*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{в (Num)}»: актант 1 – дискретна кількість, предикат – [є], актант 2 – недискретна кількість_в. Наприклад: *півтретя* ([два] з половиною).

СЗ «*розташований на невизначеній дискретній кількості*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num)}»: актант 1 – дискретно-недискретна кількість, предикат – [знаходиться в межах], актант 2 – дискретно-недискретна кількість_п. Наприклад: *надцять*.

Ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*»: ПС «кількість – предикат – кількість_{п (Num-Num)}», «кількість – предикат – кількість_{в (Num-Num)}»: актант 1 – дискретно-недискретна кількість, предикат – відноситися, актант 2 – дискретна кількість_п, дискретна кількість_в. Наприклад: *шеститисячний* (СГ шість), *восьмисоттисячний* (СГ сто) тощо.

Неускладнене синтагматичне СЗ: ПС «кількість – предикат – кількість / число_{п (Num-Num)}»: актант 1 – дискретна кількість / число, дискретно-недискретна кількість, [дискретна кількість] / число, недискретна кількість, предикат – [складається з] / називає, [знаходиться в межах], дорівнювати, складатися з / називати, означати, [складатися з], актант 2 – дискретна кількість_п, [дискретна кількість_п] / число, недискретна кількість_п. Наприклад: *тридев'ять* (число [27]) (СГ десять) та інші.

2. Слотне наповнення словотвірних значень дозволяє їх згрупувати за когнітивною тематикою, при цьому відображаємо вербалізовані слоти та суфбреймову належність СЗ з метою відбиття ієрархічності фреймів.

СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*» / СЗ «*порядкове відношення до дискретно-недискретної кількості*» / ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ «*порядкове відношення до дискретної кількості*»: СЛОТ «відношення»: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, сімдесят, тисяча, мільйон / заст. міліон: ВС «кількість»; ЛСВ₁ десять, сто: ВС «кількість»; ЛСВ₁ один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім,

вісім, дев'ять, десять, сто, тисяча, мільйон / заст. міліон. Наприклад: ВС «кількість»: *міліонний / на́дцятий* (СГ десять) / *однотисячний* (СГ один) та ін.

СЗ «дискретна кількість від порядкової» / неускладнене синтагматичне СЗ: СЛОТ «дискретна кількість»: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ трі: ВС «кількість»; ЛСВ₁ один, два, трі, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, сто: ВС «кількість / цифра / число». Наприклад: *півтрéтя* ([два] з половиною) / *три́дцять* (// [складова частина багатозначного або дробового] числа // [одиниць] // [приблизна (кількість із тридцяти) одиниць]) (СГ трі) тощо.

СЗ «недискретна кількість від дискретної»: СЛОТ «недискретна кількість»: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ один, два, трі, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять. Наприклад: ВС «кількість»: *дев'ятеро* та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, когнітивне моделювання нумеративів мутаційного типу деривації у внутрішньочислівниковому словотворенні доповнює

здобутки основоцентричної та семантичної дериватології. Мутаційні нумеративи характеризуються: 1) внутрішньою значущою дією, тому пропозиційні структури є трикомпонентними; 2) прирощеннями на рівні пропозицій у ліво- та правобічних актантах, а також предикатній частині; 3) наявністю семантичного прирощення; 4) тематичною єдністю СЗ на базі слотів «відношення» та «дискретна кількість»; тема «недискретна кількість» функціонує в межах єдиного СЗ; 5) вербалізацією слотної частини семами «кількість» та «кількість / цифра / число» у межах єдиного субфрейму ЛСВ₁ у структурі всіх тринадцяти фреймів.

Перспективність дослідження полягає в можливості когнітивно змодельовати словотвірну семантику дериватів, правобічний актант яких представлений кількістю, а також можливістю комп'ютеризувати встановлені дані задля пошуку похідних у межах понять «фрейм», «субфрейм», когнітивний слот», «вербалізований слот», «словотвірне значення».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Волгоград : Парадигма. 2005. Т. 1. 352 с. URL: http://sterninia.ru/files/757/4_Izbrannye_nauchnye_publicacii/Antologija_konceptov/Antologia_1.pdf (дата звернення: 18.06.2022).
2. Аристотель. Категории. Москва, 1939. 89 с. URL: <https://en.calameo.com/read/004859225a74ecf7aa86b> (дата звернення: 12.09.2022).
3. Болдырев Н.Н. Фреймовая семантика как метод когнитивного анализа языковых единиц. 2000. С. 1–7. URL: https://www.academia.edu/3625741/Фреймовая_семантика (дата звернення: 30.08.2022).
4. Борисенкова Л.М. Когнитивная система представления мира (на материале словообразования немецкого языка). *Языкознание и литературоведение*. 2009. № 1. (018). С. 62–69. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnaya-sistema-predstavleniya-mira-na-materiale-slovoobrazovaniya-nemetskogo-yazyka/viewer> (дата звернення: 30.08.2022).
5. Вакалюк І.В. Функціонально-семантична категорія дієслівної квантитативності в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2019. 217 с. (дата звернення: 01.10.2021).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусела. Київ; Ірпінь, 2002. 1440 с.
7. Грещук Б.В. Словотвірні категорії і когнітивна категоризація дійсності. *Вісник Прикарпатського національного університету*. 2012. Вип. 33–39.
8. Грещук В.В. Словотвірне гніздо з вершиною Христос у мовній картині світу українців. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2020. № 8. С. 11–21. URL: https://www.pl/data/include/cms/Studia_Ucrainica_2020_8.pdf?v=1601463066046 (дата звернення: 02.09.2022).
9. Грещук В.В. Український відприкметниковий словотвір : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1995. 208 с.
10. Евсеева И.В. Комплексные единицы русского словообразования : когнитивный подход : монография. Москва : Книжный дом «Либроком», 2011. 310 с.
11. Кочерга Г.В. Історична дериватологія української мови в когнітивному вимірі. *Слов'янський збірник* : збірник наукових праць. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 2. С. 90–95. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3439/1/sbornik%20slav2.90-95%2B.pdf> (дата звернення: 02.09.2022).
12. Минский М. Фреймы для представления знаний. Москва : Энергия. 1979. URL: <https://djvu.online/file/esqHL2O1jYeQW> (дата звернення: 29.09.2022).
13. Нариси з основоцентричної дериватології : монографія / Грещук В.В., Бачкур Р.О., Джочка І.Ф., Пославська Н.М. ; за ред. В. Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 348 с.

14. Осадчий М.А. Пропозиционально-фреймовое моделирование гнезда однокоренных слов: на материале русских народных говоров : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Кемерово, 2007. 27 с. URL: <http://cheloveknauka.com/v/203936/a/?#?page=1> (дата звернення: 02.09.2022).
15. Павленко В.Г. Пропозиционально-фреймовая организация гнезд однокоренных слов ментального значения в английском языке. *Язык и культура*. 2015. № 4 (32). С. 65–72. URL: [http://journals.tsu.ru/uploads/import/969/files/4\(32\)_063.pdf](http://journals.tsu.ru/uploads/import/969/files/4(32)_063.pdf) (дата звернення: 22.09.2022).
16. Полужин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Видавництво «Закарпаття», 1999. 235 с.
17. Пономарева Е.А. Фреймовое моделирование лексико-словообразовательных гнезд с вершинами – именами соматических объектов (на материале русского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск. 2017.
18. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 2017–2023).
19. Словник української мови: в 20 т. / за ред. В.М. Русанівського. Київ, 2010–2019. Т. 1–11. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 2017–2023).
20. Фаломкина И.П. Пропозиционально-фреймовое моделирование словообразовательной ниши с формантом -н/я/ (на материале русских народных говоров) : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Кемерово, 2012.
21. Шишліна О.А. Поняття словотвірного концепта. *Філологічні науки : збірник наукових праць*. Полтава, 2011. № 8. С. 110–115. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1597/1/Shyshlin.pdf> (дата звернення: 20.06.2022).
22. Шмелева Т.В. Семантический синтаксис : текст лекций. Красноярск, 1988. 54 с.
23. Янценецкая М.Н. Пропозициональный аспект словообразования (обзор сибирских дериватологов). *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 1 (27). С. 167–192. URL: <http://journals.tsu.ru/engine/download.php?id=79867&area=files> (дата звернення: 01.09.2022).

REFERENCES:

1. *Antologiiia kontseptov* [Anthology of concepts] (2005). Volgograd: Paradigma. T. 1. 352 s. [in Russian].
2. Aristotel (1939). *Kategorii* [Categories]. Moskva. 89 s. [in Russian].
3. Boldyrev, N.N. (2000). Freimovaia semantika kak metod kognitivnogo analiza iazykovykh edinitc [Frame semantics as a method of cognitive analysis of language units]. S. 1–7 URL: https://www.academia.edu/3625741/Фреймовая_семантика [in Russian].
4. Borisenkova, L.M. (2009). *Kognitivnaia sistema predstavleniia mira (na materiale slovoobrazovaniia nemetskogo iazyka)* [Cognitive system of representation of the world (on the material of word formation of the German language)]. *Yazikoznanie i literaturovedenie*. № 1 (018). S. 62–69 [in Russian].
5. Vakaliuk, I.V. (2019). *Funktsionalno-semantychna katehoriia diieslivnoi kvantytativnosti v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Functional-semantic category of verb quantitativity in modern Ukrainian literary language]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Ivano-Frankivsk. 217 s. [in Ukrainian].
6. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2002) / za red. V.T. Busela. Kyiv; Irpin. 1440 s. [in Ukrainian].
7. Hreshchuk, B.V. (2012). Slovtvirni katehori i kohnityvna katehoryzatsiia diisnosti [Word-formation categories and cognitive categorization of reality]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Precarpathian National University*. Vyp. 33–39 [in Ukrainian].
8. Greshchuk, V.V. (2020). Slovtvirne hnizdo z vershynoiu Khrystos u movnii kartyni svitu ukrainsiv [The word-creating nest with the apex of Christ in the linguistic picture of the world of Ukrainians]. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. № 8. S. 11–21 [in Ukrainian].
9. Greshchuk, V.V. (1995). *Ukrainskyi vidprymetnykovyi slovtvir* [Ukrainian adjective word formation]: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Plai. 208 s. [in Ukrainian].
10. Evseeva, I.V. (2011). *Kompleksnye edinitcy russkogo slovoobrazovaniia: kognitivnyi podkhod* [Complex units of the Russian word formation: cognitive approach]: monografiia. Moskva: Knizhnyi dom “Librokom”. 310 s. [in Russian].
11. Kocherha, H.V. (2012) Istorychna deryvatolohiia ukrainskoi movy v kohnityvnomu vymiri [Historical derivatology of the Ukrainian language in the cognitive dimension]. *Slov'ianskyi zbirnyk: zbirnyk naukovykh prats – Slavic collection: collection of scientific works*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. Vyp. 17. Ch. 2. S. 90–95 [in Ukrainian].
12. Minskii, M. (1979). *Freimy dlia predstavleniia znanii* [Frames for presentation is known]. Moskva: Energiia [in Russian].
13. *Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii* [Essays on fundamental-centric derivatology] (2007): monohrafiia / Greshchuk V.V., Bachkur R.O., Dzhochka I.F., Poslavska N.M.; za red. V. Greshchuka. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 348 s. [in Ukrainian].

14. Osadchii, M.A. (2007). *Propozitsionalno-freimovoe modelirovanie gnezda odnokorenykh slov: na materiale russkikh narodnykh govorov* [Positional-frame modeling of the nest of single-root words: on the material of Russian folk dialects]: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kemerovo. 27 s. [in Russian].
15. Pavlenko, V.G. (2015). Propozitsionalno-freimovaia organizatsiia gnezd odnokorenykh slov mentalnogo znacheniiia v angliiskom iazyke [Propositional-frame modeling of a nest of single root words in English language]. *Iazyk i kultura – Language and culture*. № 4 (32). S. 65–72 [in Russian].
16. Poliuzhyn, M.M. (1999). *Funktsionalnyi i kognityvnyi aspekty anhliiskoho slovotvorennia* [Functional and cognitive aspect of English word formation]. Uzhhorod: Vydavnytstvo “Zakarpattia”. 235 s. [in Ukrainian].
17. Ponomareva, E.A. (2017). Freimovoe modelirovanie leksiko-slovoobrazovatelnykh gnezd s vershinami – imenami somaticheskikh obektov (na materiale russkogo iazyka) [Frame modeling of lexical and word-forming nests with vertices – names of somatic objects (on the material of Russian language)]: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Krasnoiarsk [in Russian].
18. *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (1970–1980): v 11 t. / za red. I.K. Bilodida. Kyiv [in Ukrainian].
19. *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (2010–2019): v 20 t. / za red. V.M. Rusanivskoho. Kyiv. T. 1–11 [in Ukrainian].
20. Falomkina, I.P. (2012). *Propozitsionalno-freimovoe modelirovanie slovoobrazovatelnoi nishi s formantom -n/ia/ (na materiale russkikh narodnykh govorov)* [Positional-frame modeling of word-forming niche with formant -n/i/ (on the material of Russian folk dialects)]: avtoref. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kemerovo [in Russian].
21. Shyshlina, O.A. (2011). Poniattia slovotvornoho kontsepta [The concept of a word-formation concept]. *Filolohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats – Philological Sciences: collection of scientific works*. Poltava. № 8. S. 110–115 [in Ukrainian].
22. Shmeleva, T.V. (1988). *Semanticheskii sintaksis* [Semantic syntax]: tekst lekcii. Krasnoiarsk. 54 s. [in Russian].
23. Iantcenetckaia, M.N. (2014). Propozitsionalnyi aspekt slovoobrazovaniia (obzor sibirskikh derivatologov) [Positional aspect of word formation (overview of siberian derivatologists)]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Vestnik of Tomsk State University*. № 1 (27). S. 167–192 [in Russian].

Світлана ЛЕНСЬКА

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0000-0002-9061-2777

svlenska@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Ленська, С. (2022). Роман В. Єрмоленка «Ловець океану. Історія Одиссея» як філософський сиквел гомерівського епосу. *Folia Philologica*, 4, 51–57, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/7>

**РОМАН В. ЄРМОЛЕНКА «ЛОВЕЦЬ ОКЕАНУ. ІСТОРІЯ ОДИССЕЯ»
ЯК ФІЛОСОФСЬКИЙ СІКВЕЛ ГОМЕРІВСЬКОГО ЕПОСУ**

У статті досліджено філософський простір роману В. Єрмоленка «Ловець океану», створеного як продовження (сиквел) відомого античного героїчного епосу «Одіссея». З'ясовано особливості трансформації міфологічно-образного матеріалу у сучасній українській літературі. Метою статті є розкриття своєрідності змістової трансформації гомерівського епосу, поглиблення ідейного змісту роману та напями осучаснення міфологічного образу Одиссея. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, зокрема: 1) з'ясувати функції міфологічного образу Одиссея, жіночих образів у сучасному романі; 2) окреслити філософську проблематику твору; 3) визначити особливості трансформації традиційного художнього матеріалу в літературі постмодернізму. Стаття базується на порівняльному методі, також застосовано методику філологічного аналізу тексту. Наукова новизна статті полягає в уточненні жанрової природи роману В. Єрмоленка. Оскільки подорож Одиссея, втілена в гомерівському епосі, відображає його численні пригоди від зруйнованої Трої до берегів рідної Ітаки, а в романі В. Єрмоленка розгортається подорож-спокута від спаленої Ітаки до поваленої Трої, серед дослідників та рецензентів усталася думка про віднесення «Ловця океану» до жанру травелогу. Однак у статті наведені аргументи на користь визначення жанру роману як сиквела. У висновку статті наголошується, що роман українського письменника розпочинається майже там, де завершується гомерівський епос, але смислове поле твору В. Єрмоленка значно розширює. Також письменник психологічно достовірно розкриває низку жіночих образів (Пенелопи, Навсикаї, Каліпсо, Цирцеї), любовно-еротичний складник роману доповнює глибокими роздумами про кохання, зраду, щастя, прощення, спокуту та інші морально-етичні категорії. «Ловець океану» є одним із нечисленних зразків жанру сиквелу в українській літературі. Автор переносить ідейно-смисловий акцент із зовнішнього сюжету у внутрішній світ героїв. Відбувається дегероїзація образу Одиссея. Натомість поглиблюється внутрішня мотивація його поведінки та відбувається глибоке переосмислення вчинків і дій персонажа з гуманістичного погляду.

Ключові слова: роман, сиквел, гомерівський епос, філософська проблематика, Одиссей, Пенелопа, міф.

Svitlana LENSKA

Doctor of Science (Philology), Associate Professor, Professor at the Department of Ukrainian Literature, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ostrohradskyi street, 2, Poltava, Ukraine, 36003

ORCID: 0000-0002-9061-2777

svlenska@ukr.net

To cite this article: Lenska, S. (2022). Roman V. Yermolenko “Lovets’ okeanu. Istorya Odisseya” yak filosofskyi sikvel homerivskyi eposu [V. Yermolenko’s novel “The Ocean Catcher. The Story of Odysseus” as a philosophical sequel to the Homeric epic]. *Folia Philologica*, 4, 51–57, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/7>

**V. YERMOLENKO’S NOVEL “THE OCEAN CATCHER. THE STORY
OF ODYSSEUS” AS A PHILOSOPHICAL SEQUEL TO THE HOMERIC EPIC**

The article investigates the philosophical space of V. Yermolenko’s novel “The Ocean Catcher”, created as a continuation (sequel) of the well-known ancient heroic epic “Odysseus”. The peculiarities of the transformation of mythological and figurative material in modern Ukrainian literature are examined. The purpose of the article is to clarify the originality

of the content transformation of the Homeric epic, ways of deepening the ideological content of the novel, and ways of modernizing the mythological image of Odysseus. The realization of the set purpose involves addressing a number of tasks, including: 1) clarifying the functions of the mythological image of Odysseus and of the female characters in the contemporary novel; 2) outlining the philosophical issues addressed in the work; 3) identifying the peculiarities of transforming traditional artistic material in postmodern literature. The article is based on the comparative method, and the method of philological analysis of the text is also applied. The scientific novelty of the article lies in clarifying the genre of V. Yermolenko's novel. It is widely believed among researchers and reviewers that "The Ocean Catcher" can be categorized as a travelogue, as it portrays a journey of atonement from the burnt Ithaca to the fallen Troy, paralleling the adventures of Odysseus in the Homeric epic. However, the article provides arguments in favor of defining the genre of the novel as a sequel. In conclusion, the article emphasizes that the Ukrainian writer's novel begins almost where the Homeric epic ends, but V. Yermolenko significantly expands the semantic scope of the work. The writer also portrays a range of female characters (Penelope, Nausicaa, Calypso, Circe) with psychological authenticity. The romantic and erotic element of the novel is complemented by profound reflections on love, betrayal, happiness, forgiveness, atonement, and other moral and ethical categories. "The Ocean Catcher" is one of the few examples of a sequel genre in Ukrainian literature. The author transfers the ideological and thematic focus from the external plot to the inner world of the characters. The image of Odysseus is deheroized. Instead, the internal motivation of his behavior is deepened, and a profound reassessment of his actions takes place from a humanistic perspective.

Key words: novel, sequel, Homeric epic, philosophical problems, Odysseus, Penelope, myth.

Актуальність проблеми. Сучасний літературний процес в Україні характеризується художнім осмисленням важливих онтологічних, морально-етичних та аксіологічних проблем, що відбувається із залученням міфологічного, біблійного та іншого традиційного матеріалу, який поглиблює та увиразнює смисловий простір творів. Зразком такого переосмислення міфічного образу Одиссея в українському художньому дискурсі є роман філософа, публіциста й письменника Володимира Єрмоленка «Ловець океану», що вийшов у «Видавництві Старого Лева» 2017 року.

Одним з аспектів функціонування традиційного сюжетно-образного матеріалу є деконструкція й ідейна переакцентуація смислових структур міфу залежно від художніх завдань письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вихід дебютного роману відомого філософа був очікуваним та викликав низку позитивних рецензій, зокрема І. Ніколайчук (Ніколайчук, 2017), Г. Улюри (Улюра, 2017), А. Гай (Гай, 2017), Д. Попіль (Попіль, 2018) та ін. У цих рецензіях відрефлексовані особисті враження критиків щодо змістового та формального складників твору. А. Заклецький акцентує на тому, що «ця книга не про подвиги та вбивства, не про хитрощі та інтриги. Це книга про подорож у себе самого, у нетрі почуттів, у розлуку, біль, радість, кохання, відчай та надію. Історія сповнена алегорій та символів, спогадів та кодів. Про кохання, про зраду, про ненависть, про душевні страждання, про мандри та пошуки, пошуки перш за все самого себе» (Заклецький, 2017). Більш глибокі сенси вда-

лося відчитати в романі Г. Врублевській, яка вважає, що «неможливість почати життя спочатку, неможливість повернутися і негнучкість часу – ось про що справжня історія Одиссея» (Врублевська, 2017). Свої розмисли й враження критикиня завершує дещо несподіваним висновком: «Одісей повертається до Трої не задля спокути, як йому здається на початку, і не заради того, щоб відбудувати власноруч зруйноване місто. Він повертається, аби, відновивши його, знову вийти на стежку війни» (Врублевська, 2017).

У своїй рецензії О. Коцарєв слушно відзначає: «Переробляючи праісторію, письменник не позбавив її власне міфологізму як такого. «Ловець океану» сповнений архетипів, у ньому присутня виразна імітація космогонії, сентенції у стилі стародавніх мудроців, не кажучи вже про складні структури стосунків між людьми, богами та іншими істотами» (Коцарєв, 2017).

Серед стильових та жанрових особливостей «Ловця океану» всі рецензенти й дослідники відзначають філософську узагальненість та деяку абстрагованість тексту, що знайшла відбиток в афористичності письма.

Предметом зацікавлення Т. Гребенюк стала наративна структура роману (Гребенюк, 2018). Дослідниця Г. Косарева розглядає роман В. Єрмоленка серед зразків сучасних травелогів (Косарева, 2018), а критик О. Коцарєв переконаний, що «багато хто отримає задоволення від книжки. Книжки, яку можна сприймати і в пригодницько-мандрівному контексті, і як річ любовно-психологічну, і, нарешті, як учену деконструкцію засадничого міфу європейської культури (досі в нашій літературі,

здається, так виразно не деконструйованого)» (Коцарев, 2017).

Однак роман В. Єрмоленка не лише продовжує жанр подорожей, але й репрезентує рідкісний для сучасної української літератури зразок жанру сіквела з відверто розгорнутим філософським дискурсом. У такому ракурсі твір розглядається вперше.

Мета дослідження полягає в розкритті філософської глибини роману В. Єрмоленка «Ловець океану» як зразка жанру сіквела.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська міфологія є невичерпним джерелом для створення різноманітних інтерпретацій у сучасній літературі – від жанру фентезі до антиутопій. Такі безмежні смислові можливості закладені у самій природі міфу. Як слушно зазначив Я. Поліщук, «Міф... універсальний культурний феномен, значення якого виходить поза конкретні часові виміри, проте в кожную епоху інсталується в духовних координатах часу як первісний код символів, смислів, світоглядних уявлень чи, за узвичаєним у науці терміном, архетипів» (Поліщук, 2002: 46).

Міфологічні образи і сюжети нерідко стають джерелом створення різноманітних переспівів, алюзій, цитувань, ремінісценцій тощо на рівні художнього прийому, а також дають поштовх до складання різноманітних вторинних текстів – продовжень, рімейків, мешап-романів тощо. Особливо цікавим, на наш погляд, є жанр сіквела (sequel), тобто твору, заснованого на сюжеті іншого відомого твору.

Визначення сіквела відсутнє у «Літературознавчій енциклопедії», «Лексиконі загального і порівняльного літературознавства» та інших фахових джерелах, проте об'єктивно жанр існує, тож скористаємося таким робочим тлумаченням поняття: «Сіквел – художній твір (книга, фільм або який-небудь інший твір мистецтва), який за сюжетом є продовженням іншого відомого твору, побудований на персонажах з нього» (slovnuk.ua). Найчастіше цей термін застосовується до кінопродукції, однак поступово поширюється на інші види мистецтв – літературу, відеоігри тощо. В українській літературі, на відміну від світової, сіквели трапляються нечасто. Чи не єдиний приклад, що відразу спадає на думку, – роман А. Сокола «Аглая», створений як продовження відомого,

хоча й досі сповненого загадок, роману М. Хвильового «Вальдшнепи».

Гомерівський епос став джерелом для створення низки творів, зокрема М. Етвуд «Пенелопіада», К. Вольф «Кассандра», Л. Кларка «Повернення з-під Трої» та ін. Автори актуалізують ті чи інші образи Троянського циклу міфів. З образом Одиссея тісно пов'язані сюжети про щасливий порятунок від циклопа Поліфема та про троянського коня. В епічних поемах «Іліада» й «Одіссея» склався психологічний портрет царя Ітаки – хитрого, винахідливого трікстера, мужнього й відважного в бою, охочого до військових трофеїв, не надто розбірливого в засобах досягнення мети.

З-поміж інших учасників облоги Трої Одисей вирізнявся розумом і кмітливістю. Навіть дружину, що стала символом подружньої вірності, Пенелопу, він виграв у змаганні з бігу, ошукавши більш сильних учасників. Саме завдяки красномовству й хитрості Одисеєм вдавалося вийти переможцем із численних випробувань долі та уникнути гніву богів. Однак через гнів морського бога Посейдона Одисей змушений був після загибелі Трої ще довгих десять років блукати світами. Розлука з дружиною обтяжувала героя, проте кількість названих в античній міфології дітей воїна й мандрівника від різних богинь і земних красунь наводять на думку про те, що він не надто переймався проблемою повернення і мав певну пристрасть до вродливих жінок. Натомість вірна Пенелопа двадцять років чекала коханого, хоча й зрадливого чоловіка, мужньо тримаючи оборону від нав'язливих женихів, котрі прагнули захопити владу на острові. Вона також виявила неабияку кмітливість і хитрощі, аби врятувати сина Телемаха від неминучої смерті у разі її другого одруження та заснування нової династії. Гомерівський епос закінчується щасливо: Одисей нарешті повернувся додому, у поєдинку довів свої права на трон, поціливши однією стрілою крізь кільця дванадцяти поставлених у ряд сокир, помстився зажерливим непроханим гостям і возз'єднався з родиною.

Зовсім іншу історію розгортає перед читачем В. Єрмоленко. Створюючи продовження античної історії, письменник-філософ ставив за мету дати відповіді на низку важливих світоглядних, морально-етичних та аксіологічних питань. Якщо в античному прототексті,

заснованому на міфології, важливішою була *дія* (action), то у сіквелі ХХІ століття на перший план виходить *ставлення героя до подій, оцінка власних вчинків* (reflection).

Найбільш глобальною та визначальною у долях усіх персонажів «Ловця океану» є проблема *війни і миру*. У гомерівському епосі похід царя Ітаки до стін Трої мотивується досить просто: свого часу правителі дрібних грецьких островів і міст уклали військовий договір, присягнули на вірність спартанському царю Менелая, тож у троянський похід їх покликав обов'язок. З античного тексту відомо, що хитромудрий Одисей не мав бажання покидати рідну землю, розлучатися з коханою дружиною і новонародженим сином. Він навіть імітував божевілья, аби уникнути виконання угоди, але даремно. Таким чином, Одисей покинув рідний дім на довгих десять років.

У «Ловці океану» у внутрішньому мовленні головного героя виражене неприховане невдоволення, що він був змушений покидати батьківщину, сім'ю задля егоїстичних інтересів спартанського царя: «Колись він переконав мене йти з ним на ту війну – війну через жінку, через його жінку, через Гелену, яка принесла нам стільки страждань».

Він тепер із Геленою, мій друг Менелай, він повернув її з Трої, він забрав її у Париса, він перевернув увесь світ догори ногами, щоб відновити свій маленький зв'язок, свій маленький світ. Але я через нього лишився ні з чим. Я лишився з чорним стовбуром, який колись квітнув щороку і дарував мені солодкі плоди» (Єрмоленко, 2017: 9).

Якщо в гомерівському епосі образ Одисея героїзований – саме він хитрощами зумів перемогти троянців, сконструювавши дерев'яного коня, то у сучасному романі він сам собі докоряє, що він перетворився на вбивцю й злочинця: «Я зруйнував Трою, і тисячі людей залишилися без того, що вони люблять. Гектор помер, Пріам став жебраком, Гелену забрав Менелай, чоловік, від якого пахне минулим» (Єрмоленко, 2017: 10). Цар Ітаки зовсім не пишається перемогою, адже вона не принесла щастя жодному з учасників конфлікту. Війна зруйнувала все – родинні, особисті, соціальні зв'язки. Це особливо виразно виявилось у момент повернення переможця додому: син подався світ за очі шукати батька, Пенелопа пішла служити

в храм Діоніса, батько збожеволів і не впізнав сина, родинне гніздо спалене, господарство зруйноване. Отже, перемога у війні принесла особисту поразку Одисею.

Потім ще довгих десять років цар Ітаки блукав світом, поки повернувся додому – ці мандри й пригоди відображені в Гомеровій «Одіссей». Насправді відстані між грецькими островами невеликі, тобто такий тривалий шлях додому зумовлений, вочевидь, небажанням головного героя повертатися, хоча, звичайно, античний співець обґрунтував це гнівом та інтригами бога морів Посейдона.

В. Єрмоленко моделює свого героя як рефлексуючу особистість. Тому Одисей усвідомлює свої провини перед дружиною, перед жінками (смертними і богинями), в яких він подовгу гостював, перед своїми бойовими товаришами, врешті перед троянцями, які втратили квітуче місто й перетворилися на жебраків.

Відчуття провини спонукає головного героя пройти свій шлях *спокути*, причому це не разовий вчинок, а певний процес. В. Єрмоленко психологічно точно зображує етапи визрівання цього рішення: емоційна реакція (гнів, образа) – прийняття – усвідомлення своєї провини – каяття – готовність спокутувати гріх: «Я стояв перед своїм зруйнованим домом і поволі розумів, яке страшне покарання впало на мене. ...Бо я зрадив свій світ. Бо покинув його без особливих причин, проміняв його на примару, на чужу війну проти далекої Трої, на чужу славу» (Єрмоленко, 2017: 7); «Я закохав Навсікаю в себе, але потім пішов від неї у море. Я покинув її, щоб ніч самотності розривала її. Де тепер її серце? Хто врятує її від хижака?

Я віддав своє кохання Цирцеї та Каліпсо – і лишив Пенелопу без чоловіка, а Телемаха без батька. Чи захочуть вони мене бачити? Так, але тільки для того, щоб плюнути мені в обличчя».

Боги карали мене, насилали на мене бурі, позбавляли мене пам'яті, вбивали моїх воїнів – але тільки тому, що я образив їх. Ніхто не прийшов до мене і не сказав: Одисею, ти винен перед тими, кого любив, перед тими, хто не заподіяв тобі нічого злого. Ось твоє покарання, пройди його від початку до кінця, випий цю чашу до дна» (Єрмоленко, 2017: 10).

Проблема спокути в романі тісно пов'язана з проблемою *пам'яті*. Структурно роман «Ловець океану» складається з 15 розділів,

причому реверсивний шлях від Ітаки до зруйнованої Трої лежить водночас у двох площинах – фізичній та метафізичній. Зустрічі із сиренами, з ніжною царівною феаків Навсикаєю, німфою Каліпсо, чарівницею Цирцеєю, здатною перетворювати людей на тварин, відображені у подвійних розділах: спочатку головний герой пригадує їхні стосунки, а потім намагається виправити помилки і заслужити прощення. Значну частину твору займають чуттєво-еротичні сцени, виписані цілком в античному стилі культу тілесності, замилювання красою й досконалістю жіночого тіла, однак принаймні три любовні історії (з Навсикаєю, Каліпсо і Цирцеєю) відбивають серйозні комунікативні й психологічні проблеми між партнерами, оскільки всі мають негативні наслідки для жінок. Красномовство Одиссея приваблює юних красунь, чуттєві насолоди перетворюють їх на рабинь головного героя, а потім він їх безжалюдно кидає, що призводить до глибоких психологічних травм і навіть до суїцидальних спроб. Тобто у романі «про війну і кохання», власне, справжнього кохання й немає, а має місце любовна залежність жінок та маніпулятивна поведінка чоловіка. На щастя, всі героїні виходять із глибокої кризи, хоча й зазнаючи втрат: після невдалої спроби кинутись зі скелі Навсикая була врятована богом вітру Евром, у серці Каліпсо пристрасть перетворилася на журливу ніжність, а Цирцея змогла звільнитися від прокляття невпізнання й забуття, насланого богами, з допомогою чарівної квітки. Зустрічаючись із кожною з колишніх коханок, Одиссей намагався вимолити прощення.

Поняття пам'яті переплітається в «Ловці океану» з поняттям *щастя*: «Щастя – це пам'ять про те, що з'єднує тебе з іншим. Що з'єднує тебе лише з ним одним. Щастя – це зв'язок, твій єдиний, особливий зв'язок, якого більше ні в кого немає» (Єрмоленко, 2017: 64). Власне, такого зв'язку в царя Ітаки і не було. Маючи любовні пригоди, уникнувши смерті під час троянського походу, Одиссей так жодного разу і не пізнав щастя. Прикметно, що, зраджуючи вірній Пенелопі безліч разів, Одиссей мріяв про затишне родинне гніздечко. Він відчув справжній біль, лише втративши дружину. Нещасна жінка, яка в Гомеровому епосі стала символом подружньої вірності, мусила докладати надзусиль, аби протистояти десяткам зажерливих женихів, які

прагнули шлюбу з нею лише з меркантильною метою – стати володарем Ітаки. До того ж жінка добре усвідомлювала, що смертельна небезпека чатує на її єдиного сина, адже будь-хто міг убити його, аби перервати династію.

У романі В. Єрмоленка образ Телемаха практично відсутній, а трагедія Пенелопи виписана досить яскраво. Сучасний письменник подає власну версію розгортання подій: на відміну від Гомерового хепіенду, Одиссей знаходить лише пожарище на місці свого житла. Пророк Тиресій під час перебування героя в царстві мертвих пояснює рішення Пенелопи залишити Ітаку: «Пенелопа втомилася чекати, Одиссею. Настає мить, коли крапля, що падає в амфору, наповнену по вінця водою, перевертає її» (Єрмоленко, 2017: 85). Наративна структура роману «Ловець океану» поєднує «голос» Одиссея з «голосами» інших героїнь, що більш повно репрезентують ставлення різних персонажів до тих чи інших подій, а також утілює «чоловічий» і «жіночий» погляди на них. Ось як вона пояснює своє рішення: «Ненавість від того, що він не прагнув повернутися до мене»; «Він не мчав до мене, він не долав перепон, не молив богів, щоб дістатися Ітаки, він давав себе ошукати, він хотів красивих примар, – але тільки не мене» (Єрмоленко, 2017: 101–102).

До Пенелопи дійшли чутки про походеньки її чоловіка. Тихе кохання, яке вона відчувала, поволі згасало, а його місце у серці мужньої жінки займала пекуча образа. Після двадцяти років даремного чекання вона вирішила піти. Від загибелі жінку врятував бог Діоніс (можливо, це іронічний натяк на те, що *in vino veritas* як засіб психологічного порятунку). Поволі душа жінки відроджується, але Одиссей втратив її назавжди, про що свідчить їхня зустріч лише уві сні.

Застосовуючи сучасну термінологію, в Одиссея у романі В. Єрмоленка великі проблеми з комунікацією. Йому довелося чимало пережити, щоб зрозуміти просту істину: все в житті взаємопоєднане причинно-наслідковими зв'язками, і якщо хочеш бути почутим, навчись слухати інших.

Те, що автор за фахом філософ, відчувається у діалектичному принципі побудови афоризмів, яких у творі велика кількість. Деякі покликають до дискусії, але загалом слід констатувати, що афористичність – стильова ознака роману «Ловець океану»: «Життя – як дуга лука.

Кінці її – твої точки опори. Вони ніколи не зустрінуться, вони завжди по різні боки океану, як чорне та біле. Вони – твоя суперечність. Але ти не можеш без неї жити. Кожен із нас розділений навпіл. Дві половини, два полюси, два бажання, два шляхи, що йдуть у протилежних напрямках. Лише тятива їх примирить»; «Шлях до себе самого лежить через безодню. Ти мусиш пливати, ти мусиш стрибнути, ти мусиш летіти, щоб знайти самого себе» (Єрмоленко, 2017: 116).

Афоризми торкаються питань життя/смерті, буття/небуття, любові/ненависті, вірності/зради, провини/спокути та багатьох інших, причому всі ці категорії не розглядаються як викінчені й застигли, а як взаємопроникні.

На відміну від гомерівського епосу, кінцівка роману «Ловець океану» залишається відкритою. Хоча Одисей повертається до зруйнованої ним Трої і намагається відновити її, читач розуміє, що це йому не вдасться повною мірою, адже головний герой слушно говорить, що неможливо потрапити в ту точку чи той момент, що минув. Справді, він зустрів в Аїді віщунку Кассандру, яка вже не воскресне, як і цар Пріам та інші герої Трої. Стіни міста можна відновити, але зник його дух.

Твір В. Єрмоленка насичений символами: купа попелу на місці, «де росло наше з Пенелопею дерево, – дерево, навколо якого я будував свій дім, навколо якого я будував увесь свій світ» (Єрмоленко, 2017: 7) символізує зруйноване родинне життя головного героя. Це дерево, згадане у гомерівському епосі, має також проєкцію на образ світового дерева, оскільки Одисей, смертна людина (уособлює середній ярус), вільно спілкується з богами (верхній ярус) і може відвідувати царство Аїда (нижній ярус).

Однією з центральних у творі є міфологема води. Вона реалізується в різних образах: сліз, які проливають жінки, Одисей, навіть боги (символ втрати, жалю, каяття тощо), водоспаду (мотив внутрішнього відродження, відновлення гармонії), моря (стихія Посейдона, символ межі, подорожі, шляху, випробувань

тощо) і нарешті Океану, винесеного в заголовок роману, що символізує один із першопочатків Всесвіту й життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В українській літературі наразі обмаль зразків жанру сіквела, тому вони викликають інтерес читачів і фахівців. В образах Одисея, Пенелопи та інших персонажів роману «Ловець океану» В. Єрмоленко здійснив вдалу спробу не стільки осучаснити міфологічний матеріал, скільки дати відповіді на важливі вічні питання буття: обов'язку людини, сенсу життя, взаємин між людьми, добра і зла. Філософські проблеми, порушені в романі, реалізуються у формі саморефлексій головного героя, а також у значній кількості афоризмів, розсипаних у тексті.

Відштовхуючись від гомерівського епосу, В. Єрмоленко створює продовження сюжету, осучаснює персонажів, насичує роман важливими філософськими проблемами. У всіх рецензіях на твір відзначається мотив реверсивних мандрів головного героя. Це підтверджується розвитком сюжету, але, на нашу думку, тут також проглядається алюзія на новозавітну притчу про блудного сина. Таким грішником у тексті є Одисей, який проходить важкий внутрішній шлях каяття і спокути.

На відміну від античного прототексту, який завершується щасливою розв'язкою (відновлення прав царя Ітаки, помста кривдникам-женихам, возз'єднання з Пенелопею і Телемахом), у романі «Ловець океану» кінцівка залишається відкритою, але відновлення стосунків з дружиною малоімовірно, Одисей залишає напівбожевільного старого батька на батьківщині, а сам намагається відбудувати Трою.

Більшість рецензентів розглядає роман В. Єрмоленка як зразок травелогу, в якому відбувається деконструкція вічного образу. На нашу думку, роман є зразком сіквела, де замість зовнішнього пригодницького сюжету відбувається переакцентуація на внутрішній зміст твору. У «Ловці океану» порушені важливі філософські проблеми, які викладені у стилізованому під античну поетику тексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Врублевська Г. Володимир Єрмоленко. Ловець океану. Історія Одисея. *Критика*. 2017. Рік XXI, число 11–12 (241–242). URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/lovets-oceanu-istoriya-odissey>. (дата звернення: 05.09.2022).
2. Гай А. «Ловець океану» Єрмоленка, або Сонце, море і сіль сліз спокути (відео). *Друг читача*. 05.05.2017. URL: <https://vsiknygy.net.ua/neformat/49446/> (дата звернення: 05.09.2022).

3. Гребенюк Т. Наративні форми репрезентації внутрішнього світу героя в романі Володимира Єрмоленка «Ловець океану. Історія Одиссея». *Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства*. Ужгород, 2018. Вип. 23. С. 90–94.
4. Єрмоленко В. Ловець океану. Історія Одиссея: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 216 с. URL: <https://moreknig.org/proza/istoricheskaya-proza/9186-lovec-oceanu-storya-odsseya.html>. (дата звернення: 01.09.2022).
5. Заклецький А. Внутрішня Одиссея, або Океан Єрмоленка. *Остання барикада*. 2017. URL: <https://obarykada.com/chasopys/ocean-yermolenka/> (дата звернення: 01.09.2022).
6. Косарева Г.С. «Новий Одиссей»: деконструкція моделі мандрівника і воїна (на матеріалі роману Володимира Єрмоленка «Ловець океану: історія Одиссея»). *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2018. Том 316 № 304. С. 39–43.
7. Коцарев О. Міф про Одиссея: українська деконструкція. Володимир Єрмоленко представив роман «Ловець океану». *День*. 15 червня 2017. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/mif-pro-odsseya-ukrayinska-dekonstrukciya>. (дата звернення: 08.09.2022).
8. Ніколайчук І. «Ловець океану» Єрмоленка: страшенно близький і неймовірно далекий Одиссей : рецензія. *Читомо*. 01.08.2017. URL: <http://archive.chytomo.com/news/lovec-oceanu-yermolenka-strashenno-blizkij-i-nejmovirno-dalekij-odssej>. (дата звернення: 08.09.2022).
9. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2002. 392 с.
10. Сіквел. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=сіквел> (дата звернення: 08.09.2022).
11. Улюра Г. Дефіцит сюжетів: як читають письменники. URL: https://ukr.lb.ua/culture/2017/07/04/370609_defitsit_syuzhetiv_yak_chitayut.html (дата звернення: 08.09.2022).

REFERENCES:

1. Vrublevska, H. (2017). Volodymyr Yermolenko. Lovets okeanu. Istoriia Odisseia [Volodymyr Yermolenko. The Ocean catcher. The story of Odysseus.]. *Krytyka – Critique*. 11–12 (241–242). Retrieved from: <https://krytyka.com/ua/reviews/lovec-oceanu-istoriya-odsseya> [in Ukrainian].
2. Hai, A. (2017). “Lovets okeanu” Yermolenka, abo Sontse, more i sil sliz spokuty (video) [“The Ocean Catcher” by Yermolenko, or the Sun, sea and salt of tears of redemption (video)]. *Druh chytacha – Friend of the reader*. 05.05.2017. Retrieved from: <https://vsiknygy.net.ua/neformat/49446/> [in Ukrainian].
3. Hrebenuk, T. (2018). Naratyvni formy reprezentatsii vnutrishnoho svitu heroia v romani Volodymyra Yermolenka “Lovets okeanu. Istoriia Odisseia”. [Narrative forms of representation of the inner world of the hero in Volodymyr Yermolenko’s novel “The Ocean catcher. The story of Odysseus”]. *Suchasni problemy movoznavstva i literaturoznavstva – Modern problems of linguistics and literary studies*. 23, 90–94 [in Ukrainian].
4. Yermolenko, Volodymyr (2017). *Lovets okeanu. Istoriia Odisseia* [“The Ocean catcher. The story of Odysseus”]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
5. Zakletskyi, A. (2017). Vnutrishnia Odisseia, abo Okean Yermolenka [Inner Odyssey, or Yermolenko’s ocean]. *Ostannia barykada – The last barricade*. Retrieved from: <https://obarykada.com/chasopys/ocean-yermolenka/> [in Ukrainian].
6. Kosarieva, H.S. (2018). “Novyi Odissei”: dekonstruktsiia modeli mandrivnyka i voina (na materialy romanu Volodymyra Yermolenka “Lovets okeanu: istoriia Odisseia”) [“The New Odysseus”: deconstruction of the traveler and warrior model (based on the novel “The Ocean Catcher: The Story of Odysseus” by Volodymyr Yermolenko)]. *Naukovi pratsi. Filolohiia. Literaturoznavstvo – Scientific works. Philology. Literary studies*. Vol. 316 № 304, 39–43 [in Ukrainian].
7. Kotsarev, O. (2017). Mif pro Odisseia: ukrainska dekonstruktsiia. Volodymyr Yermolenko predstavyyv roman “Lovets okeanu” [The myth of Odysseus: Ukrainian deconstruction. Volodymyr Yermolenko presented the novel “The Ocean Catcher”]. *Den. – Day*. 15.06. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/mif-pro-odsseya-ukrayinska-dekonstrukciya> [in Ukrainian].
8. Nikolaichuk, I. (2017). “Lovets okeanu” Yermolenka: strashenno blyzkyi i neimovirno dalekyi Odissei [Yermolenko’s “The Ocean Catcher”: terribly close and incredibly far Odysseus: a review]. *Chytomo. – Let’s read*. 01.08.2017. Retrieved from: <http://archive.chytomo.com/news/lovec-oceanu-yermolenka-strashenno-blizkij-i-nejmovirno-dalekij-odssej> [in Ukrainian].
9. Polishchuk, Ya. (2002). *Mifolohichniy horizont ukrainskoho modernizmu [Mythological horizon of Ukrainian modernism]*. Ivano-Frankivsk: Lileia [in Ukrainian].
10. Sikvel [Sequel]. Retrieved from: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=сіквел> [in Ukrainian].
11. Uliura, H. (2017). *Defitsyt siuzhetiv: yak chytaiut pysmennyky [Plot Shortage: How Writers Read]*. Retrieved from: https://ukr.lb.ua/culture/2017/07/04/370609_defitsit_syuzhetiv_yak_chitayut.html [in Ukrainian].

UDC 81-2

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/8>

Anatolijus POPOVSKIS

filologijos mokslų daktaras, profesorius, Ukrainistikos ir užsienio kalbų katedros profesorius, Dnipropetrovsko valstybinis vidaus reikalų universitetas, pr. Gagarina 26, 49005, Dnipras, Ukraina

ORCID: 0000-0002-8117-2730

Galina CHMEL-DUNAJ

biologijos mokslų daktarė, docentė, Dnipropetrovsko valstybinio vidaus reikalų universiteto pr. Gagarina 26, 49005, Dnipras, Ukraina

ORCID: 0000-0002-0220-2744

Bibliografinis straipsnio aprašymas: Popovskis, A., Chmel-Dunaj, G. (2022). Dėl žmogaus esmės etninio autentiškumo išsaugojimo. *Folia Philologica*, 4, 58–66, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/8>

DĖL ŽMOGAUS ESMĖS ETNINIO AUTENTIŠKUMO IŠSAUGOJIMO

Straipsnyje nagrinėjami žmogaus esmės etninio autentiškumo išsaugojimo transformaciniai procesai Lietuvos ir Ukrainos valstybingumo istorinės raidos kontekste, kurie ir toliau funkcionuoja kūrybinėje šiuolaikinių suverenių valstybių bendradarbiavimas. Ukraina ir Lietuva yra ilgametės ir patikimos partnerės ne tik ekonominiame, politiniame, moksliniame ir kultūriniame bendradarbiavime – jas vienija bendra istorija ir senovės kultūriniai procesai. Dnipropetrovsko srityje, padedant regioninei valstybės administracijai, aktyviai veikia įvairių tautybių atstovų centrai, tarp kurių Lietuvos kultūros ir verslo centras užima svarbią vietą Ukrainos ekonominiame, moksliniame ir kultūriniame gyvenime. Straipsnio tikslas – išryškinti lietuvių ir ukrainiečių etninio autentiškumo stabilumą ilgalaikio Ukrainos ir Lietuvos valstybės kūrimo bendradarbiavimo procese tiek abiejų etninių grupių politinėje-ekonominėje, tiek mokslinėje-kultūrinėje srityse. Tai pirmas bandymas nušviesti ukrainiečių ir lietuvių santykius iš jų socialinių-istorinių darinių organizavimo valstybės kūrimo, ekonomikos ir kultūros bendradarbiavimo srityse. Beto, abiejų etninių grupių už savotėvynės etninio autentiškumo klausimas šiuolaikiniame ukrainiečių ir lietuvių diskurse, deja, netapo specialių istorinių-lingvistinių tyrimų objektu. Etninės tapatybės išsaugojimo klausimas išlieka labai aktualus šiuolaikinių globalizacijos procesų veiksnys ir reikalauja nuodugniai ištirti svarbius socialinius bruožus, formuojančius abipusę pagarbą, kūrybingą bendradarbiavimą ir aukštą dvasinę tarptautinių santykių kultūrą, kuri atsispirs nesantaikai, priešiškamui ir agresyviems ketinimams tarp skirtingų mūsų planetos tautybių atstovų.

Esminiai žodžiai: genetinė atmintis, etniškumas, kalbiniai bruožai, etnoantropomai.

Анатолій ПОПОВСЬКИЙ

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, пр. Гагаріна, 26, 49005, м. Дніпро, Україна

ORCID: 0000-0002-8117-2730

Галина ХМЕЛЬ-ДУНАЙ

кандидат біологічних наук, доцент, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, пр. Гагаріна, 26, 49005, м. Дніпро, Україна

ORCID: 0000-0002-0220-2744

Бібліографічний опис статті: Поповський, А., Хмель-Дунай, Г. (2022). До питання про збереження етнічної автентичності сутності людини. *Folia Philologica*, 4, 58–66, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/8>

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ АВТЕНТИЧНОСТІ СУТНОСТІ ЛЮДИНИ

У статті розглядаються трансформаційні процеси збереження етнічної автентичності людської сутності в контексті історичного розвитку державності в Литві та Україні, які продовжують функціонувати у творчій

співпраці сучасних суверенних держав. Україна і Литва є давніми і надійними партнерами не лише в економічній, політичній, науковій та культурній співпраці – їх об'єднує спільна історія і давні культурні процеси. У Дніпропетровській області за сприяння облдержадміністрації активно функціонують центри представників різних національностей, серед яких важливе місце в економічному, науковому та культурному житті України посідає литовський культурно-діловий центр. Мета статті полягає у висвітленні сталості етнічної автентичності литовців і українців у процесі тривалого державотворчого співробітництва України і Литви як у політико-економічній, так і в науково-культурній сферах обох етносів. Це перша спроба висвітлити взаємини українців і литовців з погляду організації їх суспільно-історичних формацій у державотворчих, економічних, культурних сферах співпраці. Більше того, питання етнічної автентичності обох етносів поза межами своєї батьківщини у сучасному українсько-литовському дискурсі, на жаль, не стало предметом спеціальних історико-лінгвістичних досліджень. Питання збереження етнічної ідентичності залишається вельми актуальним фактором сучасних глобалізаційних процесів і потребує ґрунтовного вивчення його важливих соціальних особливостей, що формують взаємоповагу, творчу співпрацю та високу духовну культуру міжнаціональних стосунків, яка протистоятиме розбрату, ворожнечі та агресивним намірам між представниками різних національностей нашої планети.

Ключові слова: генетична пам'ять, етнічна приналежність, мовні особливості, етноантропоніми.

Anatoly POPOVSKY

Doctor of Philology, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Studies and Foreign Languages, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Gagarin Avenue, 26, Dnipro, Ukraine, 49005
ORCID: 0000-0002-8117-2730

Halyna KHMEL-DUNAI

PhD in Biology, Associate Professor, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Gagarin Avenue, 26, Dnipro, Ukraine, 49005
ORCID: 0000-0002-0220-2744

To cite this article: Popovsky, A., Khmel-Dunai, H. (2022). Do pytannya pro zberezhennya etnichnoyi avtentychnosti sutnosti lyudyny [On the question of preserving ethnic authenticity of human essence]. *Folia Philologica*, 4, 58–66, doi:

ON THE QUESTION OF PRESERVING ETHNIC AUTHENTICITY OF HUMAN ESSENCE

The article examines the transformational processes of preserving the ethnic authenticity of the human essence in the context of the historical development of statehood in Lithuania and Ukraine, which continue to function in the creative cooperation of modern sovereign states. Ukraine and Lithuania are long-standing and reliable partners not only in economic, political, scientific and cultural cooperation – they are united by a common history and ancient cultural processes. In Dnipropetrovsk region, with the assistance of the regional state administration, centers of representatives of various nationalities are actively functioning, among which the cultural and business center of Lithuania occupies an important place in the economic, scientific and cultural life of Ukraine. The purpose of the article is to highlight the enduring ethnic authenticity of Lithuanians and Ukrainians in the long-term state-building cooperation between Ukraine and Lithuania, encompassing the political-economic and scientific-cultural spheres of both ethnic groups. This is the first attempt to shed light on the relations between Ukrainians and Lithuanians from the point of view of the organization of their socio-historical formations in the state-building, economic, and cultural spheres of cooperation. Moreover, the question of the ethnic authenticity of both ethnic groups outside their homeland in the modern Ukrainian-Lithuanian discourse, unfortunately, has not become the subject of dedicated historical-linguistic research. The issue of preserving ethnic identity remains a highly relevant factor in modern globalization processes and requires a thorough study of its important social features that form mutual respect, creative cooperation, and a high spiritual culture of international relations, which will resist discord, enmity and aggressive intentions between representatives of different nationalities of our planet.

Key words: genetic memory, ethnicity, linguistic features, ethno-anthroponyms.

*Rūpinkitės savo šeima, nepamirškite žmonių, iš kurių atėjote.
Išsaugokite savo tikėjimą, papročius, kalbą ir taip išsaugosite
savo tautinę tapatybę.*
Ivanas Ogienko

*Jei tik mūsų vaikai nebūtų praradę tos šventos, brangiausios,
senų senovės sandoros. Žmogus nėra šaknys. Ji yra amžių
ir šimtmečių žmogaus raidos, civilizacijos raidos paveldėtoja.*

*Visa tai buvo – mūsų atmintis, mūsų turtas, tai galiausiai
mus paverčia žmonėmis.*

Tas, kuris atitrūko nuo savo žmonių, miršta, kol jis dar gyvas.
Olesas Goncharas

*Kalba yra svarbiausias nacionalinis identifikatorius,
kurio dėka kiekviena tauta skiriasi nuo kitų, suvokdama
save kaip savarankišką ir samoningą istorijos subjektą.*
Olga Fedyk

Įvadas. Laikui bėgant žmonija istorinės raidos procese išgyveno įvairius civilizacijos etapus, išlaikydama etninį autentiškumą arba praradusi jį dėl kitų etninių grupių asimiliacijos. Žmonių visuomenės evoliucijos ir pokyčių klausimas buvo ir bus svarbus šiuolaikinių mokslinių tyrimų objektas, nes migracijos judėjimas su kiekvienu šimtmečiu įgauna pagreitį dėl karinės agresijos, ekonominių, politinių veiksmų, stichinių nelaimių ir kt.

Žmonės pasižymi panašiais bruožais, sugebėjimais, galimybėmis, tačiau tuo pat metu jie yra individualizuoti, „unikalūs“ dėl savo pirminių, išnykusių ar genetiškai fiksuotų bruožų ar etninių savybių. Tai suteikia galimybę bent kol kas bendrauti, mokytis skirtingų mūsų planetos tautų kalbos, kultūros, papročių, tradicijų, amatų, kol jie išnyks. Jei šie etniniai bruožai išnyks, žmonija taps „Žemės planetos populiacija“.

Šie etniniai bruožai greitai nyksta mūsų laikais, ekonominių, politinių, socialinių neramumų metu, kuris žmones verčia migruoti ieškant geresnių gyvenimo sąlygų, priversti bėgti dėl tarpvalstybinių karinių konfliktų arba tapti „meilės įkaitais“ per kitų tautybių partnerių santuokas.

Etninės pasirinkimas tokiose mišrioje šeimose tampa ypatingas. Vaikai gali savyje sukaupti abiejų tėvų, vieno iš tėvų, tautinius bruožus arba tapti šalies, kurioje gyvena šeima, gyventojų kalbos, kultūros, tradicijų šalininkais. Sunku pasakyti ar nuspėti, koks pražūtingas gali būti žmonių etninių grupių išnykimo procesas.

Patekę į naują gyvenamąją erdvę žmonės prisitaiko prie „mažiausio pasipriešinimo“ principo. Kad taip nenuitektų, šeimos turi ugdyti jaunosios kartos auklėjimą pasakodamos apie reikšmingus kilmės laimėjimus, dažniau žiūrėti į giminių nuotraukas, įskiepyti meilę istorijai, kalbai, papročiams, gimtojo krašto folklorui ir daugumai svarbu atskleisti genties kilmę.

Šiuo atveju žmonėms, atsidūrusiems už tėvynės ribų, gali būti labai naudinga kurti tautines bendrijas. Tokią patirtį Lietuvos visuomenė įgijo Ukrainos žemėje šlovingame Dnipro mieste. Nesvarbu, kokio amžiaus žmonės, kokį išsilavinimą ar darbą jie dirba. Šeimos nariai nori dalyvauti kultūrinėje veikloje, išmokti ar palaikyti gyvenimo draugo – vyro ar žmonos – žinias. Nelietuvių tautybės žmonių įtraukimo į lietuviškų bendrijų visuomeninę veiklą ir darbą – procesas yra labai teigiamas. Anksčiau jie turėjo lankymosi Lietuvoje, bendradarbiavimo su Lietuvos mokslininkais ar pramonės darbuotojais.

Istoriniai faktai. Lietuvių ir ukrainiečių bendravimas. Ir čia mes vėl norime paminėti žmogaus genetinę atmintį: daugiau nei penkis šimtus metų (nuo XIV a. nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų) čia buviai Ukrainos gyventojai bendravo su taikaus ūkio žmonėmis, kultūrą, kalbą ir daugelį kitų tiek buitines, tiek valstybės bendradarbiavimo sričių. Patyrę socialinius įvykius, įvykusius Lietuvos žmonėms – kovą su Kryžiuočių ordino agresija (Žalgirio mūšis 1410 m.), valstiečių sukilimai, kilę dėl didėjančio

feodalinio išnaudojimo ir tautinės bei religinės sprespaudos, Liublino unijos priėmimo 1569 m., trijų teisėtų Lietuvos įstatų įgyvendinimo: „Senieji“ (1529), „Volyn“ (1566), „Naujieji“ (1588), taip pat audringais kapitalistinės ir socialistinės raidos laikais.

Dabartinė pasaulio raidos ir socialinių bei ekonominių įvykių padėtis, amžiaus padėtis koreguoja ne tik vyresnės kartos, bet ir jaunimo susidomėjimas protėvių šaknų paieškomis yra sužadinas tam, kad būtų pašalinta tuštuma šeimos albume ar konkrečių kilmės knygų prisiminimuose. Senovės lietuvių palikuoniai vis dažniau kreipiasi į lietuvių bendruomenis, norėdami išmokyti kalbos, tautinių tradicijų ir kultūros pagrindų, kad susitikimų ir apsilankymų istorinės tėvynės metu, pagauti didžiulį ryšį, susisiektų su protėvių informacine energija, nežaboto gyvybingumo poveikis.

Genetinis kodas skatina suvienyti tautines mažumas ir švęsti jų etninės grupės kilmę. Dniepropetrovsko srityje, padedant regioninei administracijai, veikia aktyvūs skirtingų tautybių atstovų centrai, tarp kurių svarbią vietą Ukrainos ekonominiame, moksliniame, kultūriniame gyvenime užima „Lietuvių kultūros ir verslo centras „Gintaras“. „Dniepropetrovsko srities lietuviai: istorija ir dabartis“ (JLD, 2018).

Ukraina ir Lietuva yra ilgametės ir patikimos partnerės ne tik ekonominiame, politiniame, mokslo ir kultūriniame bendradarbiavime – jas vienija bendra istorija ir senovės kultūros procesai. Be to, šiuolaikinėmis sąlygomis turime palankias galimybes kurti ir įgyvendinti bendrus projektus, kurie turi svarbią nacionalinę ir kultūrinę reikšmę abiem šalims.

Lietuvių, tapusių neatsiejama Ukrainos gyventojų dalimi, kūrybinį potencialą galima atsekti įvairiais istorinės raidos etapais – nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iki šių dienų. Tai, visų pirma, istoriniai Lietuvos kunigaikščių Gedimino ir Olgerdo, Vytauto, Jano Radziwilo veikėjai, kurių valdžioje ir apsaugoje buvo Ukrainos žemės (pavyzdžiui, Lietuvos didysis kunigaikštis Olgerdas 1362 m. išlaisvino Podillyą nuo Aukso Ordos valdžios); Lietuvos pulko leitenantas Albertas Bendikis dalyvavo Bohdano Chmelnyckio karinėse operacijose ir pakilo į pulkininko laipsnį; Aleksandras Nikolajevičius Polis (1832.09.01–1890.07.08) – archeologas, filantropas, kraštotyrininkas, aktyvus visuomenės

veikėjas, pramoninės Kryvyi Rih geležies rūdos kasybos įkūrėjas; Ignacis Jasiukovič (1847–1914), lenkas, gimė Lietuvos mieste Kaune mažų dvarininkų šeimoje. Jis baigė Sankt Peterburgo technologijos institutą. Dirbo geležinkelio transporto srityje įvairiose Rusijos imperijos vietose (JLD, 2018, c. 17, 19); Johansenas Mike'as Gervasiyovyčas (1895 m. spalio 16 d. Lietuva – 1937 m. spalio 27 d. Charkovas, sušaudytas) – rašytojas, vertėjas, literatūros kritikas, kalbininkas – poliglotos.

Škliaras Jevhenas (1884 m. Zarasų r. – 1941 m. Kaunas) – žydų kilmės rašytojas, žurnalistas, vertėjas. 1913 m. baigė Jekaterinoslavo (Ukrainoje) gimnaziją. Studijas tęsė Varšuvos universitete, tačiau baigė studijas Rostove (Rusijoje). Pirmojo pasaulinio karo metu jis buvo mobilizuotas į Rusijos armiją, baigė karo mokyklą, tada buvo išsiųstas į Pietų frontą. 1920 m. Jis grįžo į Lietuvą, kur baigė karinius kursus Kartu su A. Buchovu jis leido ir redagavo laikraštį „Aidas“. Per 1923–1929 metus vienas redagavo ir leidė «Baltijos almanachą», kuriame bendradarbiavo žinomi Baltijos šalių ištikimi rusų rašytojai (Konstantinas Belmontas, Igoris Severianinas ir kiti), didžioji dalis vietos buvo skirta Baltijos šalių solidarumui ir vienybei, kartu plačiai propaguojant jų kultūrą. Škliaras redagavo: 1928 m. – „Gazeta reklama“, „Lietuvos rinka“; 1930–1932 m. – „Lietuvos kurjeris“, 1931 m. – „Aš ir tu“, 1937 m. – „Rytų Europa“ ir daugybė trumpų leidimų. Rusų eilėraščius pradėjo leisti 1911 m. Eilėraščių rinkiniai: „Kiparisas“ (1921), „Karavanas“ (1923), „Gaisrai viršūnėse“ (1923), „Lietuva, aukso vardas“ (1926), lietuvių kalbos vertimas P. Laurinaičio, „Poetas in aeternum“ (1935), kur yra daug poetinių vertimų iš lietuvių į rusų kalbą. Škliaras savo poezijoje vartojo lietuvių kalbą ir motyvus – Lietuvos praeitės: jos laukai, miškai ir telkiniai. Poetas buvo natūraliai susijęs su lietuvių kultūros gyvenimu, straipsniuose populiarino lietuvių literatūrą, pažymėjo mažiausius įvykius, pavyzdžiui, po Maironio mirties paskelbė didelį straipsnį: „Maironis kaip Lietuvos Renesanso pirmtakas“. Škliaras artimai draugavo su lietuvių rašytojais, todėl buvo priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungą (JLD, 2018: 21–23). Eduardo Meželaičio, Taraso Ševčenkos kūriniai buvo išversti į lietuvių kalbą, o Meželaičio darbai yra plačiai išpopuliarinti ukrainiečių meninio žodžio vertimuose.

Tiek lietuviams, tiek ukrainiečiams įvairios gyvenimo aplinkybės verčia palikti gimtinę, tačiau net ir tokiomis sąlygomis jie nepraranda tautybės. Tai įrodo Gabulo Roberto – „Modern Road Technologies LLC“ direktoriaus prisipažinimas: „Jau 21 metus vadovauju įmonei, kuri kelių pramonėje išsivertino iš geriausios pusės. Ir jei dabar paklaustumėte manęs, gimtojo lietuvio, kuris studijavo Lietuvoje, Rusijoje ir Ukrainoje (Kijeve), o dabar dirbu Ukrainoje, kur yra jūsų tėvynė, tikriausiai šiek tiek pagalvojau. Tačiau niekada nepamirštu apie Lietuvą, bet mane taip sužavėjo įdomus darbas ir gyvenimas Ukrainoje, kad Ukrainą, atvirą man, vadinu tik antrąja tėvyne!“

Šiandien „Modern Road Technologies LLC“ yra viena iš pirmaujančių kelių pramonės įmonių, gaminančių vandens ir bitumo emulsijas, turinti visus atitinkamus gaminių sertifikatus ir kokybės sertifikatą. STD LLC buvo ne kartą pripažinta ir apdovanota visos Ukrainos konkurso „Geriausias metų vidaus produktas“ diplomais. Robertas Gabulas buvo apdovanotas daugeliu Ukrainos stačiatikių bažnyčios ordinų: ordino riterio „kunigaikštis Volodymyras“, „Nikolajus stebukladarys“ I laipsnio, „Gerbiamasis Nestoras metraštininkas“ III ir II laipsnio ordiniais.

Pirmąjį Ukrainos prezidento L. Kravčuką už aktyvią viešąją veiklą Ukrainoje Robertui Gabului buvo suteiktas „Ukrainos garbės ambasadoriaus“ vardas. Neatsiejama Roberto Gabulo aktyvios viešosios pozicijos dalis yra jo darbas Tarptautiniame žmogaus teisių apsaugos komitete, kur jis buvo pirmininko pavaduotojas ir antrojo rangokomisaras. Komiteto pirmininkas apdovanojo jį „Auksiniu garbės ženklu“. Jis yra labdaros fondo „Ostrogo kunigaikščių karūnos“, įsteigtos 2016 metais Lietuvos ambasados Ukrainoje iniciatyva, globėjas ir aktyviai įgyvendina naujas valstybei reikšmingų projektų perspektyvas, skatina tarptautinį Ukrainos bendradarbiavimą kultūros ir humanitarinėje srityje su Lietuva. Šio fondo paskirtis yra reprodukcija Ukrainos ir Lietuvos kultūros paveldą, būtent: antkapio paminklą kunigaikščiui Konstantinui Ostrozskiui Kijevo-Pečersko Lavros, Ėmimo į dangų katedroje, atminimo lentos atidengimas 2018 metais Liubline vadovaujant Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos kariniai brigadai; ant Šventosios Trejybės graikų katalikų bažnyčios – vienos iš seniausių bažnyčių Lietuvoje, pastatytą K. Ostrozsky, fasade įrengtas bronzinis bareljefas su kunogaiščio biustu ir atminimo užrašu

lietuvių ir ukrainiečių kalbomis; pažymėdamas 100-ąsias Lietuvos nepriklausomybės metines, „Ostrogo kunigaikščių karūnos fondas“ Vilniuje pastatė bronzinį paminklą Laisvės riteriui, sukurta Ukrainoje (Sidoruko ir Krylovo kūrybinės dirbtuvės „bronzos liejykla „Sayamat“), tiesiogiai dalyvaujant „Ostrogo kunigaikščių karūna“ ir fondui „Vytis“ – Lietuva (ЗФН, 2019: 368–369).

Žymaus Ukrainos kraštotyrininko, akademiko Andrijaus Mitrofanovičiaus Lobodos (1871–1931) likimas yra glaudžiai susijęs su Lietuva.

Ukrainos rašytojas Mykhailo Čchanas, kuris buvo 4-osios šaulių divizijos 25-ojo pulko narys, išvadavo jį nuo vokiečių užpuolikų ir buvo sunkiai sužeistas Panevėžio mūšyje, neslepia meilės Lietuvai.

O, Lietuva, tu esi karalienė
Miško grožis,
Grynas širdies kristalas,
Kaip ežero vandenys!
Tik ruduo yra raudonos
spalvos popietė
Priminti gaisrus Ir tada žaizdos nemiega
Ir debesys verkia.
Ir sapnuoju šimtą kartų
Rugsėjo naktis:
Mano kraujas panašus į spanguoles,
Lašantys iš dangaus;
Atsigulu ir vos paliečiu Pasaulio galva –
Nesąmoningai apkabinu
Su gimtąja Lietuva (Чхан, 2007, c. 92–93).

Poetiniuose „Lietuviškų miniatiūrų“ tekstuose jis kūrybiškai naudoja lietuvių kalbos vienetų: mergaitė, ačiū.

Mokslinėje literatūroje yra kalbų ir sąvokų turinio panašumų lietuvių ir ukrainiečių kalbomis – apie 200 žodžių, tokių kaip:

Lietuviškai	Tarymas	Ukrainėtiškai
galva	гaлвa	гoлoвa
agrast	aгpacтaс	aгpyc
ūsai	ycaй	вyca
virvė	вiрвe	вiр'ьoвкa, мoтyзкa
basas	бacac	бocий
varzda	бapздa	бopoдa
gruodis	гpyoдic	гpyдeнь
lapkritis	лaпкpитic	лиcтoпaд
šienas	шeнac	ciнo
meišas	мeйшac	мiшoк
Perkunas	Пepкyнac	Пepун

Lietuviškai	Tarymas	Ukrainėtiškai
burokas	бурокас	буряк
bulvės	бульвєс	бульба, картопля
kilimas	кілімас	килим
čabanas	чабанас	чабан
kapas	капас	капище, могила
grėblys	гребліс	граблі
nuometas	нуометас	намітка

Nurodytuose kalbos vienetuose, kurie abiejose kalbose turi bendrą sampratą, tačiau juos sudaro etninės kalbos autentiškumo ir rašybos eufonija. Esami skirtumai yra ilgo kalbinio virsmo rezultatas, kurį verta ištirti lietuvių ir ukrainiečių kalbininkams. Panašūs reiškiniai pastebimi ir lietuvių patarlėse (žr. Lentelę, kur pateikiami lietuviški pavyzdžiai ir jų vertimas, o kursyvu – ukrainiečių kalba).

PATARLĖS	ПРИСЛІВ'Я
Blogas paukštis, kuris savo lizdą teršia	Поганий птах, який у своєму гнізді смітить / <i>Де хата не метена, там дівка не плетена</i> (ПП, 2008: 47)
Savam krašte ir saulė šviesiau šviečia	У своєму краю і сонце світить яскравіше / <i>У чужій стороні не так світить сонце; Свій край, як рай, а чужа країна, як домовина</i> (ПП, 2008: 293); <i>Всюди добре, а дома найліпше</i> (ПП, 2008: 49)
Stori marškiniai, bet savi	Товста (важка) сорочка, але своя / <i>Кожному своя сорочка ближча до тіла</i> (ПП, 2008: 111)
Ką išmoksi – ant pečių nenešiosi	Чому навчися – на плечах не будеш носити / <i>Чого навчився, того за плечима не носить</i> (Пазяк, 1976: 90)
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldus	Корінь знань гіркий, але плоди солодкі / <i>Знання злодій не вкраде, в огні не згорить і в воді не втоне</i> (Пазяк, 1976: 91)
Paklausai kalbos – karvalėlis, paziūri darbų – vilko dėdė	Послухаєш розмову – голубок, подивишся на роботу – дядько вовку / <i>Розмова про мед, а справи гіркі, як полин</i> (ПП, 2008: 188)
Savam krašte ir žiema maloni	У своїй країні й зима мила / <i>Чуже чужим і пахне</i> (ПП, 2008: 254)
Savas kampelis daug vertas	Свій куток багатого вартий / <i>Свій сухар смачніший від чужих пирогів</i> (ПП, 2008: 254). <i>Своя хата не ворог – коли прийдеш, прийме</i> (Пазяк, 1976: 61)
Visur gražu, tik svetur neramu	Скрізь добре, тільки на чужині не спокійно / <i>Там добре, де нас нема</i> (ПП, 2008: 203)
Svetimi dūmai akis graužia	Чужий дим очі виїдає / <i>Свою кишеню май, а в чужу не заглядай</i> (ПП, 2008: 259)
Su melu nueisi, tik atgal negrįši	З брехнею підеш, тільки назад не повернешся / <i>Брехнею увесь світ перейдеш, але назад не вернешся</i> (ПП, 2008: 208)
Kitiems nepadėsi – nepadės niekas ir tau	Іншому не допоможеш – і тобі ніхто не допоможе / <i>Добре роби – добре й буде</i> (ПП, 2008: 203); <i>Коли люди до тебе добрі, то й будь до них ще ліпший</i> (Пазяк, 1976: 150).
Kas kitus peikia, tasai sau kenkia	Хто інших лає, тільки собі робить шкоду / <i>Лає, на чім світ стоїть</i> (ПП, 2008: 244). <i>Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – завзятих ворогів</i> (ПП, 2008: 230)

Neatsitiktinai tarp pavardžių visoje Ukrainoje yra gana paplitę tie, kurie atsirado remiantis dažniausiai vartojamu Lietuvos žodžiu-etnonimu «lytvyn» (СУМ, IV: 494), dėl ateivius iš Lietuvos: Lietuva, Litvakas, Lytvyn, Litvinskis, Litvitkis, Litvinsky, Litvinchuk, Litvitsky, Litovets, Litovsky, Litovnčuk, Litovščuk (Бабич та ін., 2002: 211–212); Lytvai, Litvak, Litvincin, Litvinchuk, (Чучка, 2005: 340); Litvin, Litvinets, Litvinchenko, Litvinyuk, Litvytsky, Litovčuk (Редько, 1968: 144; УФЕ, 2018: 721); Litvinenko, Litvinovas, Litvinovas (ЗФН, 2019: 12, 130; Новикова, 2007:

481–482), Litvin, Litvinenas, Litvincas, Litvyniv, Lytvinko, Lytvincevas, Lytviška, Lytviakas, Litovičius, Litovka, Litovkinas, Litovskys, Litovčenko, Litovšenko (Глуховцева та ін., 2011, II: 18–19; Фаріон, 2001: 229; Вербич, 2020: 168); Litviško, Litviašenko (Падалка, 2010: 221); Litvyščenko (Горпинич, Корнієнко, 2012: 195), taip pat buvo naudojami ambasadorių tarpę kaip pseudonimai ir kriptonimo: Lytvyn Mychalon – Mychailo Tyškevyč slapyvardis – Lietuvos ambasadorius Kryme apytiksliai 1538–40 (ЛД, 2018: 15), rašytojai: Lytvyn A.R. – Rymsha

Andriy, Lytvyn Maksym – Gehter Maksym, arba atvirkščiai – Lytvyn S. Pseud.: Garbuzenko Hrytsko; Lytvynišyn Stanislav – pseudas Litvinas; Litvinova Pelagija Jakivna pseud.: L – kaukimas P; Litvinovičius Michailas. pseud.: M.L.; Litvinovičius Spiridonas pseud.: 1) S.L.; 2) L.S.; Litvinovičius Jaroslavas pseud. 1) liet., Ya; 2) Yal. (Дей, 1969: 496–497); OUN-UPA kariai: Lytvyn – Gorbač Ivan, Lytvynets (Павликівська, 2007: 233) arba atvirkščiai: I. Lytvynenko – pseudonimas Dmytrenko; Lytvynenko Bohdan – pseudonimas Dolia; I. Lytvynenko – pseudonimas Kara, Lytvyn Mykola – pseudonimas Kolos, Lytvynets Mykola – pseudonimas Komar ir kt. (Павликівська, 2007: 223, 120, 125, 172, 188–189). Jie taip pat gyvena ukrainiečių slapyvardžiais, tokiais kaip: Lietuva ir, vyr. (jis) – iš pavardės Lytvyn (Avg.), Lytvyn, a, č – pavardės Lytvynov (Rozum.), Lytia, i, č iš tos pačios pavardės (VilnV) (Чабаненко, 2005, I: 252); Lytvyn (litvin) n.pp gyventojų Berezoviči V-V: iš pavardės Litvinčiuk; Ratne B; iš pavardės Litvinai, Lytvyn (lietuvis) yra Šiaurės Palenkės gyventojų slapyvardis (Аркушин, 2009, II: 144).

Be šio tipo ukrainietišių pavardžių, turinčių lietuviškų komponentų – litv, informacinėje, mokslinėje literatūroje ir žiniasklaidoje galima rasti grynai lietuviškų antroponimų, pavyzdžiui Archeologai, vadovaujami Andrejaus Petrausko, ištyrę monetų atradimo vietą „Gorodotsky lobis“, rado anksčiau nežinomą Kijevo Rusijos miestą (Українське радіо, 23.08.2020).

Šiuolaikinis bendradarbiavimas.

Šiais laikais Ukrainos ir Lietuvos bendradarbiavimas įvairiose mokslo, kultūros, švietimo ir kt. srityse vystosi plačiai. Pateiksime keletą pavyzdžių.

Lietuvos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Marius Janukonissu Dnipropetrovsko valstybinio vidaus reikalų universiteto rektoriumi A. Ye. Fomenko atidaro „Lietuviškos teisės“ centrą Dnipro m., 2018 m. vasario mėn 18 d.

Viktoras Iono Tokaris gimė Vilniuje, Vilniuje, baigė mokyklą. Įstojo į Vilniaus statybos inžinerijos institutą. Jis dirbo Kelių transporto ministerijoje Vilniuje. Būdamas 30 metų jis susipažino su ukrainietė ir persikėlė į Ukrainą (ЛД, 2018: 108).

Apibendrinimai ir išvados.

Taigi etninio identiteto išsaugojimo klausimas išlieka labai svarbus šiuolaikinių globalizacijos procesų veiksnys ir reikalauja išsamaus jo svarbių socialinių bruožų, formuojančių abipusę pagalbą, kūrybinį bendradarbiavimą ir aukštą dvasinę tarptautinių santykių kultūrą, tyrimo.

Mūsų nuomone kad žmogaus etninio autentiškumo išsaugojimo procesus Lietuvos ir Ukrainos valstybės formavimosi istorinės raidos sąlygomis, kurios aktyviai ir toliau funkcionuoja šiuolaikinių suverenių valstybių kūrybiniame bendradarbiavime. Vertėtų ištirti lietuviškų pavardžių įrašymo istoriją visos Ukrainos teritorijoje ir išleisti Lietuvių antroponimų žodyną, o Lietuvoje – Ukrainos antroponimų žodyną.

LITERATŪRA:

1. Горпинич В.О., Корніснко І.А. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України : монографія. Дніпропетровськ–Миколаїв, 2012. 232 с.
2. Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). Київ : Наукова думка, 1969. 558 с.
3. ЗФН – Золотий фонд нації. Українці: творчість, інновації, інвестиції / Упорядник В.В. Болгов. Київ : Українська конфедерація журналістів, 2019. 412 с.
4. ЛД – Литовці Дніпропетровщини: історія та сучасність: документальні нариси. Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. 120 с.
5. Новикова Ю.М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / під ред. проф. Т.Ю. Ковалевської та проф. І.Є. Намакштанської. Донецьк : «Вебер» (Донецька філія), 2007. 996 с.
6. Вербич С. Невідома Україна. Київ : Арії, 2020. 272 с.
7. ПП – Прислів'я та приказки / Упоряд., передмова М. Дмитренка. Київ : Видавець Микола Дмитренко, 2008. 312 с.
8. Падалка Р.М. Динаміка прізвищ Донецької Слов'янщини. Київ–Дніпропетровськ : АНБОУ, 2010. 276 с.
9. Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. Київ : «Радянська школа», 1968. 256 с.
10. Глуховцева К.Д., Глуховцева І.Я., Леснова В.В. Словник прізвищ жителів Луганщини: у 2 т. / за ред. проф. К.Д. Глуховцевої. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. Т. I. 388 с.; Т. 2. 364 с.
11. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН-УПА. Вінниця : О. Власюк, 2007. 440 с.
12. Аркушин Г.Л. Словник прізвищ північно-західної України: у 3-х т. Т. 2. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 456 с.

13. Бабич Н.Д., Колесник Н.С., Лук'янюк К.М. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини) / гол. ред. К.М. Лук'янюк. Чернівці : «Букрек», 2002. 424 с.
14. СУМ – Словник української мови в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. IV.
15. Пазяк М. Українські прислів'я та приказки. Київ : «Дніпро», 1976. 214 с.
16. Українське радіо. URL: <http://www.nrcu.gov.ua> (дата звернення: 19.07.2022).
17. УФЕ – Українська фольклористична енциклопедія: у 2-х т. / Упоряд., наук. ред. М.К. Дмитренко. Київ : Вид-во «Сталь», 2018, 2020.
18. Фаріон І. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). Львів : Літопис, 2001. 371 с.
19. Чабаненко В. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини: у 2-х кн. Запоріжжя, 2005. Кн. 1. 260 с.
20. Чучка П. Прізвища Закарпатських українців. Історико-етимологічний словник / наук. ред. В. Німчук. Львів : Світ, 2005. 704 с.
21. Чхан М.А. Литовські мініатюри. Вибране. Дніпропетровськ : БАТ «Дніпрокнига», 2007. 407 с.

REFERENCES:

1. Horpynych, V. O., Korniyenko, I. A. (2012). *Antroponimiya Dniprovskoho Pryporizhzhya i sumizhnykh rehioniv Ukrayiny [Anthroponymy of Dnipro Pryporizhia and adjacent regions of Ukraine]: Monohrafiya*. Dnipropetrovsk; Mykolayiv: Vyd-vo «KVIT» [in Ukrainian].
2. Dey, O.I. (1969). *Slovnyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI–XX st.) [Dictionary of Ukrainian pseudonyms and cryptonyms (16th–20th century)]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
3. ZFN – Zoloty fond natsiyi. (2019). *Ukraintsi: tvorchist, innovatsiyi, investytsiyi [The Golden Fund of the Nation. Ukrainians: creativity, innovation, investments]* / Uporyad. V.V. Bolhov. Kyiv: Ukrayinska konfederatsiya zhurnalistiv [in Ukrainian].
4. LD – Lytovtsi Dnipropetrovshchyny: istoriya ta suchasnist: dokumentalni narysy [Lithuanians of Dnipropetrovsk region: history and modernity: documentary essays]. (2018). Kyiv: Vyd-vo «Feniks» [in Ukrainian].
5. Novykova, Yu.V. (2007). *Praktychnyy slovozminno-orfohrafichnyy slovnyk pryzvyshch Tsentralnoyi ta Skhidnoyi Donechchyny [Practical inflectional-orthographic dictionary of surnames of Central and Eastern Donetsk region]; pid red. prof. T.Yu. Kovalevskoyi ta prof. I.Ye. Namakhtanskoyi*. Donetsk: «Veber» (Donetska filiya) [in Ukrainian].
6. Verbych, S. (2020). *Nevidoma Ukrayina [Unknown Ukraine]*. Kyiv: Ariy [in Ukrainian].
7. PP – Pryslivya ta prykazky [Proverbs and sayings]. (2008). Uporyad., pered. M. Dmytrenka. Kyiv: Vydavets Mykola Dmytrenko [in Ukrainian].
8. Padalka, R.M. (2010). *Dynamika pryzvyshch Donetskoyi Slovyanshchyny [Dynamics of surnames of Donetsk Slovyansk region]*. Dnipropetrovsk: ANVOY [in Ukrainian].
9. Redko, Yu.K. (1968). *Dovidnyk ukrayinskykh pryzvyshch [Handbook of Ukrainian surnames]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
10. Hlukhovtseva, K.D., Hlukhovtseva, I.Ya., Lyesnova, V.V. (2011). *Slovnyk pryzvyshch zhyteliv Luhanshchyny [Dictionary of surnames of residents of Luhansk region]: u 2-kh t. / za red. prof. K.D. Hlukhovtsevoyi*. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
11. Pavlykivska, N. (2007). *Slovnyk psevdonimiv OUN-UPA [Dictionary of pseudonyms of the Organization of Ukrainian Nationalists – Ukrainian Insurgent Army (OUN-UPA)]*. Vinnytsya: O. Vlasjuk [in Ukrainian].
12. Arkushyn, H.L. (2009). *Slovnyk pryzvyshch pivnichno-zakhidnoyi Ukrainy [Dictionary of nicknames of Northwestern Ukraine]: u 3-kh t. T. 2*. Luts'k: RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrayinky [in Ukrainian].
13. Babych, N.D., Kolesnyk, N.S., Lukianiuk, K.M. (2002). *Slovnyk pryzvyshch: praktychnyy slovozminno-orfohrafichnyy (na materialy Chernivechchyny): 30 000 pryzvyshch [Dictionary of surnames: practical inflectional-orthographic dictionary (based on Chernivtsi region): 30 000 surnames]*. / Hol. red. K.M. Lukianiuk. Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
14. SUM – *Slovnyk ukrayinskoyi movy (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language]* v 11-y t. / za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
15. Pazyak, M. (1976). *Ukrayinski pryslivya ta prykazky [Ukrainian proverbs and sayings]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
16. Ukrayinske radio [Ukrainian radio]. Retrieved from: <http://www.nrcu.gov.ua> (дата звернення: 19.07.2022) [in Ukrainian].
17. UFE – *Ukrayinska folklorystychna entsyklopediya [Ukrainian folklore encyclopedia]: u 2-kht. (2018, 2020)*. / Uporiad. prof. M.K. Dmytrenko. Kyiv: Vyd-vo «Stal» [in Ukrainian].
18. Farion, I. (2001). *Ukrayinski pryzvyshchevi nazvy Prykarpatskoyi Lvivshchyny naprykintsy XVIII – pochatku XIX stolittya (z etymolohichnym slovnykom) [Ukrainian surname toponyms of Prykarpattia and Lviv region in the late 18th to early 19th century (with an etymological dictionary)]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].

19. Chabanenko, V. (2005). *Prizvyska Nyzhnoyi Naddnipyrianshchyny [Nicknames of the Lower Dnieper region]: u 2 kn. Zaporizhzhya: [B.v.]. Kn.1 [in Ukrainian]*.
20. Chuchka, P. (2005). *Prizvyshcha Zakarpatskykh ukrayintiv. Istoryko-etymolohichnyy slovnyk [Surnames of Transcarpathian Ukrainians. Historical and etymological dictionary].* Lviv: Svit [in Ukrainian].
21. Chkhan, M.A. (2007). *Lytovski miniatyury. Vybrane [Lithuanian miniatures. Selected works].* Dnipropetrovsk: VAT«Dniproknyha» [in Ukrainian].

УДК 80+81'25.111

DOI <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/9>

Тетяна РАДЗІЄВСЬКА

доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу загального мовознавства, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні, Національна академія наук України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001

ORCID: 0000-0003-2871-2395

t.v.rad@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Радзієвська, Т. (2022). Англійський переклад «Слова о полку Ігоревім» Володимира Набокова як прецедентна ситуація в міжкультурній взаємодії. *Folia Philologica*, 4, 67–77, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/9>

АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» ВОЛОДИМИРА НАБΟКОВА ЯК ПРЕЦЕДЕНТНА СИТУАЦІЯ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Статтю присвячено англійському перекладу «Слова о полку Ігоревім», здійсненому Володимиром Набоковим у середині ХХ ст. Переклад розглядається в лінгвокультурологічному аспекті як прецедентна ситуація в міжкультурній взаємодії. Такий підхід передбачає не лише аналіз лексико-синтаксичних особливостей тексту перекладу, а й фокусування на самій ситуації перекладацької діяльності, що реалізується в конкретних історичних умовах, визначається певними зовнішніми та внутрішніми чинниками впливу та відповідає певним завданням. Із цим пов'язана наукова новизна статті. Метою дослідження є комплексний аналіз перекладу «Слова о полку Ігоревім» В. Набоковим як живого, історично зумовленого інтелектуального процесу, характеристика його науково-культурного контексту, чинників формування концепції перекладу, особливостей пошуку англійського лексико-синтаксичного ресурсу та номінативних рішень. Методологія дослідження спирається на базові загальнолінгвістичні методи (описовий, зіставний). Автором виділено основні фактори науково-культурного контексту, що вплинули на створення перекладу: педагогічна діяльність Набокова, інтенсифікація досліджень «Слова» після виходу книги А. Мазона (1940 р.), інтерес Набокова як носія білінгвістичної компетенції до перекладацької та наукової діяльності, ознайомлення з історико-філологічними студіями, присвяченими «Слову», та їхніми результатами. Показано вплив цих чинників на формування остаточної концепції перекладу та окреслено основні результати вивчення Набоковим поетики, композиційної структури тексту та його лексико-синтаксичних особливостей. Розглянуто окремі номінативні рішення Набокова, його інноваційна техніка у разі відтворення релевантних значень (лексичного, конотативного, прагматичного). Зроблено висновок, що в процесі роботи над перекладом досягається потрібний баланс між стратегією смислу та стратегією форми.

Ключові слова: Слово о полку Ігоревім, англійський переклад, В. Набоков, міжкультурна взаємодія, прецедентна ситуація.

Tetiana RADZIEVSKA

Doctor of Science (Philology), Professor, Leading Researcher of the General Linguistics Department, O. O. Potebnya Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine, Hrushevskii str., 4, Kyiv, Ukraine, 01001

ORCID: 0000-0003-2871-2395

t.v.rad@ukr.net

To cite this article: Radziievska, T. (2022). Angliis'kyi pereklad "Slova o polku Igorevim" Volodymyra Nabokova yak pretsedentna sytuatsiya v mizhkulturnii vzayemodii [Vladimir Nabokov's English translation of "The Song of Igor's Campaign" as a precedent situation in intercultural communication]. *Folia Philologica*, 4, 67–77, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2022/4/9>

VLADIMIR NABOKOV'S ENGLISH TRANSLATION OF "THE SONG OF IGOR'S CAMPAIGN" AS A PRECEDENT SITUATION IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

The paper deals with the English translation of "The Song of Igor's Campaign", carried out by Vladimir Nabokov in the middle of the 20th century. The translation is considered in a linguocultural perspective as a precedent situation (a case) in intercultural communication. Such approach involves not only an analysis of the lexical and syntactical features of the translated medieval text, but also a study of the dynamics of translation activity, which advances in specific historical conditions, depends on certain factors that influence it, and corresponds to certain tasks. The purpose of the paper is to comprehensively analyze Nabokov's translation of "The Song of Igor's Campaign" as a dynamic, historically conditioned intellectual process. It aims to characterize its scientific and cultural context, explore the factors shaping the translation concept, and examine the peculiarities of the search for lexical and syntactical resources and the translator's nominative solutions. The research methodology is based on descriptive and comparative linguistic methods. The author identifies the main factors of the academic and cultural context that influenced the creation of the translation: Nabokov's pedagogical activity, the intensification of research on the "Song" after the publication of A. Mazon's book (1940), Nabokov's interest in translation and scientific work in his "American period", acquaintance with historical and philological studies on the "Song" and their results. The influence of these factors on the formation of the final conception of translation is shown and the main results of Nabokov's study of the poetics, the compositional structure of the medieval text and its lexical and syntactical features are characterized. Some of Nabokov's nominative solutions, his innovative technique for reproducing relevant meanings (lexical, connotative, pragmatic) are discussed. It is concluded that in the process of working on translation, the necessary balance between the strategy of meaning and the strategy of form was achieved.

Key words: *The Song of Igor's Campaign, English translation, V. Nabokov, intercultural communication, precedent situation.*

Потоки стереотипного мислення зазвичай розводять за різними доменами ім'я Володимира Набокова (1899–1977) і такий твір світової літератури, як «Слово о полку Ігоревім». Натомість факт залишається фактом: перший науково обґрунтований і прокоментований переклад пам'ятки XII століття англійською мовою, виданий у 1960 р., був зроблений саме Набоковим (*The Song...*, 1960). Цій культурній події передувала тривала робота, яка зайняла роки і якій сприяли або заважали різноманітні наукові та історико-культурні обставини, що відіграли в цій ситуації роль своєрідних тригерів і утворили науково-культурний контекст, у якому створювався переклад та його науковий супровід.

Загалом, коли йдеться про переклад такого твору, як «Слово», іншою мовою, відразу постає питання про тип перекладу, перекладацькі стратегії та характер їх застосування, а першоджерело є таким, що припускає різноманітні варіанти. Так, можливим є як прозовий, так і віршований / ритмізований переклад, переклад, який зорієнтований на відображення змісту (сюжету, описуваних подій), та переклад, що фокусується на поезії твору, його формі та структурі. Тут постає питання про відтворення архаїчної мови, історичних артефактів та пошук лексико-синтаксичного інструментарію для цього. У ситуації перекладу такого першоджерела, як «Слово», актуалізується і праг-

матичний фактор, а саме для якого читача / адресата робиться переклад, яким є рівень його культури, обізнаності тощо. Комплекс цих питань постав і перед Набоковим, який із різною інтенсивністю, з перервами працював над своїм проектом 12–14 років, протягом яких відбувалося поступове формування концепції перекладу.

Важливо підкреслити, що виняткова складність перекладацьких завдань, зумовлена архаїчним характером тексту, його середньовічною поетикою та тематикою, мовнокультурною дистанцією між текстом і потенційною адресатною аудиторією (тут – американський читачський загал середини XX ст.), вимагала від перекладача неординарних рішень, що надало самому процесу роботи над перекладом ексклюзивного характеру. Саме тому ми розглядаємо процес створення цього перекладу середньовічної пам'ятки як прецедентну ситуацію, яка заслуговує на спеціальний лінгвокультурологічний аналіз, який би дозволив висвітлити механізми культурної інтеграції та адаптації, вивчення яких набуває актуальності з огляду на інтенсифікацію сучасних євроінтеграційних процесів. Попри певну кількість публікацій із теми «Набоков-перекладач», головню, в рамках літературознавчих студій останніх десятиліть, напр., (Костенко, 2006; Айкіна, 2011), переклад «Слова», який, дійсно, посідає окреме місце в доробку письменника, привертав увагу

дослідників значно менше, порівняно з аналізом його художніх творів, та залишається не досить висвітленою темою в лінгвокультурологічних дослідженнях. Він розглядався переважно у зв'язку з вивченням або біографії письменника, або його художньої творчості (Бойд, 2004; Старк, 2004), або перекладацької техніки (Жутовская, 2004). Тому в межах сучасних філологічних трендів актуальності набуває вивчення досвіду міжкультурної взаємодії, отриманого письменником-білінгвом у разі реалізації свого проєкту. На увагу заслуговує і той науково-культурний філологічний контекст середини ХХ ст., у якому працював Набоков і аналіз якого дає можливість адекватно інтерпретувати ті чи інші номінативні рішення в перекладі.

Отже, метою дослідження є комплексний розгляд перекладу «Слова о полку Ігоревім» Набоковим як живого, історично зумовленого інтелектуального процесу, характеристика його науково-культурного контексту, чинників формування концепції перекладу, особливостей пошуку лексико-синтаксичного ресурсу та номінативних рішень. Наша методологія спирається на базові загальнолінгвістичні методи – описовий та зіставний з елементами моделювання.

Історія задуму та науково-культурний контекст. Можна вважати, що задум перекладу «Слова» та початок роботи припадає на другу половину 40-х років, коли Набоков читав у коледжі Велслі курс літератури, і виявилось, що з причини відсутності адекватного, з його погляду, перекладу немає достатньої філологічної бази для того, аби донести до американських студентів-філологів сутність цього твору. На той час існували переклади «Слова» С. Кросса та Л.А. Магнуса, проте вони не задовольняли Набокова (Старк, 2004: 8), який прагнув точності (у його розумінні) та виключав ідею «приблизного» перекладу, переказу тощо. Для нього як викладача літератури виникала ситуація, коли треба розповідати про такий об'єкт, який залишається невідомим, не пізнаним його адресатами-студентами, тобто ситуація, коли викладач змушений будувати певні твердження про референт, який когнітивно не є доступним для його адресатів. Тому тут виникала у розумінні Набокова своєрідна прогалина, яка блокувала сам процес викладання, і оскільки будь-які

компроміси в цьому питанні суперечили його переконанням, перед ним постало завдання створення такого перекладу, який би формував у студентів-філологів адекватне уявлення про текст пам'ятки.

Робота розпочалася приблизно в другій половині 40-х років, про що свідчить лист Набокова від 1.11.1948 р., адресований Едмунду Вілсону, своєму постійному кореспондентові, провідному американському критику: *For instance, I am making a new translation of Слово о полку Игореве*, на що той відповідає 15.11.1948 р.: *Do send me your Igor translation* (Dear Volodya, dear Bunny..., 2001: 236–238). З цього випливає, що в цей період у Набокова вже існував якийсь переклад (або прообраз перекладу) чи принаймні він розпочав таку роботу.

Початок цієї роботи – 40-і роки – припадав на період, позначений особливим інтересом до «Слова» як в Європі, так і в Америці з бурхливими дискусіями щодо походження тексту, його авторства, атрибуції, історії виникнення. Поштовхом до цього стала праця А. Мазона «Le Slovo d'Igor» (Mazon, 1940), у якій він висловив скептичну думку про цей твір та намагався довести, що текст «Слова» є літературною містифікацією. Ця праця авторитетного славіста дала імпульс для активізації вивчення пам'ятки та запеклих наукових баталій наступних років. Одну з них у листах Набокову від 1.04.1943 р. та 2.12.1948 р., тобто двічі, не лише згадує, а й описує в усіх деталях Е. Вілсон, якому довелося бути присутнім – на початку 40-х років – на засіданні *Ecole Libre des Hautes Etudes*.

Разом з Е. Вілсоном на засіданні були присутні Р. Якобсон, Р. Грінберг, вів його відомий французький візантолог А. Грегуар, а виступав з доповіддю Г. Вернадський, який, спираючись на археологічні дані, доводив, що описи зброї та інших предметів відповідають історичним реаліям, археологічним знахідкам, тоді як французький візантолог відстоював версію про підроблений характер твору. Е. Вілсон описує у найдрібніших деталях дискусію, яка виникла, бурхливу реакцію Якобсона, який почав перебивати візантолога, кидатися на нього з уїдливіми зауваженнями та викриками (Dear Volodya, dear Bunny..., 2001: 243–244).

Безперечно, висловлена Е. Вілсоном, який усіляко підтримував Набокова в його почи-
наннях, зацікавленість щодо перекладу, його

готовність до обговорення цієї теми сприяли подальшому «розвороту» Набокова в бік перекладацької, текстологічної та історико-культурної роботи з пам'яткою. Крім того, у листі 1948 р. Вілсон повідомляє (Dear Volodya, dear Bunny, 2001: 238), що отримав видання, присвячене «Слову» і підготовлене під егідою Ecole Libre des Hautes Etudes A. Грегуаром, Р. Якобсоном та М. Шефтелем під назвою «La geste du Prince Igor» (La geste..., 1948). До нього входили переклад твору, зроблений С. Кроссом, коментарі М. Шефтеля, стаття Р. Якобсона та ін.

І в цьому ж листі Вілсон пропонує Набокову написати рецензію на це видання. Набоков, попри свою завантаженість, написав-таки розлогу есе-рецензію, однак вона не була опублікована. Відразу після цього виникла ідея кооперації в цій роботі Набокова з Якобсоном – у вигляді створення нового видання, яке б складалося з тексту «Слова», разом з англійським перекладом Набокова, коментарями М. Шефтеля, статтею Р. Якобсона. Проте цей проєкт так і не був втілений у життя, внаслідок того, що Набоков і Якобсон посварилися, Шефтель із солідарності з Якобсоном відмовився від співробітництва. Як зазначає Б. Бойд (Бойд, 2004: 374), справа полягала в тому, що в цей період Якобсон часто відвідував Радянський Союз, виступав на конференції і нібито робив заяви про своє повернення, внаслідок чого його вважали радянським агентом. У цьому питанні, як відомо, Набоков займав чітку позицію і відмовився від співпраці з Якобсоном, проте не відмовився від ідеї перекладу.

У 50-х роках ця робота продовжувалася, кілька разів у листах, адресованих сестрі Олені Сікорській, Набоков повідомляє про те, що зробив / завершує / завершив свій переклад (Старк, 2004: 8). У 1953 р. він пише, що завершив і продав переклад, потім у 1958 р. пише їй так само про завершення («...кончаю англ. перевод «Слова о Полку Игореве»») і лише в 1959 р. повідомляє їй про те, що поставив крапку в цьому проєкті.

Таким чином, науково-культурний контекст, у якому розпочиналася робота над перекладом, з його ускладненістю та багатобарвністю, став чинником, що зумовив пролонгованість цієї роботи. Він уплинув і на саму концепцію перекладу: первинний задум зазнав еволюційних змін і трансформацій внаслідок розуміння того,

що без певних супровідних матеріалів переклад, який замислювався як текст для студентів, просто позбавлений сенсу. Перший переклад, який згадується в листуванні з Вілсоном і який умовно позначається як «утилітарний», залишається невідомим широкому загалу і, очевидно, зберігається, як зазначає В. Старк, в архівах Корнельського і Гарвардського університетів (Старк, 2004: 9). Про цей текст та еволюцію задуму сам Набоков пише у передмові до видання 1960 р.: «У цьому першому варіанті перекладу я беззастережно слідував розвідкам Романа Якобсона, опублікованим у книзі «La geste du Prince Igor». Однак пізніше мене перестав влаштовувати не лише мій власний – такий, що занадто легко читається – переклад, але й погляди Якобсона» (Набоков, 2004: 44). Концепція перекладу була переглянута і до нього поступово додавалися коментар, генеалогія князів, що згадуються в «Слові», карта пересувань Ігоря та його війська, передмова: переклад перетворювався на гіпертекст.

Серед чинників, які спонукали письменника звернутися до цієї роботи, не можна не назвати зростаючий інтерес Набокова до перекладу, який став константою його діяльності в американський період життя і фактично утворив один із векторів його роботи і як викладача літератури, і як професійного перекладача прозових та поетичних творів. У період 40-х–50-х років він, отримуючи пропозиції від різних американських видавництв, літературних журналів, провідних редакторів, зробив чимало перекладів творів класичної літератури, а також писав рецензії на переклади таких творів, зроблених іншими, і загалом надавав цьому різновиду міжкультурної взаємодії істотного значення.

Особливість феномена Набокова-перекладача була пов'язана з кількома обставинами. По-перше, це його власний письменницький досвід, який дозволяв йому, можливо, глибше розуміти тексти певного письменника як свого «собрата», ніж це буває зазвичай у перекладача-нелітератора. По-друге, унікальний білінгвізм Набокова, його білінгвістична компетенція, володіння складними механізмами мовленнєвої діяльності обома мовами та блискуча здатність до білінгвістичних перетворень забезпечували високий рівень перекладу зі збереженням релевантних смислових компонентів першоджерела.

Крім того, треба згадати, що Набоков мав науковий склад мислення, схильність до наукових занять, проте не зміг свої здібності реалізувати повною мірою у сфері лепідоптерології, якою він захоплювався з дитинства, а пізніше серйозно займався в Музеї порівняльної зоології в Гарварді, де він працював науковим співробітником до 1948 р. і вивчав лисениці – один з різновидів метеликів, а також входив до складу Кембриджського ентомологічного наукового товариства (Бойд, 2004: 48–49, 56 та ін.). Тому абсолютно закономірно, що робота з текстом середньовічної пам'ятки дала Набокову можливість зануритися в привабливу для нього наукову стихію.

Аналіз поетики «Слова». Укладання коментарів і робота з текстом пам'ятки поєднувалися у Набокова, як він сам повідомляє у Передмові до видання 1960 р., з ознайомленням із доступною йому науковою літературою. Серед найбільш помітних публікацій, присвячених «Слову», Набоков називає, крім згаданого видання Якобсона-Шефтеля (*La geste...*, 1948), низку радянських видань кінця 40-х – початку 50-х років, зокрема за редакцією В.П. Адріанової-Перетц (Набоков, 2004: 37). На одне з них з коментарями Л.О. Дмитрієва він спирався у своїх коментарях, вважаючи «корисними» ті конкретні відомості, які дозволяють ясніше уявити собі реалії життєдіяльності людини у XII столітті, при цьому відкидаючи патріотично-ідеологічні прив'язки.

Треба окремо сказати про передмову до перекладу, яка істотно відрізняється від жанру передмов і де-факто є завершеною працею. Вона відображає науково виважені здобутки Набокова як дослідника пам'ятки, його досвід роботи з матеріалом. Її текст показує, що Набоковим був здійснений поглиблений розбір тексту «Слова», у якому він бачив передусім індивідуально-авторський поетичний твір, унікальний за своїми художніми засобами. Розкриваючи елементи своєї методики, Набоков пише про те, що ним була порахована кількість букв, слів та зроблена структурація на рядки, виділені частини – п'ять структурних блоків, тобто був виконаний структурно-композиційний аналіз тексту. Це дало йому підстави стверджувати, що «структура пісні демонструє найвищого рівня збалансованість частин, що свідчить про продумане художнє виконання та виключає

можливість поступового нагромадження необроблених епізодів, вельми типового для фольклору» (Набоков, 2004: 29–30).

Аналізуючи поетику твору, Набоков з властивою йому прискіпливістю й деталізованістю розкриває поетичні теми, які визначають зміст і форму пам'ятки в їхньому синтезі, що відображають стиль поетичного мислення автора. Оперуючи терміном «тема», Набоков виділяє підтеми та рефрени як елементи вияву тем, а також метафоричні повтори, які, актуалізуючись у різних частинах тексту, створюють у сукупності його єдність. Про динамічну природу і «рухливий характер» тем у структурі твору він пише, спираючись на образ хвилеподібного руху: «У рамках цих потужних тем, що хвилями набігають та переплітаються, ми можемо виділити такі дрібніші елементи внутрішньої єдності, як інтонаційні рефрени та типи метафоричних повторів» (Набоков, 2004: 33). Серед тем поглибленого висвітлення отримують тема вітрів, теми річок, флори, фауни, природних явищ та особливо теми чарівництва, пророцтв та заклинань, які пов'язані, за його висловом, з винятковою свободою думки, що відрізняє цю язичницьку поему від канонізованих творів християнського благочестя (Набоков, 2004: 31).

Набоков акцентує увагу і на такій особливості авторського стилю, як мистецтво переходу від однієї теми до іншої та вміння підготувати читача до наступних подій (Набоков, 2004: 32). Він подає об'ємний список таких переходів, які спостерігаються на всьому текстуальному просторі твору, вказуючи відповідні рядки.

Розбір поетики твору спрямовує Набокова до виявлення авторської двофокусної експозиції під час опису подій, яка зумовлює глибину їх зображення з вираженим індивідуальним характером. З'ясування особливостей тексту «Слова» на основі його аналізу та власна інтуїція письменника, автора прозових і поетичних текстів, дозволили Набокову зробити висновки, що у разі звернення до тексту «ми стикаємося з незвичним поєднанням двох докорінно різних явищ» (Набоков, 2004: 34). З одного боку, дворічна відстань авторської позиції від зображуваних подій зумовлює їх переживання як належних площині теперішнього часу, таких, що «перебувають у стані живого руху та аморфності», залишаються актуальними для

свідомості і, можливо, власного життя автора. Водночас багатоаспектне охоплення подій (із політичного, географічного, публіцистичного поглядів), їхнє зображення засобами поетичної образності можуть свідчити лише про пережитий автором період осмислення подій, вражень від них, складної душевної роботи, що породжує логічну імплікацію про тривалий період між часом описуваної події та часом текстотворення. Пор. (Лихачев, 1985: 109, 141).

Слід додати, що у передмові разом із коментарями міститься чимало важливих спостережень, а точніше – результатів застосування точних методик для аналізу тексту. Так, зауважуючи, що «рік написання «Слова» можна встановити точніше, ніж час створення багатьох творів європейського епосу XII століття», Набоков на основі текстуального аналізу (ураховання мовленнєвих форм згадування князів та їхніх темпоральних і прагматичних характеристик), історичних даних щодо років життя князів та дат певних подій, із ними пов'язаних (битв), фактично робить реконструкцію обсягу знань автора «Слова» щодо цих подій і виводить рік написання «Слова» – 1187 р., через два роки після походу Ігоря (Набоков, 2004: 41). Безперечно, нетривіальним спостереженням є виявлення порівняльної характеристики автора «Слова» і Бояна: якщо автор «Слова» виявляє інтерес переважно до князів, які були нащадками Олега (Ольговичей), та до нього самого, то Боян особливу увагу приділяв князям полоцьким.

Таким чином, поступова зміна задуму та концепції перекладу відбувалася в Набокова під впливом вивчення особливостей історичного періоду XII століття, завдяки заглибленню власне в текст і кожний його рядок, що супроводжувалося незгасаючим інтересом до різниці між традиціями віршування в різних мовах і культурах у контексті міжкультурної взаємодії та перекладацької практики.

Номінативні рішення в перекладі. Набоков був прихильником того, що він називав «буквальним перекладом», а це в його розумінні передбачало урахування не лише прямого значення окремих слів і речень, а й контекстуальних, конотативних значень для того, аби передати «найтонші нюанси та інтонації тексту оригіналу» (Жутовская, 2004: 113). Урахування контекстуальних нюансів разом із метою пере-

дати формальні ознаки тексту, особливо якщо йдеться про такий складний твір минулої епохи, як «Слово», ставить перед перекладачем досить високу планку. Зокрема, мета збереження контекстуальних смислів у реальній практиці з необхідністю трансформується в завдання не додати перекладові смислів, не властивих семантичній структурі тексту. Ідеться про блокування тих смислів, які не є для неї релевантними і які можуть з'явитися внаслідок вживання лексичних відповідників іншої мови.

Те, як у своєму перекладі Набоков вирішує таке завдання, показують його рішення щодо імені *Дунай*. Добре відомо, що гідронім *Дунай* вживається у «Слові» в одних випадках так, що відсилає до реального географічного об'єкта, хоч і з досить невизначеними географічними координатами, в інших випадках його вживання має фігуративний характер, коли йдеться про узагальнений образ великого водного басейну, образ великої ріки. У першому випадку в перекладі з'являється англійська лексема *Danube* – стандартний географічний відповідник, а в другому – Набоков подає транслітерацію слова *Дунай* англійською мовою: 1) *Maidens sing on the Danube* «девици поють на Дунаї»; *You have closed the Danube's gates* «затворивь Дунаю ворота»; 2) *Lances hum on the Dunay* «на Дунаї Ярославнынъ гласъ ся слышитъ» (з огляду на те, що завдання представленої статті не пов'язані з дослідженням власне тексту пам'ятки, тут і далі фрагменти з нього подаємо зі спрощенням графіки, що не впливає на їхню ідентифікацію).

У передмові (власне, у примітках, але ключових за своїм змістом) розкрито мотивацію щодо вибору англійського відповідника для назви твору. Вважаючи, що такі англійські одиниці, як *discourse*, *oration*, *sermon*, занадто акцентують дидактичний, а не поетичний характер твору, Набоков звертає увагу на широку семантику лексеми *слово* та схиляється до номінацій, що відображають авторські класифікації твору як *повісті* та *пісні*. Він зазначає, що «перед нами поєднання в одне ціле прози та поезії з апострофічними інтонаціями ораторського твору, що перемежуються наспівами мелодійного плачу. Його особливий ритм, коли наголос збігається з диханням метричного красномовства, є ближчим до ритмічної прози, ніж поезії <...>».

Після довгих вагань я вирішив назвати його (твір – *T.P.*) англійською мовою піснею (“song”), до чого мене остаточно схилило міркування, що наш автор був передусім поетом і що тут, як і в усіх літературних шедеврах, по-справжньому істотними є лише натхнення та мистецтво» (Набоков, 2004: 40–41).

Архаїчний характер тексту як його константна мовно-культурна ознака у сприйнятті сучасним читачем визначає і його наскрізну ознаку в рамках культурного контексту, що традиційно вимагає від перекладача пошуку лексико-синтаксичних засобів з ореолом архаїчності. Природно, що Набоковим у його перекладі вживаються позначення, які у словниках зазвичай маркуються як книжні, застарілі, літературні. Трапляючись у різних фрагментах перекладу, вони виступають знаками, які не дають читачеві забути, що перед ним стародавня пам’ятка. Це одиниці *laud* «хвалебна пісня, пісня-ода», *morn* «ранок», *eve* – «вечір», *mist* «темрява, за якої не видно місцевості», *hearken* «слухати», *doughty* «хоробрий і сильний» (про воїна, який відзначився своїми хоробрими вчинками): *if we want to make a laud for one; from early morn to eve; mist has covered the fields*; див.: (Жутовская, 2004: 114). Серед справжніх номінативних знахідок слід назвати слова *sod* та *gore*: *the black sod under hooves; and irritated with gore*. *Sod* «(formal or literary) a layer of earth with grass growing on it; a piece of this that has been removed: *under the sod* (= *in your grave*)» (Oxford..., 2010: 1400) – лексема на позначення землі, невеликої ділянки землі, що має конотацію з могилою; *gore* “thick blood that has flowed from a wound, especially in a violent situation” (Oxford..., 2010: 644) – лексема на позначення крові, що тече з рани внаслідок жорстокого зіткнення, лексема конотативно пов’язана з концептом жорстокості, ситуацією жорстокої бійки.

У передмові Набоков, розкриваючи методичні аспекти своєї роботи, відзначає одну важливу для нього обставину, а саме те, що у «Слові» «то тут, то там трапляються деякі поетичні формули, на подив схожі з тими, що ми виявляємо в «Оссіані» Макферсона» (Набоков, 2004: 33). Ця схожість посприяла пошуку окремих номінативних рішень. Переклад Дж. Макферсоном стародавніх гельських поем сучасною йому англійською мовою (XVIII ст.) як певний преце-

дент у перекладацькій практиці, що був широко відомим і набув популярності в англійському суспільстві, став для Набокова важливим лексико-синтаксичним ресурсом, на який він міг орієнтуватися, оскільки його ситуація виявилася схожою на ситуацію Макферсона: першоджерела належали до одного періоду – XII століття, схожою була і їхня тематика – військові походи та битви.

Те, що з перекладом Дж. Макферсона англійський читач був добре знайомий, створювало прогностично позитивну перспективу для відтворення відповідної практики вже у новій ситуації. Продовжуючи цю традицію, Набоков реалізує у своєму перекладі такі еквіваленти: конони (кони) – *steeds*, мечи харалужניים – *steel swords*; усобиця – *strife*; мъгла – *mist*; пир – *feast* (з семантикою великої кількості страв); красны девице / красныя девы – *fear maids*; стол – *throne*; про це див.: (Жутовская, 2004: 116–117). Середньовічні паралелі стосуються зображення битв зі структурацією самого процесу через послідовність днів. Н.М. Жутовська наводить ці паралелі, які цілком природно «реанімуються» в перекладі Набокова. У «Слові»: «Бишася день, бишася другый; третьяго дни къ полудню падоша стязи Игоревы». У поемах Оссіана: “*Three days we renew our strife, <....> On the forth, Fingal says, that the king of the ocean fell*”. У перекладі Набокова: “*They fought one day; they fought another; on the third, toward noon, Igor’s banners fell*” (Жутовская, 2004: 117).

Для синтаксичних структур англійської поезії всіх періодів властива інверсія, яка в мові з фіксованим порядком слів є особливо цінним засобом для передачі різних видів експресії. Очевидно, для Набокова це важливий засіб відображення небайдужого погляду автора на події, його схвилюваності, стурбованості, загалом його емпатійного ставлення до героїв і ситуації. Він широко використовує структури з інверсією, які в мовленні, що звучить, передбачають особливий інтонаційний малюнок. Пор. *Indeed dark it was on the third day; Inside out have the times turned; No longer indeed does the Sula flow; Hard as it is for the head to be without shoulders, bad it is for the body to be without head*. Інверсія тут виступає засобом емпізи. Інверсія присутня і в формулах введення прямої мови: *Says Gzak to Konchak; said Boyan*.

Пор. також: *In the field slumbers Oleg's brave aerie: far has it flown!* «Дремлет в поле Ольгово хороброє гнездо. Далече залетело!».

Щодо такого не згасаючого серед дослідників «Слова» предмета обговорення, як «темні місця», слід сказати, що сам процес роботи над перекладом за своєю суттю не передбачав спеціального наукового завдання тлумачити ці фрагменти тексту. І це зрозуміло з основної позиції Набокова – ставлення до пам'ятки як до поетичного твору і намагання передати в перекладі його поетичність, красу, емоційність. Крім того, добре знання історії знахідки, перипетій із першим виданням рукопису та інших, пов'язаних із цим подій кінця XVIII і початку XIX століть, давало розуміння ймовірності текстувальних деформацій та втрат (Набоков, 2004: 27–29). Тому можна припустити, що проблема «темних місць» не розглядалася Набоковим як центральна в його роботі. Перекладацькі рішення приймалися ним, очевидно, з огляду на конкретний фрагмент тексту. Щодо особливо складних і незрозумілих синтагм у коментарях знаходимо відповідні зауваження. Так, щодо фрагмента «и с хоти ю на кровати» повідомляється, що «фраза ця викривлена, смисл її темний»; переклад: *[as if?] with a beloved one upon a bed* (Слово..., 2004: 104). Інший фрагмент («Рекъ Боянъ и ходы на Святославля / рекъ Боянъ и Ходына») отримує коментар: «фрагмент цей дуже заплутаний. У перекладі я зробив все, що міг» (Слово..., 2004: 110); переклад: *Said Boyan, song-maker, of the times of old, [of the campaigns] of the kogans – Svyatoslav, Yaroslav, Oleg.*

Коментуючи широко відомий фрагмент «рас-текашется мислю по древу», Набоков пише, що цей вираз спричинив максимум дослідницьких зусиль та винахідливості численних коментаторів (Слово..., 2004: 81), однак, на його думку, у цьому уривку відображено ясний образ, породжений «думкою, що розгалужується»: *ranged in thought [like a nightingale] over the tree.*

Численні згадування імені *Троян* (*Траян*) і пов'язаних із ним об'єктів та полеміка дослідників щодо тлумачення цих фрагментів також привернули увагу Набокова, який заглибився в це питання і, зіставивши історичні відомості, дійшов висновку, що автор «Слова» найімовірніше орієнтувався на постать полководця

IV століття Траяна, а не на імператора Траяна (I століття), а «перше століття Траяна» – це насправді «четверте століття».

З особливою інтонацією Набоков відзначає фразу «О, Руская земле! Уже за шеломянемъ еси!» та характеризує її як таємничу і надивовижну поетичну. Те, що він не зміг пройти повз цей фрагмент, який відіграв роль фрази-атрактора, якраз показує специфіку його сприйняття «Слова» як поета. Академік В.Г. Складенко, як відомо, виклав свій погляд на цю фразу, яка вживається в тексті двічі, і зауважив, що в другому випадку в ній випала частка *не* (Складенко, 2018). Набоков же, згідно з текстом, який він перекладав, відтворює однаково цей фрагмент і розглядає його як рефрен, що узгоджується з думкою Л.А. Булаховського, який вбачав тут вплив епічних форм художнього вираження (Булаховський, 1978: 485): «*O Russian land, you are already behind the culmen!*» І в цьому разі на увагу заслуговує номінативне рішення щодо передачі слова *шеломянемъ*.

У сучасних коментарях можна знайти інформацію про те, як воно тлумачилось у процесі вивчення пам'ятки. Перші видавці прочитали *шеломянемъ* як назву селища на межі з Половецькою землею і подавали це слово як онім із написанням з великої літери. Пізніше дослідники пов'язували його зі словом *шеломя* «пагорб», при цьому висловлювали припущення, що слово в цій фразі позначало конкретний об'єкт – Ізюмський курган (Дмитриев, 1987: 199). Набоков для перекладу *шеломянемъ* вибирає, а точніше створює позначення *culmen*. Джерелом цього є англійська лексема *culm* «вершина, стебло» (пор. геологічний термін *кульм* «вершина»), яка семантично пов'язана з лексемою *culmination* «кульмінація, найвища точка», що виражає семантику досягнення певної межі, яке супроводжується рухом вгору.

Водночас на позначення вершини існує латинське слово *culmen* «верх, вершина, верхівка, найвища точка» (Литвинов, 1998, с. 169), а в орнітології цей термін позначає верхню частину дзьоба у птаха. Запозичуючи форму латинського слова, Набоков створює напівштучну лексему із семантикою природної реалії, що значно підноситься вгору над рівнем землі. Таким чином, одночасно зберігається лексичне, конотативне та прагматичне значення слова *шеломянемъ*, яке і в XIX, і в XX століттях

сприймалося як загадкове. Цей ореол загадковості вдалося передати шляхом вигаданого телескопічного утворення, сформованого контамінацією англ. лексеми *culm* та лат. лексеми *culmen*.

Інші «темні місця» пам'ятки також отримали переклад, загалом наближений до першоджерела, але в окремих місцях у перекладі Набоков спирається на власну розбивку синтагм; пор. інтерпретації в (Склярєнко, 2003, 2008, 2009): *Now the Germans and the Venetians, now the Greeks, and the Moravians sing glory to Svyatoslav* «Ту немци и Венедици, ту Греци и Морава поют славу Святославлю»; *From Kiev, prowling, he reached, before the cocks [crew], Tmutorokan* «из Киева дорискаше до Кур Тмutorоканя»; *No storm has swept falcons across wide fields; flock of daws flee toward the Great Don* «Не буря соколы занесе чрез поля широкая; галици стады бежать к Дону великому»; *Here lances shall break, here sabers shall blunt, against Kumar helmets* «ту ся саблями потручати о шеломи Половецкыя»; *Perished the livelihood of Dazhbog's grandson among princely feuds* – «погибашет жизнь Даждь-Божа внука въ княжихъ крамолах выщи человекомъ скратишась».

Серед вдалих перекладацьких рішень слід навести фрагменти, лексико-семантична специфіка яких є центральною для «Слова»: *So let us begin, brothers, this tale* «Почнемъ же, братие, повесть сию»; *Against the brave troops of Igor!* «На храбрыя плъкы Игоревы»; *Seeking for themselves honor, and for their prince glory* «Ищучи себе чти, а князю славе»; *And the wounds of Igor, turbulent son of Svyatoslav* «за раны Игоревы, буюго Святеславлича!».

Висновки. Отже, концепція перекладу «Слова о полку Игоревім» під час тривалого і складного періоду роботи змінювалася в Набокова під впливом багатьох обставин і чинників. Серед них – поглиблена текстологічна робота над першоджерелом, власна сегментація тексту та вивчення наукової літератури, занурення у сучасний йому науковий контекст та формування власної думки про предмет дослідження, частково на противагу поглядам Р. Якобсона. Це також еволюція задуму щодо призначення перекладу, який спочатку замислювався як навчальний переклад для студентів з метою обслуговування навчального процесу, а з часом,

позбавившись ідеї утилітарності, трансформувався та остаточно визрів як загальнокультурний філологічний проєкт.

Про цей шлях, точніше про його основну лінію у трансформації задуму, Набоков пише в Передмові: «У своєму перекладі я безжально пожертвував формою заради змісту і намагався дати дослівний виклад тексту, як я його розумію» (Набоков, 2004: 36). Цікаво зазначити, що це висловлення 1960 року (яке, втім, не можна сприймати буквально) абсолютно корелює зі здобутками сучасного теоретичного перекладознавства (ідеться про художній переклад), де запропоновано розрізняти дві протилежні за характером стратегії перекладу – стратегію смислу та стратегію форми, з якими співвідносяться, відповідно, доместикація та форенізація тексту оригіналу в процесі перекладу (Добровольський, Шмелев, 2018). Не вдаючись у деталі, можемо сказати, що, оперуючи відповідними підходами у своїй практичній діяльності, Набокову вдалося знайти між ними потрібний баланс. У своєму англійському перекладі він не зловживає архаїчними лексемами, рідкісними та екзотичними синтаксичними конструкціями, ідіомами, спеціально не акцентує уваги на «темних місцях», водночас зберігає важливі мовно-культурні ознаки оригіналу – непрямий порядок слів, наближене до першоджерела відтворення топонімів, гідронімів, антропонімів, реалій флори і фауни, погодних явищ, завдяки яким перед читачем оживає середньовічний слов'янський світ. Об'ємний коментар, укладений Набоковим, відображає його точне й оригінальне мислення та власний досвід вивчення тексту. У результаті американський читач отримав текст, який завдяки видатним здібностям Набокова міг сприйматися без особливих зусиль і разом з тим давав можливість відчувати поетичність твору, його середньовічну специфіку, слов'янський дух і, зрештою, загадкову красу.

Обсяг статті не дозволяє в повному обсязі розглянути всі перекладацькі рішення та аспекти перекладу, тому з огляду на комплексний характер завдань перекладача такого твору, як «Слово», доцільним і перспективним є подальше поглиблене вивчення його перекладу як прецедентної ситуації у філологічній практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айкина Т.Ю. К вопросу о переводческом буквализме В.В. Набокова. *Молодой ученый*. 2011. № 7 (30). Т. 1. С. 135–139.
2. Бойд Б. Владимир Набоков: американские годы: Биография. Москва : Независимая Газ.; Санкт-Петербург : Симпозиум. 2004. 928 с.
3. Булаховський Л.А. О первоначальном тексте «Слова о полку Игореве». *Л.А. Булаховський. Вибрані праці в п'яти томах*. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1978. С. 481–493.
4. Добровольский Д.О., Шмелев А.Дм. Русские лингвоспецифические единицы, работа с ними при разных стратегиях перевода и русская конструкция *что ни говори*. *Вопросы языкознания*. 2018. № 5. С. 34–48.
5. Дмитриев Л.А. Комментарии. *Слово о полку Игореве*. Москва : Худож. лит. 1987. С. 188–221.
6. Жутовская Н.М. Владимир Набоков – переводчик «Слова о полку Игореве». *Слово о полку Игореве. Перевод на английский язык и комментарии Владимира Набокова*. Санкт-Петербург : Академич. проект, 2004. С. 113–119.
7. Костенко А.Н. Набоков-переводчик: новые подходы в теории и практике. *Вісник Сумського державного університету*. 2006. № 11 (95). Т. 2. С. 140–145.
8. Литвинюк В. Латинсько-український словник. Київ : Українські пропілеї, 1998. 712 с.
9. Лихачев Д.С. Слово о полку Игореве и культура его времени. Ленинград : Худож. лит. 1985. 352 с.
10. Набоков В.В. Предисловие. *Слово о полку Игореве. Перевод на английский язык и комментарии Владимира Набокова*. Санкт-Петербург : Академич. проект, 2004. С. 27–44.
11. Слово о полку Игореве. Перевод на английский язык и комментарии Владимира Набокова. Санкт-Петербург : Академич. проект, 2004. 136 с.
12. Скляренко В.Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». Київ : Довіра, 2003. 147 с.
13. Скляренко В.Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 3–12.
14. Скляренко В.Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 43–53.
15. Скляренко В.Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2018. № 5. С. 3–9.
16. Старк В.П. Владимир Набоков – комментатор «Слова о полку Игореве». *Слово о полку Игореве. Перевод на английский язык и комментарии Владимира Набокова*. Санкт-Петербург : Академич. проект, 2004. С. 7–23.
17. Dear Bunny, Dear Volodya. The Nabokov–Wilson Letters, 1940–1971 / Ed. S. Karlinsky. Berkley, Los Angeles : University of California Press, 2001. 388 p.
18. La geste du Prince Igor. Text établi, traduit et commenté sous la direction d'H. Grégoire, de R. Jakobson et de M. Szeftel. New York : Rausen Bros, 1948. 383 p.
19. Mazon A. Le Slovo d'Igor. Paris : Droz, 1940. 174 p.
20. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2010. 1715 p.
21. The Song of Igor's Campaign. An Epic of the Twelfth Century. / Translated from Old Russian by Vladimir Nabokov. New York : Vintage Books, 1960. 146 p.

REFERENCES:

1. Aikina, T.Yu. (2011). K voprosu o perevodcheskom bukvalizme V.V. Nabokova [On the question about literalism by V.V. Nabokov-translator]. *Molodoi uchenyi*, 7 (30). V. 1. S. 135–139 [in Russian].
2. Boyd, B. (2004). *Vladimir Nabokov: amerikanskiye gody: Biografia* [Vladimir Nabokov: The American years]. Per. s angl. Moskva: Izd. Nezavisimaya Gazeta; St. Petersburg: Simpozium. 928 s. [in Russian].
3. Bulahovskii, L.A. (1978). O pervonachal'nom tekste "Slova o polku Igoreve" [On the first text of the "The Song of Igor's Campaign"]. *L.A. Bulahovskii. Vybrani pratsi v piaty tomah*. V. 3. Kyiv: Nauk. dumka. S. 481–493 [in Russian].
4. *Dear Bunny, Dear Volodya. The Nabokov–Wilson Letters, 1940–1971*. (2001). / Ed. S. Karlinsky. Berkley, Los Angeles: University of California Press. 388 p.
5. Dmitriev, L.A. (1978). Kommentarii [The commentaries]. *Slovo o polku Igoreve*. Moskva: Hudozh. lit. S. 188–221 [in Russian].
6. Dobrovolskij, D.O., Shmelev, A.D. (2018). Russkie lingvospetsificheskie edinitzy, rabota s nimi pri raznykh strategiakh perevoda i russkaya konstruktsia *chto ni govori* [Russian language-specific items and their correlates in translation: The case of *chto ni govori* "say what you will"]. *Voprosy yazykoznania*, 5. S. 34–48. DOI: 10.31857/S0373658X0001395-3 [in Russian].
7. Kostenko, A.N. (2006). Nabokov-perevodchik: novye podhody v teorii i praktike [Nabokov as a translator: new approaches in theory and in practice]. *Visnyk Sums'koho Derzhavnogo Universytetu*, 11 (95). V. 2. S. 140–145 [in Russian].
8. La geste du Prince Igor. (1948). Text établi, traduit et commenté sous la direction d'H. Grégoire, de R. Jakobson et de M. Szeftel. New-York: Rausen Bros. 383 p.
9. Likhachev, D.S. (1985). "Slovo o polku Igoreve" i kultura yego vremeni ["The Song of Igor's Campaign" and the culture of its time]. Leningrad: Hudozh. lit. 352 s. [in Russian].

10. Litvinov, V. (1998). *Latyns'ko-ukrains'kyi slovnyk [Latin-Ukrainian Dictionary]*. Kyiv: Ukrains'ki propilei. 712 s. [in Ukrainian].
11. Mazon, A. (1940). *Le Slovo d'Igor*. Paris: Droz, 1940. 174 p.
12. Nabokov, V.V. (2004). Predisloviye [The Preface]. *Slovo o polku Igoreve. Perevod na angliiskii yazyk i kommentarii Vladimira Nabokova*. St. Petersburg: Akademich. proekt, 2004. S. 27–44 [in Russian].
13. *Oxford Advanced Learner's Dictionary (2010)*. Oxford: Oxford University Press. 1715 p.
14. Sklyarenko, V.G. (2003). "Temni mistysya" v "Slovi o polku Igorevim" ["Dark places" in "The Song of Igor's Campaign"]. Kyiv: Dovira. 147 s. [in Ukrainian].
15. Sklyarenko, V.G. (2008). "Temni mistysya" v "Slovi o polku Igorevim". 11 ["Dark places" in "The Song of Igor's Campaign". 11]. *Movoznavstvo*, 2–3. S. 3–12 [in Ukrainian].
16. Sklyarenko, V.G. (2009). "Temni mistysya" v "Slovi o polku Igorevim". 12 ["Dark places" in "The Song of Igor's Campaign". 12]. *Movoznavstvo*, 3–4. S. 43–53 [in Ukrainian].
17. Sklyarenko, V.G. (2018). "Temni mistysya" v "Slovi o polku Igorevim". 15 ["Dark places" in "The Song of Igor's Campaign". 15]. *Movoznavstvo*, 5. S. 3–9 [in Ukrainian].
18. *Slovo o polku Igoreve. Perevod na angliiskii yazyk i kommentarii Vladimira Nabokova*. (2004). [The Song of Igor's Campaign. Translation in English and commentaries by Vladimir Nabokov]. St. Petersburg: Akademich. proekt. 136 s. [in Russian].
19. Stark, V.P. (2004). Vladimir Nabokov – commentator "Slova o polku Igoreve" [Vladimir Nabokov as a commentator of "The Song of Igor's Campaign"]. *Slovo o polku Igoreve. Perevod na angliiskii yazyk i kommentarii Vladimira Nabokova*. St. Petersburg: Akademich. proekt. S. 7–23 [in Russian].
20. *The Song of Igor's Campaign (1960). An Epic of the Twelfth Century. Translated from Old Russian by Vladimir Nabokov*. New-York: Vintage Books. 146 p.
21. Zhutovskaya, N.M. (2004). Vladimir Nabokov – perevodchik "Slova o polku Igoreve" [Vladimir Nabokov as a translator of "The Song of Igor's Campaign"]. *Slovo o polku Igoreve. Perevod na angliiskii yazyk i kommentarii Vladimira Nabokova*. St. Petersburg: Akademich. proekt. S. 113–119 [in Russian].

Наталя МАТОРИНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна, 84116

ORCID: 0000-0001-6012-5663

Scopus-Author ID: 57290990800

n.m.matorina@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Маторіна, Н. (2022). Спадщина Бруно Шульца в контексті євроінтеграційних процесів у сфері філології. *Folia Philologica*, 4, 78–87, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/9>

СПАДЩИНА БРУНО ШУЛЬЦА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ФІЛОЛОГІЇ

Державна політика стосовно інтеграції України до Європейського Союзу впливає на всі галузі суспільного життя. Наша країна чітко визначає орієнтири щодо вступу в освітній і науковий простір Європи, удосконалює науково-дослідницьку й освітянську діяльність у контексті європейських вимог. Євроінтеграційна спрямованість сприймається як певний виклик й у сфері філології, бо євроінтеграція – це не лише про політику чи економіку; це й про культуру, мистецтво, науку, освіту. Наукові доробки філологічного спрямування є певними актуалізаторами знань про наше минуле і сьогодення, які також мають допомагати подоланню міжнаціональних суперечок і, безумовно, сприяти міжсуспільному об'єднанню в сучасному глобалізованому світі. Метою наукової розвідки є аналіз художньо-мистецької спадщини Бруно Шульца завдяки створенню систематизованої аналітично-інформаційної презентації відеоматеріалів про видатного митця, розміщених у мережі Інтернет, для популяризації унікальної шульцівської творчості в контексті європейської інтеграції на філологічному, зокрема літературознавчому рівні. Наскільки нам відомо, наукових напрацювань, які б систематизували й аналізували мережеву відеоінформацію про літературний дискурс письменників Галичини, зокрема Бруно Шульца, немає. У дослідженні застосовувався метод культурно-логічного аналізу художнього твору. Презентовано відеоконтент для розуміння конкретних – художніх чи образотворчих – творів або всієї творчості Бруно Шульца. Шульцівський дискурс у мережі Інтернет формують різноманітні відеоматеріали: лекції, презентації, вебінари, прогулянки, екскурсії, репортажі, інтерв'ю, мультиплікаційні, документальні, художні фільми тощо. Презентовані в науковій розвідці відеозустрічі з Бруно Шульцом посприяють прочитанню шульцівської прози, спілкуванню з графічними роботами Майстра, відвідуванню магічних шульцівських місць тощо.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, європейська інтеграція, літературознавство, Бруно Шульц, Інтернет, відеоконтент.

Natalia MATORINA

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Germanic and Slavic Philology, Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

ORCID: 0000-0001-6012-5663

Scopus-Author ID: 57290990800

n.m.matorina@gmail.com

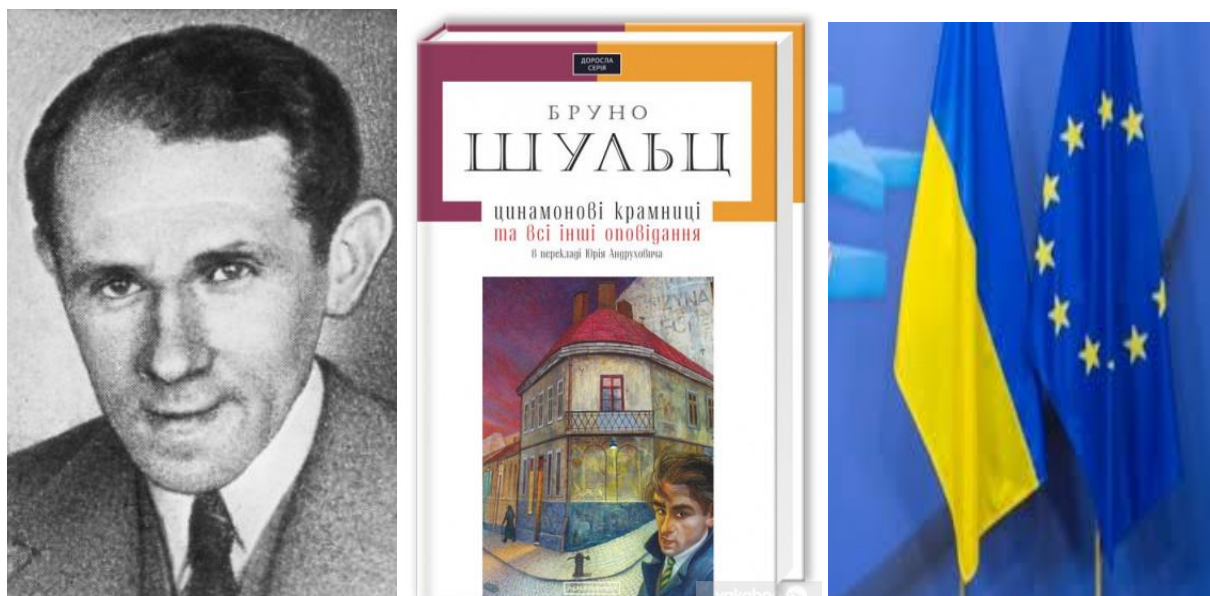
To cite this article: Matorina, N. (2022). Spadshchyna Bruno Shultsa v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv u sferi filolohii [The heritage of Bruno Schulz in the context of Eurointegration processes in the field of philology]. *Folia Philologica*, 4, 78–87, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/9>

THE HERITAGE OF BRUNO SCHULZ IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION PROCESSES IN THE FIELD OF PHILOLOGY

The state policy regarding Ukraine's integration into the European Union affects all areas of social life. Our country clearly defines its orientation towards entering the educational and scientific space of Europe and improves scientific research and educational activities in the context of European requirements. The European integration orientation is

perceived as a certain challenge in the field of philology because European integration is not only about politics or economics; it is also about culture, art, science, and education. The scientific achievements of philological studies serve as certain actualizers of knowledge about our past and present, helping to overcome international disputes and undoubtedly contributing to inter-societal unification in the modern globalized world. The purpose of the scientific research is to analyze the artistic heritage of Bruno Schulz by creating a systematized analytical and informational presentation of video materials about the outstanding artist available on the Internet. This aims to popularize his unique multifaceted creativity in the context of European integration at the philological level, particularly in the field of literary studies. As far as we know, there are no scientific studies that would systematize and analyze online video information about the literary discourse of Galician writers, in particular Bruno Schulz. The research employs the method of cultural and logical analysis of the artistic work. The study presents video content for understanding specific – artistic or visual – works or the entirety of Bruno Schulz's creative oeuvre. Schulz's discourse on the Internet is shaped by various video materials such as lectures, presentations, webinars, walks, excursions, reports, interviews, cartoons, documentaries, feature films, etc. The video meetings with Bruno Schulz presented in the scientific study will contribute to the reading of Schulz's prose, engaging with the Master's graphic works, and visiting magical Schulz's places, among other aspects.

Key words: Ukraine, European Union, European integration, literary studies, Bruno Schulz, Internet, YouTube, video content.

Портрет Бруно Шульца¹; фото обкладинки збірки оповідань письменника в перекладі Ю. Андруховича²; фото Державного прапора України та Прапора ЄС

Бруно Шульц жив у тривожні часи незворотних геополітичних змін, коли формувалися нові культурні коди та ідентичності сучасних європейських країн. Нині його проза, у якій крізь міфологію проступає надзвичайна метакультура Центрально-Східної Європи, – це можливість побачити колосальну перспективу минулого, з якої постали сучасні держави Центральноєвропейського субконтиненту.

Роман Малиновський³

Попри трагічну смерть від рук нацистів і загибель більшої частини творчої спадщини скромного провінційного учителя, нині митець повернувся в Україну як одна з ключових ланок культурного коду Центральної Європи.

Андрій Павлишин⁴

¹ Усі фото взято з відкритих джерел.

² Див.: Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича : оповідання / переклад з польської. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.

³ Див.: URL: http://www.korydor.in.ua/ua/stories/andruhovych_schultz.html.

⁴ Павлишин А. Бруно Шульц. Харків : Фоліо, 2021. С. 2.

Справжня магія творчості Шульца – хай наскільки відрізняються її тлумачення – полягає у тому, що вона об'єднує, а не розмежовує читачів, постійно залучаючи нових adeptів у Шульцівську спільноту, яка буквально не знає кордонів.

Влодзімеж Болецький

Актуальність проблеми. Вибором українського народу, підтвердженням Революцією Гідності та закріпленням у Конституції України, є, зокрема, і процес європейської інтеграції. Європейська інтеграція України до ЄС – непросте питання, яке вимагає уваги, обговорення, розв'язання тощо. Державна політика щодо зближення України з Європейським Союзом впливає на всі галузі суспільного життя. Зокрема, це певний виклик й у сфері філології, яка не може залишитися осторонь таких важливих змін у суспільстві, бо євроінтеграція – це не лише про політику чи економіку; це і про культуру, мистецтво, науку, освіту. Освітня, мистецтвознавча, наукова, зокрема й філологічна, є відповідальними за адекватність інтерпретації минулого і сучасного життя української спільноти, враховуючи його національно-культурну специфіку. Наукові доробки культурологів, мистецтвознавців, літературознавців, мовознавців, істориків є певними актуалізаторами знань про наше минуле й сьогодення, а також вони мають слугувати порозумінню й подоланню міжнаціональних, міждержавних, міжрелігійних, геополітичних викликів, упереджень, суперечок, ускладнень між народами і, безумовно, сприяти справжньому міжсуспільному єднанню в сучасному глобалізованому світі. Цей процес повинен забезпечити поступ української держави і суспільства на шляху до спільноти розвинених демократичних країн, а також гарантувати захист життєво важливих національних інтересів у складному зовнішньому та внутрішньому оточенні.

Письменником і художником, який зближує різні нації, багатогранна творчість якого є синтезом багатьох культур, є польсько-український митець єврейського походження з Галичини першої половини ХХ ст. Бруно Шульц (1892–1942). Актуальність запропонованої роз-

відки не викликає сумніву: популяризація життя й творчої спадщини унікального українця нині є нагальною і вкрай потрібною, зокрема крізь призму євроінтеграційних процесів культурологічного й філологічного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом досліджень і публікацій на тему європейської інтеграції – наукових і науково-популярних статей, монографій, ґрунтовних дисертацій тощо – достатня кількість. Євроінтеграція є предметом наукових напрацювань політичного, юридичного, економічного, технічного, географічного, історико-культурологічного, соціологічного, герменевтичного, феноменологічного, компаративістичного, філософського, філологічного тощо спрямування. Досліджують історію руху до єдиної Європи, презентують аналіз сучасного стану проблем і механізмів реалізації зазначеного курсу, простежують його основні етапи, розглядають питання участі України в інтеграційних процесах та співпраці з ЄС, регіональної євроінтеграції тощо (Малик, Киричук, Залуцький, 2006; Артёмов, 2007; Мідделаар, 2018; 2021⁷). Життя й творчу спадщину Бруно Шульца різноаспектно досліджували й досліджують науковці та критики різних країн. Значущим є показник бібліографії творів Бруно Шульца, а також досліджень, які висвітлюють життя й діяльність митця, він налічує 854 позиції бібліографічних хронологічних записів (1989–2018) (Бруно Шульц (1892–1942), 2018). Шульца досліджують як літературного критика, теоретика літератури й філософа (Bartosik, 2000; Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури, 2014), письменника (Jarzębski, 1999; Фіцовський, 2010), епістолографа (Шульц, 2002), художника (Фіцовський, 2014), педагога (Хцюк, 2011; Budzyński, 2011; Хомич, 2015) тощо. Наукових напрацювань щодо презентації знакової постаті Бруно Шульца в контексті євроінтеграційних процесів у філологічній (зокрема, літературознавчій) сфері шульціана,

⁵ Стаття має три епіграфи, іншими словами, «триепіграф»: окаянізм *триепіграф* створено авторкою за аналогією з шульцівським *тримістом* → Дрогобич – Трускавець – Борислав.

⁶ Болецький В. Венера з Дрогобича (про Бруно Шульца). Київ: Літопис, 2022. С. 13.

⁷ Серед досліджень і публікацій з проблематики наукової розвідки зазначаємо лише такі, які послуговували джерельною базою дослідження.

наскільки нам відомо, немає дотепер. Можна лише назвати окремі публікації Н.М. Маторіної, у яких авторка побіжно аналізує окреслену проблему в аспекті літературознавчої та мистецькознавчої дидактики (Маторіна, 2021; 2022). У цьому сенсі студіювання творчого доробку знаного митця набуває неабиякої актуальності, тим паче знаковим є той факт, що шульцознавці всього світу сприймають постать *австро-угорсько-польсько-єврейсько-галицького письменника* Бруно Шульца за взірця *космополітичного* митця (Клех, 2008: 101).

Метою статті є аналіз художньо-мистецької спадщини Бруно Шульца завдяки створенню систематизованої аналітично-інформаційної презентації відеоматеріалів, розміщених у мережі Інтернет, для популяризації унікальної багатогранної творчості загальновідомого митця в контексті європейської інтеграції на філологічному, зокрема літературознавчому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям наукової розвідки вибрано поняття *«європейська інтеграція»* та *«євроінтеграційні процеси у сфері філології»*, але термінологічний аспект досліджуємо побіжно, оскільки він потребує глибшого спеціального аналізу й мета статті цього не передбачає.

Під європейською інтеграцією (= євроінтеграцією) (у широкому сенсі) розуміємо процес налагодження політичного, економічного, юридичного, соціального, наукового, культурного, освітянського, інформаційного тощо співробітництва європейських держав та зближення їхніх національних спільнот. Євроінтеграція України (у вузькому сенсі) – це зміна світоглядного стандарту в українському суспільстві, трансформування світоглядних принципів усіх рівнів життєдіяльності соціуму, зокрема й культурного, мистецького, наукового й освітянського.

У статті презентуємо відеоконтент, у якому представлено контекст, потрібний для розуміння конкретних – художніх чи образотворчих – творів або всієї творчості Бруно Шульца, без фактів біографії, без особливих термінів, лише концентрована, ретельно дібрана інформація в оптимальному часовому форматі – у середньому від 5 до 30 хвилин.

Шульцівський дискурс у мережі Інтернет формують різноманітні відеоматеріали: лекції, презентації, вебінари, прогулянки, екскурсії,

репортажі, інтерв'ю, мультиплікаційні, документальні, художні фільми тощо.

Відеофільм-презентація *«Життя і творчість письменника та художника Бруно Шульца»* із серії «Світ мистецтва. Бруно Шульц» (2013, автор і режисер С. Венік, 30 хв). Про особисте сприйняття постаті знаного дрогобичанина Бруно Шульца розповідають мистецтвознавиця Ірина Климова, художник Лев Лазар-Скоп, перекладач та історик Андрій Павлишин, головний редактор видавництва «Дух і Літера» Леонід Фінберг; уривки з оповідань Бруно Шульца – «Віхола», «Мертвий сезон», «Книга», «Геніальна епоха», «Весна» – читають актори В. Донченко-Бутковська та В. Паляниця; використано кадри з фільмів «Піаніст» (реж. Р. Поланскі), «Санаторій під Клепсидрою» (реж. В. Хас), «Амаркорд» (реж. Ф. Фелліні); за кадром звучить суголосна творчості Бруно Шульца музика композиторів А. Шнітке, Д. Шостаковича, Ф. Шопена, Р. Вагнера, Г. Брегговича, Й. Брамса тощо.

Відеолекція *«Театр і смерть Бруно Шульца у Дрогобичі»* (2022, лектор історик-мистецтвознавиця, кураторка виставок, редакторка, перекладачка Діана Клочко, 1,5 год). Ідеться насамперед про образотворчу спадщину Шульца-художника: охарактеризовано основні теми, наведено багато маловідомих фактів із творчого життя митця, цікавих авторських спостережень, зацентовано на новітніх шульцівських мистецьких підходах; розповідь супроводжує презентація відеоматеріалів біографічного, літературознавчого та мистецького спрямування. Лекторка не лише цікаво розповідає про письменника й визначного митця, а й вчить свого глядача і слухача інтерпретувати зміст прозових творів Бруно Шульца, розумітися на мистецтві, критично осмислювати й поцінювати вітчизняну мистецьку спадщину, порівнювати її зі світовими шедеврами тощо.

Історичний вебінар *«Бруно Шульц: інтелектуальна археологія»* (2021, ведучий Владислав Яценко, доповідач Андрій Павлишин, 1 год). Про Бруно Шульца крізь призму археології, тобто завдяки пошукам «земних» слідів та їх відтворенню й донесенню до шанувальників знаного митця (на сайті «Історичний вебінар / Historical webinar», рубрика «Книжковий огляд») розповідає історик, перекладач і публіцист Андрій Павлишин. Дослідник

наводить біографічні дані, зокрема й маловідомі чи спірні дотепер, у форматі презентації календаря життя, творчості й рецепції Бруно Шульца; розповідає про рукописну спадщину Бруно Шульца, його прихід до польського й українського читача, про численні переклади прозових творів Шульца різними мовами; аналізує основні праці шульцознавців, зокрема польських й українських, як-от: Єжи Фіцовського, Станіслава Росека, Владислава Панаса, Єжи Яжембського, Анни Кашуби-Дембської, Тараса Возняка, Богдана Лазорака, Леоніда Тимошенка, Лесі Хомич та Ігоря Чави; презентує власну книгу «Бруно Шульц» (Павлишин, 2021); відповідає на питання ведучого тощо. Розповідь супроводжує презентація відеоматеріалів, присвячених знаковій постаті *унікального українця* Бруно Шульца. Вебінар сприймається як надзвичайно інформативний, високоякісний, добірний навчально-пізнавальний відеоконтент.

Відеолекція «*На межі сну та божевілля. Світ образів Бруно Шульца*» (рос.) (2013, культурно-освітницький проєкт «Ешколот», 42 хв). Першу частину відеоконтенту присвячено Шульцу-письменнику (лектор літературознавець, перекладач і журналіст Еліезер Лесовий, Ізраїль), другу – Шульцу-художнику (лектор мистецтвознавиця Вікторія Сусак, Україна). Дослідники наводять цікаві факти з біографії Шульца-письменника і художника, презентують загальну характеристику його творчості завдяки окресленню основних мотивів прозових творів й образотворчої спадщини Бруно Шульца, акцентують на окремих особливостях творчої манери – художньої чи живописної; розповідь супроводжує демонстрація слайдів. Науковці висновковують: Шульц-письменник і Шульц-художник – це дивовижний синтез – для кращого розуміння літературної поетики Бруно Шульца треба завжди бути уважним і до його ілюстрацій та малюнків і навпаки.

Прогулянка Дрогобичем з анімованих рисунків Бруно Шульца (2015, ідея – В. Ципук, автор І. Нишпор, 4 хв). Рисунки для анімації взято з колекції найбільшої збірки рукописів, рисунків, графіки й листів Бруно Шульца, яка зберігається у Варшавському музеї літератури ім. А. Міцкевича, а також з музею «Дрогобиччина»: *Катеринник*; *Б'янка з батьком в екіпажі*; *Приїзд Юзефа до санаторію*; *Астрономічний*

рефрактор; *Примірка у кравця*; *Паломники*; *Особлива хода цих панночок*; *Батько, Юзеф і фотограф*; *Юзеф і людина-собака* тощо. За кадром звучить музика у виконанні тріо скрипалів під керівництвом Альфреда Шрейера (1922–2015) – польсько-єврейського музиканта й культурного діяча, одного з учнів Бруно Шульца.

YouTube-канал «*Вишневий цвіт*» (дата реєстрації 12 березня 2012 р., блогер Люда Дмитрук). Це канал про книги, на якому йдеться про прочитане та придбане блогеркою Л. Дмитрук, де проводять спільні читання, організовують інтерв'ю із цікавими людьми, презентують цікавинки з книжкового життя тощо. Одне з відео присвячене знайомству з Бруно Шульцом (плейлист «Прочитане»): ведуча демонструє власне розуміння художніх творів митця й особисте враження від магії художніх творів Шульца, читає уривок з оповідання Бруно Шульца «Серпень». Слухачі сприймають розповідь як високоінтелектуальну рекламу-запрошення до знайомства із Шульцом і до читання його неперевершених творів. Інше відео містить розповідь про ґрунтовне дослідження життя та творчості Шульца у книзі «Регіони великої ересі та околиці. Бруно Шульц та його міфологія» Єжи Фіцовського (Фіцовський, 2010), а також пронизливу розповідь про наречену Бруно Шульца Юзефіну Шелінську в книзі «Наречена Шульца» від польської дослідниці А. Тушинської (Тушинська, 2018) (плейлист «Бібліонетрі»).

Відеорозповідь «*Бруно Шульц і його рідне місто*» (2021, серія «Неймовірна Галичина: географія у біографіях», автори Ю. Юзків і С. Клебан, 15 хв). Про Шульца-художника, Шульцгейт, про Шульца-письменника, історію його кохання з Юзефіною Шелінською на тлі відеопрогулянки сучасним Дрогобичем, кадрів з документальних фільмів часів Бруно Шульца, слайдів біографічного спрямування тощо розповідає дослідниця історії Львівщини Маріанна Гункевич. На жаль, розповідь має окремі фактичні неточності, зокрема науковиця зазначає, що Бруно Шульц закінчив відділення суходільного будівництва Львівської політехніки та Віденську Академію мистецтв, але відомо, що через родинні обставини Бруно Шульц у Політехніці навчався лише впродовж двох років (з перервами), в Академії

стажувався (недовго), вимушений був повернутися до Дрогобича.

Відеорозповідь *«Бруно Шульц: шляхами Дрогобича»* (2018, екскурсовод Леонід Гольберг, 9 хв.). Науковий працівник Дрогобицького краєзнавчого музею «Дрогобиччина», дослідник шульцівського Дрогобича, журналіст Леонід Гольберг, ідучи вулицями сучасного Дрогобича, розповідає про життєвий шлях відомого письменника Бруно Шульца, його спадщину та пам'ятні місця Дрогобича, пов'язані з долею Шульца, убитого під час окупації, зокрема йдеться про вулицю Фроріанську, будинок 10, у якому Бруно Шульц жив у 1910–1941 рр. і де написав майже всі свої прозові твори; про перший у світі Музей-кімнату Бруно Шульца, відкритий 19 листопада 2003 р. у колишньому вчительському кабінеті всесвітньо відомого письменника й художника (тодішня Дрогобицька державна гімназія ім. Франца Йосифа, нині Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка) за ініціативи Полоністичного науково-інформаційного центру ім. Ігоря Менька ДДПУ; про вулицю Крокодилів – літературний відповідник вулиці Стрийської, найдовшої вулиці Дрогобича (завдовжки понад 4 км), названої на честь напрямку, який веде до міста Стрий, і вулиці Івана Мазепи; про віллу Б'янки⁸ – пам'ятку архітектури початку ХХ ст., яка знаходиться на вулиці Тараса Шевченка, 38, – один з найкращих зразків архітектурного стилю венеціанського модерну в Україні; про місце загибелі письменника й визначного художника Бруно Шульца тощо.

Життєвий і творчий шлях, художньо-мистецька спадщина всесвітньо відомого митця Бруно Шульца оповиті багатьма загадками, міфами та рясно присипані містицизмом. Автори проєкту «Три історії Бруно» намагаються знайти відповіді на окремі питання щодо загадковості Бруно Шульца в рядках його творів, а також у спогадах шульцівських сучасників.

⁸ Палац був збудований для лікаря-рентгенолога Йозефа Ротта – власника першого у Дрогобичі рентген-апарата. Послуги лікаря були популярними (за тогочасними уявленнями рентгенівські промені мали оздоровчий ефект) і нечисленими, тож Ротт міг дозволити собі таку будівлю. Проте будинок більш відомий не за прізвищем його власника, а за ім'ям головної героїні шульцівського оповідання «Весна» красуні Б'янки, яку письменник «оселив» у цьому палаці. Будинок за описом ототожнюють із цією віллою. Відтоді – з легкої руки Бруно Шульца – за будівлею закріпилася назва «Вілла Б'янки».

Три історії Бруно. Історія перша «Свій Юзько» (2020, ідея – Єгор Врадій, 10 хв). Про Шульца-вчителя розповідають від імені учнів обдарованого педагога, як-от: Анджея Хцюка, а також Рудермана, Матеса Хайліга та ін.

Три історії Бруно. Історія друга «Жінки Бруно» (2021, ідея – Єгор Врадій, 10 хв). Ідеться про роль, яку відігравали жінки у творчості Бруно Шульца. За допомогою книги Агати Тушинської «Наречена Шульца» автори проєкту презентують митця очима трьох різних жінок: польської перекладачки, учительки й бібліотекарки Юзефіни Шелінської, нареченої Бруно Шульца; докторки філософії, єврейської письменниці, перекладачки та літературного критика Дебори Фогель; а також однієї з вигаданих дрогобицьких повій... Кожна з них, у міру власної близькості до Майстра, а також рівня загальної культури, освіченості і соціального статусу, дає вичерпну характеристику Бруно Шульца як чоловіка і як людини⁹.

Радіорозмова *«Бруно Шульц – Андрій Павлишин»* (2020, авторка й ведуча журналістка Наталка Криничанка, 15 хв). Український журналіст, громадський діяч, історик та перекладач, широко відомий як дослідник творчості Бруно Шульца Андрій Степанович Павлишин дає інтерв'ю Львівському радіо, у якому розповідає про особисте сприйняття письменника й художника Бруно Шульца, наводить маловідомі факти з біографії митця. Маємо несподівано цікаве й креативне поєднання радіобесіди з демонстрацією слайдів про життєвий та творчий шлях Бруно Шульца: фотографії Бруно Шульца різних років, автопортрети, фото харизматичних шульцівських місць у Дрогобичі, графічні роботи художника тощо.

Документальний фільм *«Музей Бруно Шульца у Дрогобичі»* (2018, 6 хв). Автори відеоконтенту організували чудову заочну екскурсію-знайомство з експонатами Музею-кімнати Бруно Шульца у Дрогобицькому державному педагогічному університеті. У музейній експозиції можна побачити першовидання «Цинамонових крамниць» Бруно Шульца (Варшава, 1934 р.), «Книги листів» в опрацюванні Єжи Фіцовського, оригінал повісті Вітольда Гомбровича «Фердидурке» з обкладинкою та ілюстраціями Бруно Шульца, фотографії, ескізи,

⁹ Чекаємо на вихід третьої історії про Бруно Шульца – «звичного й незвичайного»...

а також видання, присвячені творчості Шульца, авторства Владислава Панаса (Люблінський Католицький Університет), Єжи Яжембського (Ягеллонський Університет у Кракові); погруддя Бруно Шульца, автором якого є Петро Фліт тощо.

Відеопоказ «Пам'ятні місця Бруно Шульца у Дрогобичі» (3 хв). У стислому відеоконтенті автори презентують місця, пов'язані із життям та смертю Бруно Шульца. Ідеться про будинок, у якому в 2001 р. під час чергового ремонту випадково знайшли «настінні полотна» художника Бруно Шульца; частина стінопису (3 фрагменти) потрапила до музею «Голокост» в Ізраїлі, а решту (5 фрагментів) у 2002 р. після реставраційних робіт було передано музею «Дрогобиччина»; про пам'ятну плиту на тротуарі на місці загибелі Бруно Шульца 19 листопада 1942 р. у Дрогобичі від кулі шарфюрера СС Карла Гюнтера, який, вбиваючи «єврея свого шефа», помстився долі за власну нікчемність.

«ШульцФест (серія відеорепортажів)» про перебіг Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі, який від 2004 р. проходить кожних два роки (2004–2022). Мета заходу – привернути увагу до постаті визначного митця й до культурно-мистецької спадщини Дрогобича, а також зробити творчість Бруно Шульца предметом літературознавчих, мовознавчих, культурологічних, історичних тощо досліджень. За словами Віри Меньок, Шульцівський фестиваль у Дрогобичі стає вже імпрезою, добре відомою у світі, і притягує – без будь-якого перебільшення – людей науки, літератури, культури, мистецтва з усього світу.

Відеозустріч «Регіон великої ересі» у межах VI Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі (2014, ведуча Олена Фанайлова, 55 хв). Директорка ШульцФесту Віра Меньок, поет і художник Сергій Слепухін, перекладачка Алла Татаренко, культурологиня Зоряна Рибчинська, перекладач

та історик Андрій Павлишин діляться власним сприйняттям непересічного Бруно Шульца.

Обсяг відеоматеріалів про Бруно Шульца в мережі Інтернет засвідчує, що в одній розвідці неможливо узагальнити матеріали всього відео-контенту, присвяченого талановитому письменнику й літературному критику, епістолографу, теоретику літератури, філософу, художнику, живописцю, маляру, рисувальнику і графіку, педагогу, перекладачеві Бруно Шульцу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Європейська інтеграція на сучасному етапі розвитку української держави і суспільства потребує культурологічної, наукової, освітньої та інформаційної підтримки, міжнародної кооперації фахівців і вирішення низки проблем, зумовлених процесом вступу України до ЄС. Вочевидь мистецько-культурний чинник теж впливає на динаміку європейської інтеграції, виступаючи одним із вагомих складників формування європейської ідентичності. Розширення і систематична популяризація шульцівського мистецько-художнього дискурсу на українських теренах, зокрема в мережі Інтернет, є запорукою розвитку й утримання впевненого курсу на європейську інтеграцію, на процес розбудови дедалі тіснішого союзу між народами Європи. Мистецько-культурні шульцівські проєкти, про які йшлося в науковій розвідці, є ефективною інституцією для забезпечення розвиненого культурного співробітництва, міжкультурного діалогу, розвитку полікультурності. Літературно-мистецька спадщина Бруно Шульца, безумовно, заслуговує на подальші наукові студіювання: творчий доробок усесвітньо відомого митця допомагає подолати історичні бар'єри, культурно-мовні відстані між представниками різних культурних систем в умовах глобалізації, сприяє взаємопорозумінню між різними культурами, якого можна досягти також і завдяки міжкультурній комунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз : навчальний посібник. Ужгород : Ліра, 2007. 384 с.
2. Болецький В. Венера з Дрогобича (про Бруно Шульца). Київ : Літопис, 2022. 252 с.
3. Бруно Шульц (1892–1942): бібліографічний покажчик / уклад. Н.М. Рішаві ; редактор С.Ю. Фартушок; рецензенти: В.В. Меньок; Г. Юзефчук ; відпов. за вип. М.М. Дмитрів. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Бібліотека. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 210 с.
4. Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури : матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Полоністич. наук.-інформ. центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. І. Франка / редакція В. Меньок. Дрогобич : Коло, 2014. 782 с. Текст укр., пол. та англ.

5. Клев І. Територія сновидінь – мала вітчизна Бруно Шульца. *Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі* / за ред. В. Меньок. Полон. наук.-інформ. центр ім. І. Менька, ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич, 2008. С. 97–102.
6. Малик Я., Киричук О., Залуцький І. Європейський Союз. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2006. 610 с.
7. Маторіна Н.М. Бруно Шульц – письменник і художник, який зближує народи (матеріали до позааудиторної роботи з історії зарубіжної літератури). *Modern research in world science* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 2022. С. 730–735.
8. Маторіна Н. Тестовий контроль як метод оцінювання навчальних досягнень студентів з історії зарубіжної літератури (на матеріалі творчості Бруно Шульца). *Dydaktyka polonistyczna*. 2021. №. 7 (16). С. 266–279.
9. Мідделаар Л. Нова політика Європи. Десять років політичних криз. Київ : Дух і Літера, 2021. 408 с.
10. Мідделаар Л. Перехід до Європи. Як континент став союзом. Київ : Дух і Літера, 2018. 576 с.
11. Павлишин А. Бруно Шульц. Харків : Фоліо, 2021. 123 с.
12. Тушинська А. Наречена Шульца / пер. з пол., прим. та комент. Віри Меньок. Чернівці : Книги – ХХІ, 2018. 368 с.
13. Фіцовський Є. Бруно Шульц. Книга образів / зібрав, упорядкував, написав коментар Єжи Фіцовський. Переклад з польської Лесі Лисенко. Київ : Дух і Літера, 2014. 560 с.
14. Фіцовський Є. Регіони великої ересі та околиці. Бруно Шульц та його міфологія. Київ : Дух і Літера, 2010. 544 с.
15. Хомич Л. Педагогічна діяльність Бруно Шульца в навчальних закладах Дрогобича міжвоєнного періоду. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*. 2015. Вип. 36. С. 103–121.
16. Хцюк А. Бруно Шульц – зачарований і звичайний. *Критика*. 2011. № 3–4. С. 42–47.
17. Шульц Б. Книга листів / укл. Єжи Фіцовський; пер. з пол. А. Павлишин. Київ : Дух і Літера, 2002. 360 с.
18. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича : оповідання / переклад з польської. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
19. Bartosik Marta. Bruno Schulz jako krytyk. Kraków : Universitas, 2000. 137 s.
20. Budzyński W. Uczniowie Schulza. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 2011. 248 s.
21. Jarzębski J. Schulz. Wrocław, 1999. 232 s.

СПИСОК ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ:

22. Бруно Шульц – Андрій Павлишин. 2020. URL: <http://surl.li/gqmvk> (дата звернення: 20.08.2022).
23. Бруно Шульц і його рідне місто. 2021. URL: <http://surl.li/gqmxh> (дата звернення: 20.08.2022).
24. Бруно Шульц: інтелектуальна археологія. 2021. URL: <http://surl.li/gqmxg> (дата звернення: 20.08.2022).
25. Бруно Шульц: шляхами Дрогобича. 2018. URL: <http://surl.li/gqmxm> (дата звернення: 20.08.2022).
26. Життя і творчість письменника та художника Бруно Шульца. 2013. URL: <http://surl.li/gqmxk> (дата звернення: 20.08.2022).
27. Музей Бруно Шульца у Дрогобичі. 2018. URL: <http://surl.li/gqmxh> (дата звернення: 20.08.2022).
28. На грани сна и безумия: мир образов Бруно Шульца. 2013. URL: <http://surl.li/gqmxz> (дата звернення: 20.08.2022).
29. Пам'ятні місця Бруно Шульца у Дрогобичі. 2012. URL: <http://surl.li/gqmuc> (дата звернення: 20.08.2022).
30. Прогулянка Дрогобичем з анімованих рисунків Бруно Шульца. 2015. URL: <http://surl.li/gqmyf> (дата звернення: 20.08.2022).
31. Регіон великої ересі. 2014. URL: <http://surl.li/gqmzq> (дата звернення: 20.08.2022).
32. Театр і смерть Бруно Шульца у Дрогобичі. 2022. URL: <http://surl.li/gqmwz> (дата звернення: 20.08.2022).
33. Три історії Бруно. Історія друга «Жінки Бруно». 2021. URL: <http://surl.li/gqmzy> (дата звернення: 20.08.2022).
34. Три історії Бруно. Історія перша «Свій Юзько». 2020. URL: <http://surl.li/gqnaa> (дата звернення: 20.08.2022).
35. ШульцФест (серія відеорепортажів). 2004–2022. URL: (VI) → <http://surl.li/gqnag>; (VII) → <http://surl.li/gqnal>; (IX) → <http://surl.li/gqnar>; (X) → <http://surl.li/gqnas> (початок); <http://surl.li/gqnbb> (епілог) (дата звернення: 20.08.2022).
36. Вишневий цвіт. 2012. URL: <http://surl.li/gqnbq> (дата звернення: 20.08.2022).

REFERENCES:

1. Artomov, I. V. (2007). *Problemy i perspektyvy vkhodzhennia Ukrainy v Yevropeyskyi Soiuz: navchalnyi posibnyk* [Problems and prospects of Ukraine's entry into the European Union: a study guide]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian].
2. Bolietskyi, V. (2022). *Venera z Drohobycha (pro Bruno Shultsa)* [Venus from Drohobych (about Bruno Schultz)]. Kyiv: Litopys [in Ukrainian].
3. Bruno Shults (1892–1942): bibliografichni pokazhchyk. (2018) [Bruno Schultz: bibliographic index] / uklad. N.M. Rishavi; redaktor S.Yu. Fartushok; retsenzenty: V.V. Menok; G. Yuzefchuk; vidpov. za vyp. M.M. Dmytriv;

Drohobyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka, Biblioteka. Drohobych: RVV DDPU im. I. Franka [in Ukrainian].

4. *Bruno Shults yak filosof i teoretyk literatury*. (2014) [Bruno Schultz as a philosopher and theorist of literature]: materialy V Mizhnarodnoho festyvaliu Bruno Shultsa v Drohobychi. Polonistych. nauk.-inform. tsentr im. Ihoria Menka DDPU im. I. Franka; redaktsiia V. Menok. Drohobych: Kolo [in Ukrainian, Polish, and English].

5. Kliekh, I. (2008). Terytorii snovydin – mala vitchyzna Bruno Shultsa [The territory of dreams is the small homeland of Bruno Schulz]. *Antolohiia naukovykh materialiv trokh mizhnarodnykh festyvaliv Bruno Shultsa v Drohobychi* / za red. V. Menok; Polon. nauk.-inform. tsentr im. I. Menka, DDPU im. I. Franka. Drohobych, 97–102 [in Ukrainian].

6. Malyk, Ya., Kyrychuk, O., Zalutskyi, I. (2006). *Yevropeiskyi Soiuz [European Union]*. Lviv: LRIDU NADU [in Ukrainian].

7. Matorina, N.M. (2022). Bruno Shults – pysmennyk i khudozhnyk, yakyi zblyzhuie narody (materialy do pozaau-dytornoj roboty z istorii zarubizhnoi literatury) [Bruno Schultz – a writer and artist who brings people together (materials for extracurricular work on History of Foreign Literature)]. *Modern research in world science: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Lviv, 730–735 [in Ukrainian].

8. Matorina, N. (2021). Testovyi kontrol yak metod otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen studentiv z istorii zarubizh-noi literatury (na materiali tvorchosti Bruno Shultsa) [Test Control as a Method of Assessing Students' Academic Achievements in History of Foreign Literature (Based on the Creative Work of Bruno Schultz)]. *Dydaktyka polonistyczna*, 7 (16), 266–279 [in Ukrainian].

9. Middelaar, L. (2021). *Nova polityka Yevropy. Desiat rokiv politychnykh kryz [The new policy of Europe. Ten years of political crises]*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

10. Middelaar, L. (2018). *Perekhid do Yevropy. Yak kontynent stav soiuzom [Transition to Europe. How a continent has become a union]*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

11. Pavlyshyn, A. (2021). *Bruno Shults [Bruno Schultz]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

12. Tushynska, A. (2018). *Narechena Shultsa [Shultz's bride]*. Chernivtsi: Knyhy – XXI [in Ukrainian].

13. Fitsovskiy, Ye. (2014). *Bruno Shults. Knyga lystiv [Bruno Schulz. Book of letters]*; zibrav, uporiadkuvav, napysav komentar Yezhy Fitsovskiy / Pereklad z polskoi Lesi Lysenko. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

14. Fitsovskiy, Ye. (2010). *Rehiony velykoi yeresi ta okolytsi. Bruno Shults ta yoho mifolohiia [Regions of the great heresy and surroundings. Bruno Schulz and his mythology]*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

15. Khomych, L. (2015). Pedahohichna diialnist Bruno Shultsa v navchalnykh zakladakh Drohobycha mizhvoien-noho periodu [Pedagogical activities of Bruno Schulz in educational institutions of Drohobych in the interwar period]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriia "Istoriia"*, 36, 103–121 [in Ukrainian].

16. Khtsiuk, A. (2011). Bruno Shults – zacharovanyi i zvychainyi [Bruno Schulz – charming and ordinary]. *Krytyka*, 3–4, 42–47 [in Ukrainian].

17. Shults, B. (2002). *Knyha lystiv [Book of letters]* / ukl. Yezhy Fitsovskiy; per. z pol. A. Pavlyshyn. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

18. Shults, B. (2017). *Tsynamonovi kramnytsi ta vsi inshi opovidannia v perekladi Yuriia Andrukhovycha: opovidan-nia / pereklad z polskoi [The Street of Crocodiles (Cinnamon Shops) and all other stories translated by Yurii Andruk-hovych: stories; translation from Polish]*. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

19. Bartosik, Marta. (2000). *Bruno Schulz jako krytyk [Bruno Schulz as a critic]*. Kraków: Universitas [in Polish].

20. Budzyński, W. (2011). *Uczniowie Schulza [Pupils of Schulz]*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy [in Polish].

21. Jarzębski, J. (1999). *Schulz [Schulz]*. Wrocław [in Polish].

22. Bruno, Shults – Andrii Pavlyshyn. (2020) [Bruno Schultz – Andrii Pavlyshyn]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmvk> [in Ukrainian].

23. Bruno Shults i yoho ridne misto (2021) [Bruno Schultz and his hometown]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmx> [in Ukrainian].

24. Bruno Shults: intelektualna arkeolohiia. (2021) [Bruno Schulz: Intellectual Archaeology]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmxg> [in Ukrainian].

25. Bruno Shults: shliakhmy Drohobycha. (2018) [Bruno Schulz: By the Roads of Drohobych]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmxm> [in Ukrainian].

26. Zhyttia i tvorchist pysmennyka ta khudozhnyka Bruno Shultsa. (2013) [Life and Creative Work of the Writer and Artist Bruno Schulz]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmx> [in Ukrainian].

27. Muzei Bruno Shultsa u Drohobychi. (2018) [Museum of Bruno Schultz in Drohobych]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmx> [in Ukrainian].

28. *Na grani sna i bezumija: mir obrazov Bruno Shul'ca*. (2013) [On the Verge of Sleep and Madness: the World of Bruno Schulz's Images]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmxz> [in Russian].
29. *Pam'iatni mistsia Bruno Shultsa u Drohobychi*. (2012) [Memorial Places of Bruno Schulz in Drohobych]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmyc> [in Ukrainian].
30. *Prohulianka Drohobychom z animovanykh rysunkiv Bruno Shultsa*. (2015) [Walk around Drohobych with the animated drawings by Bruno Schulz]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmyf> [in Ukrainian].
31. *Rehion velykoi yeresi*. (2014) [The Region of the Great Heresy]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmzq> [in Ukrainian].
32. *Teatr i smert Bruno Shultsa u Drohobychi*. (2022) [Theater and Death of Bruno Schultz in Drohobych]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmzw> [in Ukrainian].
33. *Try istorii Bruno. Istoriia druha "Zhinky Bruno"*. (2021) [Three Stories by Bruno. The Second Story – "Bruno's Women"]. Retrieved from: <http://surl.li/gqmzy> [in Ukrainian].
34. *Try istorii Bruno. Istoriia persha "Svii Yuzko"*. (2020). [Three Stories by Bruno. The First Story – "Svii Yuzko"]. Retrieved from: <http://surl.li/gqnac> [in Ukrainian].
35. *ShultsFest (seriia videoreportazhiv). 2004 – 2022*. [SchulzFest (a series of video reports)]. Retrieved from: (VI) → <http://surl.li/gqnag>; (VII) → <http://surl.li/gqnal>; (IX) → <http://surl.li/gqnap>; (X) → <http://surl.li/gqnas>(початок); <http://surl.li/gqnbb> [in Ukrainian; in Russian].
36. *Vyshnevyi tsvit*. (2012) [Cherry Blossom]. Retrieved from: <http://surl.li/gqnbq> [in Ukrainian].

ЗМІСТ

Олена АРДЕЛЯН ВТОРИННІ ФРАЗЕОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	4
Інна ДЕМЕШКО СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕВЕРБАТИВІВ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ: МОРФОНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	11
Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ В РОМАНІ «УРОКИ» (2022) І. МАК'ЮЕНА: ТОПІКА «ШЛЯХУ ГЕРОЯ».....	17
Ірина ІВАНОВА, Людмила ПОТАПЕНКО, Світлана УСТИЧЕНКО АБРЕВІАТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ СФЕРИ РОЗРОБКИ ІТ-ПРОДУКТУ.....	25
Ольга КОСОВИЧ, Раїса ЧОРНІЙ «МОВНА» ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ.....	34
Ольга КОСТРИБА КОГНІТИВНИЙ ВИМІР СЛОВОТВІРНОЇ СЕМАНТИКИ У ВНУТРІШНЬОЧИСЛІВНИКОВОМУ СЛОВОТВОРЕННІ: ПОДІЄВИЙ ЗМІСТ.....	43
Світлана ЛЕНСЬКА РОМАН В. ЄРМОЛЕНКА «ЛОВЕЦЬ ОКЕАНУ. ІСТОРІЯ ОДІССЕЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКИЙ СІКВЕЛ ГОМЕРІВСЬКОГО ЕПОСУ.....	51
Anatolijus POPOVSKIS, Galina CHMEL-DUNAJ DĖL ŽMOGAUS ESMĖS ETNINIO AUTENTIŠKUMO IŠSAUGOJIMO.....	58
Тетяна РАДЗІЄВСЬКА АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ» ВОЛОДИМИРА НАБΟКОВА ЯК ПРЕЦЕДЕНТНА СИТУАЦІЯ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ ВЗАЄМОДІЇ.....	67
Наталя МАТОРІНА СПАДЩИНА БРУНО ШУЛЬЦА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ФІЛОЛОГІЇ.....	78

CONTENTS

Olena ARDELIAN SECONDARY PHRASE-FORMATION PROCESSES IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	4
Inna DEMESHKO WORD-FORMING POTENTIAL OF DEVERBATIVES IN THE EUROPEAN INTEGRATION DISCOURSE: MORPHONOLOGICAL ASPECT.....	11
Dmytro DROZDOVSKYI THE SCORE OF PROBLEM-THEMATIC COMPLEXES IN I. MCEWAN'S NOVEL "LESSONS" (2022): THE TOPIC OF "THE WAY OF THE HERO".....	17
Iryna IVANOVA, Liudmyla POTAPENKO, Svitlana USTYCHENKO ABBREVIATION AS A COMPONENT OF GLOBAL PROFESSIONAL TERMINOLOGY SYSTEM OF IT-PRODUCT DEVELOPMENT SPHERE.....	25
Olga KOSOVYCH, Raiisa CHORNIY "LINGUISTIC" EUROPEAN INTEGRATION, GLOBALIZATION, AND THE PROBLEM OF IDENTITY.....	34
Olha KOSTRYBA COGNITIVE DIMENSION OF WORD-FORMATION SEMANTICS IN INTRANUMERAL WORD FORMATION: EVENT-BASED CONTENT.....	43
Svitlana LENSKA V. YERMOLENKO'S NOVEL "THE OCEAN CATCHER. THE STORY OF ODYSSEUS" AS A PHILOSOPHICAL SEQUEL TO THE HOMERIC EPIC.....	51
Anatoly POPOVSKY, Halyna KHMEL-DUNAI ON THE QUESTION OF PRESERVING ETHNIC AUTHENTICITY OF HUMAN ESSENCE.....	58
Tetiana RADZIIJEVSKA VLADIMIR NABOKOV'S ENGLISH TRANSLATION OF "THE SONG OF IGOR'S CAMPAIGN" AS A PRECEDENT SITUATION IN INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	67
Natalia MATORINA THE HERITAGE OF BRUNO SCHULZ IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION PROCESSES IN THE FIELD OF PHILOLOGY.....	78

FOLIA PHILOLOGICA

Випуск 4

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Юлія Станіславівна Семенченко

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,46. Замов. № 0623/383. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.